

Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου
Τμήμα Κοινωνικής και Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών: «Κοινωνική και Εκπαιδευτική Πολιτική», Κατεύθυνση: «Ευρωπαϊκή Κοινωνική Πολιτική».

Τίτλος: *«Σχολική Ένταξη και Ενσωμάτωση των παιδιών Ρομά, σε ένα κοινό σχολείο για όλους. Η περίπτωση του Εσπερινού Γυμνασίου Κιάτου».*

Φοιτήτρια: Κοκιούση Μαρία

A.M. : 3032202001206

Επιβλέπων Καθηγητής: Φωτόπουλος Νικόλαος

Μέλη Τριμελούς Επιτροπής: Βενιέρης Δημήτρης

Φερόνας Ανδρέας

Κόρινθος 2023

**Σχολική Ένταξη και Ενσωμάτωση των παιδιών Ρομά, σε ένα
κοινό σχολείο για όλους. Η περίπτωση του Εσπερινού
Γυμνασίου Κιάτου.**

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ.....5

ΠΕΡΙΛΗΨΗ.....6

ABSTRACT.....	6
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	8
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ-ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ.....	11
• ΙΣΤΟΡΙΑ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ ΤΩΝ ΡΟΜΑ.....	11
• ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ ΤΗΣ ΚΑΤΑΓΩΓΗΣ ΤΩΝ ΡΟΜΑ.....	11
• ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΗ.....	14
• Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΣΥΜΠΕΡΙΛΗΨΗΣ.....	16
• ΟΡΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΕΝΤΑΞΗΣ.....	17
• Η ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΝΤΑΞΗ.....	18
• ΙΣΟΤΗΤΑ ΕΝΤΑΞΗ ΚΑΙ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΤΩΝ ΡΟΜΑ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ.....	19
• Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΩΝ ΡΟΜΑ ΣΕ ΕΠΙΠΕΔΟ ΕΥΡΩΠΑΙΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ.....	23
• ΕΝΙΣΧΥΜΕΝΟ ΚΑΙ ΑΝΑΜΟΡΦΩΜΕΝΟ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΗΣ ΕΕ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΡΟΜΑ.....	25
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ ΔΙΑΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΤΩΝ ΡΟΜΑ.....	33
• ΟΡΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ	32
• ΟΡΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΔΙΑΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ.....	33

• ΝΟΜΟΘΕΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΗΣ ΔΙΑΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ (ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΔΙΑΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ ΣΤΗ ΧΩΡΑ ΜΑΣ).....	37
• Η ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ ΡΟΜΑ ΣΕ ΕΠΙΠΕΔΟ ΕΥΡΩΠΑΙΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ.....	38
• ΟΡΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ	40
• ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΣ ΤΩΝ ΡΟΜΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ.....	41
• ΣΤΕΡΕΟΤΥΠΑ.....	43
• ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΝΟΜΟΘΕΣΙΑΣ – ΕΓΚΥΚΛΙΟΙ ΚΑΙ ΥΠΟΥΡΓΙΚΕΣ ΑΠΟΦΑΣΕΙΣ	44
• ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΓΙΑ ΡΟΜΑ.....	47
• ΟΙ ΔΙΑΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΕΣ ΔΕΞΙΟΤΗΤΕΣ ΤΩΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ ΓΙΑ ΣΧΟΛΕΙΑ ΔΙΧΩΣ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥΣ.....	56
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ	60
• ΕΠΙΛΟΓΗ ΤΟΥ ΘΕΜΑΤΟΣ	60
• ΣΚΟΠΟΣ ΚΑΙ ΣΤΟΧΟΣ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ	60
• ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΑ ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ.....	61
• ΕΠΙΛΕΧΘΕΙΣΑ ΜΕΘΟΔΟΣ ΕΡΕΥΝΑΣ	62
• ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗΣ.....	63
• ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ-ΔΕΙΓΜΑ-ΠΟΡΕΙΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ.....	69
ΑΝΑΛΥΣΗ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ.....	70
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	80

ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΙ ΚΑΙ ΔΥΣΚΟΛΙΕΣ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ.....	85
ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ.....	85
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ.....	86
• ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΕΣ.....	86
• ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΕΣ.....	93
• ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ	96

Ευχαριστώ θερμά τον Διευθυντή και τους εκπαιδευτικούς Δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης του Εσπερινού Γυμνασίου Κιάτου, για τη σημαντική βοήθεια τους στην ομαλή διεξαγωγή της ποιοτικής κοινωνικής έρευνας.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα έρευνα πραγματεύεται το φαινόμενο της σχολικής διαρροής και του κοινωνικού αποκλεισμού στην εκπαίδευση των Ρομά μαθητών/τριών του Εσπερινού Γυμνασίου Κιάτου. Αναζητούνται οι παράγοντες οι οποίοι είναι υπεύθυνοι για τη μη τακτική φοίτησή τους, καθώς και οι τρόποι βελτίωσης των συνθηκών της εκπαίδευσης μέσα από διάφορες τεχνικές που εφαρμόζουν οι εκπαιδευτικοί Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης του συγκεκριμένου σχολείου. Ως μεθοδολογικό εργαλείο συλλογής πληροφοριών χρησιμοποιήθηκε η ημί-δομημένη συνέντευξη και οι ερωτώμενοι ήταν οι εκπαιδευτικοί και ο Διευθυντής του σχολείου. Συλλέγοντας και αναλύοντας το ερευνητικό υλικό, συμπεράνα πως οι μαθητές/τριες Ρόμα επιθυμούν-προσπαθούν να ενσωματωθούν έχοντας ως απώτερο στόχο την ένταξή τους στην τοπική κοινωνία αλλά και την εύρεση καλύτερης εργασίας. Οι εκπαιδευτικοί με τη σειρά τους επιμορφώνονται και αφογκράζονται τα προβλήματά τους προσπαθώντας με κάθε δυνατό μέσο να «εμποδίσουν τη φυγή» τους από το σχολικό περιβάλλον.

Λέξεις κλειδιά : Ρομά, σχολική ένταξη, σχολική διαρροή, διαπολιτισμική ικανότητα εκπαιδευτικού.

Abstract

The present research deals with the phenomenon of school drop-out and social exclusion in the education of Roma students of the Evening High School of Kiato. We are looking for the factors that are responsible for their irregular attendance, as well as the ways to improve the conditions of education through various techniques applied by the secondary education teachers of the specific school. As a methodological tool for collecting information, the semi-structured interview was used and the respondents were the teachers and the Headmaster of the school. By collecting and analyzing the research material, I concluded that Roma students wish to integrate with the ultimate goal of integrating into the local community and finding a better job. Teachers, in turn, are educated and listen to their problems, trying by every possible means to "prevent their flight" from the school environment.

Key words : Roma, school integration, school dropout, intercultural teaching ability.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στην παρούσα εργασία επιλέχθηκε το θέμα της εκπαίδευσης των παιδιών Ρομά και η διαπολιτισμική ικανότητα των εκπαιδευτικών. Η επιλογή του θέματος προέκυψε από τον προβληματισμό για το κατά πόσο οι εκπαιδευτικοί ανταποκρίνονται στην εκπαίδευση των μαθητών Ρομά και αν αναπτύσσουν δεξιότητες που εμπλέκονται στη διαπολιτισμική ικανότητά τους.

Βασικό στοιχείο της έρευνας το πόσο θεωρείται η διαπολιτισμική εκπαίδευση απάντηση στα προβλήματα που ανακύπτουν σε μια πολυπολιτισμική κοινωνία. Η μη ύπαρξη αντίστοιχης έρευνας για το 1 Εσπερινό Γυμνάσιο Κιάτου καθώς και η συμμετοχή μου στο ετήσιο επιμορφωτικό σεμινάριο για τη Διαπολιτισμική Εκπαίδευση του ΕΚΠΑ , ήταν οι κύριοι λόγοι εκπόνησης αυτής της εργασίας. Επιμέρους λόγοι ήταν η αναζήτηση των παραγόντων που προκαλούν τη μη τακτική τους φοίτηση καθώς και τους τρόπους βελτίωσης των συνθηκών της εκπαίδευσης, μέσα από διάφορες εκπαιδευτικές τεχνικές, δράσεις που εφαρμόζονται από τον Διευθυντή και τους εκπαιδευτικούς του συγκεκριμένου σχολείου, προκειμένου να προσελκύσουν το ενδιαφέρον των μαθητών/τριών Ρομά στη σχολική κοινότητα και να κατανοήσουν την αξία και τα οφέλη της εκπαίδευσης.

Στο πρώτο κεφάλαιο θα μελετηθεί η ιστορία και ο πολιτισμός των Ρομά, η ιστορική αναδρομή της καταγωγής τους στην ουσία. Θα μελετηθεί η οικογενειακή τους και κοινωνική οργάνωση, η οικονομική τους κατάσταση, η γλώσσα που μιλούν και η νομαδική τους συμπεριφορά. Υλοποιήθηκε προσέγγιση εννοιών του κοινωνικού αποκλεισμού, της κοινωνικής ένταξης και της συμπερίληψης. Λόγω της φοίτησής μου στο μεταπτυχιακό πρόγραμμα της Ευρωπαϊκής Κοινωνικής Πολιτικής του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου, δόθηκε έμφαση στις έννοιες της Ευρωπαϊκής Κοινωνικής Ένταξης όπου σύμφωνα με τον Delhey (2004), ως ευρωπαϊκή κοινωνική ένταξη ορίζεται *«το αυξημένο επίπεδο αμοιβαίας συνάφειας και συνοχής μεταξύ των εθνών της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Βασίζεται στις επαγγελματικές σχέσεις των μελών αυτών των διαφορετικών εθνικοτήτων»*. Η κοινωνική ένταξη αποτέλεσε μαζί με την καταπολέμηση της φτώχειας και πάσης φύσεως διακρίσεων μία από τις έντεκα προτεραιότητες της πολιτικής συνοχής για την περίοδο 2014-2020 (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2022α).

Γίνεται αναφορά στη νέα προσέγγιση του Ενισχυμένου Αναμορφωμένου Στρατηγικού Πλαισίου της Ε.Ε. για την ισότητα, ένταξη και τη συμμετοχή των Ρομά 2021-2030, όπου η Επιτροπή θέτει νέους στόχους οι οποίοι και αναφέρονται στην μελέτη.

Το δεύτερο κεφάλαιο θα ασχοληθεί με τη Διαπολιτισμική Εκπαίδευση και εκπαίδευση των Ρομά, θα υλοποιηθεί ανάλυση των όρων της εκπαίδευσης και της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης. Το Νομοθετικό Πλαίσιο της Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης και η λειτουργία των αντίστοιχων σχολείων στη χώρα μας. Πραγματοποιείται ανάλυση εννοιών του κοινωνικού αποκλεισμού και αναλύεται ο αποκλεισμός των Ρομά από την εκπαίδευση, συντελείται ιστορική ανασκόπηση της Ελληνικής Εκπαιδευτικής Νομοθεσίας για τους Ρομά, Εγκύκλιοι και Υπουργικές Αποφάσεις. Αναλύονται

επαρκώς ορισμένα προγράμματα εκπαίδευσης που χρηματοδοτεί η Ε.Ε. με στόχο την επίτευξη της κοινωνικής συνοχής.

Ολοκληρώνοντας το δεύτερο κεφάλαιο μελετήθηκαν οι Διαπολιτισμικές Δεξιότητες του Εκπαιδευτικού για Σχολεία δίχως αποκλεισμούς, οι εκπαιδευτικοί που διδάσκουν σε τάξεις με παιδιά Ρομά σίγουρα θα πρέπει να διαθέτουν πολιτιστική ευαισθητοποίηση, καθώς και ικανότητα να αντιλαμβάνονται έγκαιρα τα προβλήματα που ενδέχεται να αντιμετωπίσουν οι Ρομά, αποτρέποντας πιθανές συγκρούσεις μεταξύ των μαθητών, αμφισβητώντας όποτε κρίνεται απαραίτητο τις καθιερωμένες κοινωνικές ιεραρχίες (Symeou & Karagiorgi, 2018).

Στο τρίτο κεφάλαιο θα γίνει αναφορά των λεπτομερειών της έρευνας που διεξήχθη, οι σκοποί και οι στόχοι καθώς και η χρησιμότητα αυτής. Ο σκοπός της έρευνας είναι να διαπιστωθεί αν οι εκπαιδευτικοί αναπτύσσουν δεξιότητες οι οποίες εμπλέκονται στη διαπολιτισμική ικανότητα του εκπαιδευτικού και ποια μεθοδολογία υλοποιούν κατά τη διάρκεια της εκπαιδευτικής πράξης, ώστε να διευκολύνουν την ένταξη των μαθητών τους. Είναι οι πλέον αρμόδιοι να εξηγήσουν τα αίτια της αποχής των Μαθητών Ρομά από το σχολείο τους και να αναφέρουν αν πραγματικά εφαρμόζονται τα εκπαιδευτικά προγράμματα που υφίστανται και αν ναι ποια είναι η αποτελεσματικότητά τους.

Αναφέρονται τα ερευνητικά ερωτήματα, η μεθοδολογία της έρευνας, οι ερωτήσεις της συνέντευξης, η διαδικασία – πορεία της έρευνας, τέλος παρατίθενται τα τελικά συμπεράσματα που προέκυψαν από την ανάλυση των δεδομένων και οι αντίστοιχες προτάσεις επί του θέματος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ – ΙΣΤΟΡΙΑ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ ΤΩΝ ΡΟΜΑ

Ιστορική Αναδρομή της Καταγωγής των Ρομά

Ο τόπος καταγωγής των Ρομά αποτελεί, ακόμη και στις μέρες, μας ένα μυστήριο μιας και δεν υπάρχουν σαφή ευρήματα. Σημαντικός αριθμός ερευνητών θεωρεί ότι οι Ρομά φέρουν την καταγωγή τους από τη Βορειοδυτική Ινδία, από όπου και ξεκίνησαν την μετανάστευσή τους κατά τον 8^ο αιώνα με προορισμό διάφορα σημεία του κόσμου (Keurick, 1994). Έχουν γίνει αρκετές προσπάθειες προκειμένου να εντοπιστούν οι λόγοι που οδήγησαν τους Ρομά σε μια τόσο μεγάλη και μαζική μετακίνηση. Ωστόσο, το γεγονός ότι οι Ρομά δεν έχουν διατηρήσει οι ίδιοι, μέσω γραπτών, την ιστορία τους, δεν επιτρέπει την καταγραφή πολύτιμων ιστορικών στοιχείων. Συνεπώς, βασιζόμαστε μόνο σε κοινωνικές θεωρίες, που έχουν να κάνουν αφενός με την κοινωνική οργάνωση και τον πολιτισμό της Ινδίας και αφετέρου με την ιστορία και την εξέλιξη των Ρομά (Ασδεράκη, 2013).

Η πρώτη κοινωνική θεωρία έχει σχέση με τη δομή της κοινωνίας της Ινδίας κατά τον 8^ο και 9^ο αιώνα μ.Χ. Συγκεκριμένα, εκείνα τα χρόνια η Ινδία χωρίζεται σε κάστες, με βάση της κοινωνίας να είναι η θρησκεία. Τέσσερις ήταν οι βασικές κάστες: α) οι βραχμάνοι ή οι ιερείς, β) οι κσατρίγια, οι πολεμιστές και οι ευγενείς, γ) οι βαϊσίγια ή αλλιώς οι χωριάτες, οι έμποροι και οι αστοί και δ) οι σούντρα, που ήταν οι δούλοι.

Βέβαια, υπήρχαν και άνθρωποι που δεν ανήκαν σε κάποια από τις παραπάνω κατηγορίες, οπότε βρίσκονταν εκτός κοινωνικού συστήματος. Για τα άτομα αυτά χρησιμοποιείται η ονομασία Ντομ, η οποία ταυτίζεται με την ονομασία Ρομ. Οι Ντομ αναλάμβαναν εργασίες τις οποίες οι υπόλοιποι κάτοικοι περιφρονούσαν να εκτελέσουν, ενώ ζούσαν απομονωμένοι, ώστε να μην έρχονται σε επαφή και επικοινωνία με τα άτομα των καστών. Επίσης, δεν είχαν το δικαίωμα ιδιοκτησίας γης, ούτε και πάσης φύσεως δικαιωμάτων (πολιτικά, θρησκευτικά και κοινωνικά) (Keurick, 1994). Οι συνθήκες αυτές οδήγησαν στην ανάπτυξη κινημάτων ενάντια στις κάστες και στον υπάρχον τρόπο οργάνωσης της κοινωνίας της Ινδίας. Τα κινήματα αυτά συνοδεύτηκαν από εξεγέρσεις και επεισόδια με πολλούς θανάτους. Όσοι επέζησαν οδηγήθηκαν στην μετανάστευση προς άλλες χώρες ώστε να επιβιώσουν (Ασδεράκη, 2013).

Η δεύτερη κοινωνική θεωρία που προσπαθεί να ερμηνεύσει την καταγωγή των Ρομά είναι οι επιδρομές των Μουσουλμάνων στην Ινδία, κάτι που τους ανάγκασε να μετακινηθούν προς χώρες της Μέσης Ανατολής κατά τον 9^ο έως τον 11^ο αιώνα μ.Χ. Αργότερα, τον 11^ο αιώνα, οι επιδρομές των Σελτζούκων Τούρκων στην Αρμενία οδήγησαν τους Ρομά να μεταναστεύσουν προς το Βυζάντιο, κι έτσι έφτασαν μέχρι τη Θράκη. Όταν τον 14^ο αιώνα η περιοχή καταλήφθηκε από τους Οθωμανούς οι Ρομά μετανάστευσαν προς τα ενδότερα της Ελλάδας (Πελοπόννησος, Κρήτη, Κέρκυρα, κ.α.), ενώ στη συνέχεια μετακινήθηκαν προς τις άλλες χώρες της Ευρώπης (Ασδεράκη, 2013).

Στη χώρα μας διαμένει σημαντικός αριθμός Ρομά οι οποίοι βρίσκονται σε διάφορες περιοχές. Στην Αττική, συναντάμε πολλούς στον Ασπρόπυργο, στην Αγία Βαρβάρα, στο Ζεφύρι, στο Μενίδι, κ.α. Στη Θεσσαλονίκη, οι περισσότεροι είναι στον Εύοσμο, στον Κορδελιό, στον Δενδροπόταμο, ενώ στις υπόλοιπες περιοχές της χώρας έχουμε

αρκετούς στην Αμαλιάδα, στο Αγρίνιο, στη Θήβα, στην Κάτω Αχαΐα, στην Κομοτηνή, στην Ξάνθη, κ.α. Οι Ρομά που βρίσκονται στην Ελλάδα κατέχουν την ελληνική υπηκοότητα, ενώ έχουν την υποχρέωση να υπηρετήσουν στο στρατό (Λυδάκη, 1998).

Ο Rudiger (1751-1822) ήταν αυτός που αποκάλυψε πως η γλώσσα των Ρομά ανήκει στις ινδικές γλώσσες (Στούκας, 2018). Η ρομανί έχει κοινά τόσο στη μορφολογία όσο και στο λεξιλόγιο με τη σανσκριτική αλλά και με γλώσσες που χρησιμοποιούνται στη βόρεια Ινδία, κάτι που ενισχύει την πεποίθηση πως οι Ρομά προέρχονται από τη δυτική Ινδία και συγκεκριμένα από την πεδιάδα του Σιντ (Χατζησαββίδης, 2007). Η λέξη Dom είναι ινδική και σημαίνει άνθρωπος, όπως και η λέξη Ρομά. Τα πρώτα στοιχεία ύπαρξης Ρομά στο Βυζάντιο υπάρχουν ήδη από το 1100 μ.Χ. Οι άνθρωποι αυτοί ονομάστηκαν Αθίγγανοι, από όπου προέρχεται και ο σημερινός όρος Τσιγγάνοι (Στούκας, 2018).

Η διασπορά των Ρομά στην Ευρώπη ολοκληρώθηκε στα τέλη του 16^{ου} αιώνα, ωστόσο οι μετακινήσεις τους συνεχίζονται μέχρι τις μέρες μας, κυρίως λόγω των διωγμών που υφίστανται και λιγότερο για βελτίωση της ποιότητας ζωής τους. Όταν πρωτοεμφανίστηκαν οι Ρομά στην Ευρώπη αντιμετωπίστηκαν με έκπληξη λόγω του νομαδικού τρόπου ζωής αλλά και του μελαμψού τους χρώματος (Χατζησαββίδης, 2007). Από τον 15^ο έως τον 19^ο αιώνα οι Ρομά εκδιώκονται από τις χώρες της δυτικής Ευρώπης, με αποκορύφωμα τα όσα έλαβαν χώρα στα στρατόπεδα συγκέντρωσης την περίοδο 1937-1941, όπου και θανατώθηκαν περίπου 500.000 Ρομά (Λυδάκη, 1998). Σήμερα, υπολογίζεται πως στην Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ) ζουν περίπου 9-12 εκατομμύρια Ρομά, με τους περισσότερους από αυτούς να είναι στη Ρουμανία, στη Βουλγαρία και στην Ουγγαρία (Thornton, 2015).

Από τη δεκαετία του 1950 και έπειτα αναπτύσσεται μια ανθρωπιστική δράση από τις κυβερνήσεις της Ευρώπης και της Αμερικής με επίκεντρο τους Ρομά. Το Συμβούλιο της Ευρώπης είναι ο πρώτος διεθνής οργανισμός που ασχολείται και καταγράφει

θέματα που σχετίζονται με ζητήματα εκπαίδευσης, στέγασης και γενικότερα των προβλημάτων που αντιμετωπίζουν στην καθημερινότητά τους. Τα τελευταία χρόνια έχουν γίνει αρκετές και συντονισμένες ενέργειες από τις κυβερνήσεις των χωρών προς την επίτευξη της ενσωμάτωσής τους (Χατζησαββίδης, 2007).

Οικογένεια και Κοινωνική Οργάνωση

Τα τελευταία χρόνια έχουν γίνει συντονισμένες προσπάθειες από τις κρατικές δομές, οι οποίες έχουν οδηγήσει σε θετικά αποτελέσματα. Πλέον, οι Ρομά έχουν ελληνική ιθαγένεια και υπηκοότητα, είναι εγγεγραμμένοι στα δημοτολόγια και έχουν τα ίδια πολιτικά δικαιώματα με τους Έλληνες. Στο σημείο αυτό θα πρέπει να επισημάνουμε τον ιδιαίτερα σημαντικό ρόλο της οικογένειας στη ζωή αλλά και στην εκπαίδευση των Ρομά (Βασιλειάδου, & Παυλή-Κορρέ, 2011).

Σχετικά με τις εργασίες που κάνουν, ασχολούνται κυρίως με εποχιακά επαγγέλματα εξαιτίας της έλλειψης γνώσεων μιας και δεν έχουν ολοκληρώσει προγράμματα σπουδών (Λυδάκη, 2000). Στους Ρομά εντοπίζεται μεγάλο ποσοστό ανεργίας κάτι που συνδέεται στενά με την έλλειψη εκπαίδευσης (Bogaert, 2018). Από την άλλη, οι οικογένειες των Ρομά έχουν πολλά παιδιά. Αυτό συμβαίνει γιατί το παιδί θεωρείται εργατικό δυναμικό, αλλά και λόγω του ότι οι Ρομά έχουν μεγάλα ποσοστά θνησιμότητας λόγω των πολύ άσχημων συνθηκών διαβίωσης (Καλτσούνη, 2001), η οποία συνδέεται και με τη βαθιά ριζωμένη ρόμικη κουλτούρα που τους διακατέχει και τους εμποδίζει να δουν τα πράγματα με πιο καθαρό μυαλό (Παυλή-Κορρέ, 1996).

Στους Ρομά διακρίνεται περισσότερο έντονα από οπουδήποτε αλλού η διάκριση μεταξύ γυναικών και ανδρών. Τα αγόρια Ρομά ακολουθούν από πολύ μικρή ηλικία τους γονείς τους και πιο συγκεκριμένα τους πατεράδες τους. Βέβαια, σύμφωνα με το Ν. 1837/89

το ελληνικό κράτος απαγορεύει την παιδική εργασία (ηλικίες κάτω των 15 ετών), ωστόσο τα αγόρια Ρομά εργάζονται προκειμένου να ενισχύσουν οικονομικά την οικογένειά τους. Ασχολούνται με εργασίες όπως είναι η συλλογή παλιών αντικειμένων από τους κάδους, η συγκέντρωση καλωδίων, κάνουν αγροτικές εργασίες στα χωράφια ενώ απασχολούνται και στο μικροεμπόριο. Η εργασία των αγοριών επιβάλλεται ειδικότερα όταν είναι παντρεμένα, κάτι που συμβαίνει από μικρή ηλικία εξαιτίας των εθίμων των Ρομά, οι οποίοι αναγκάζονται να παντρευτούν και να κάνουν δική τους οικογένεια, μένοντας στο σπίτι του αγοριού μαζί με όλη την υπόλοιπη οικογένεια. Στο πλαίσιο αυτό, το σχολείο θεωρείται κάτι το περιττό που καταναλώνει πολύτιμο χρόνο από τις υποχρεώσεις (Ντούσας, 1997).

Από την άλλη, τα κορίτσια των Ρομά δεν πηγαίνουν σχολείο σε πολύ μεγαλύτερο ποσοστό σε σχέση με τα αγόρια αφού ο γάμος αποτελεί βασική προτεραιότητά τους από μικρή ηλικία, ενώ παράλληλα αναλαμβάνουν αρκετές υποχρεώσεις στο σπίτι, τόσο στο μέγαλωμα των μικρότερων παιδιών όσο και γενικότερα στο νοικοκυριό του σπιτιού (Tomona, 2000). Σύμφωνα με τον Alexandridi (2016), προκύπτει πως το 40% των γυναικών Ρομά στην ευρύτερη περιοχή της Αθήνας είναι αναλφάβητες, ενώ στη Θεσσαλονίκη το ποσοστό ανέρχεται στο 70%. Το αξιοσημείωτο είναι πως δεν υπάρχει γυναίκα Ρομά που να έχει αποφοιτήσει από το Γυμνάσιο.

Κατά το παρελθόν, η κοινωνική οργάνωση των Ρομά βασιζόταν στη “φάρα”, τα μέλη της οποίας εντάσσονταν σε κάποια με βάση την καταγωγή τους από τη μεριά του πατέρα. Η ρόμικη οικογένεια ήταν κατά κανόνα πατριαρχική (Γεωργίου & Τερζοπούλου, 1996, σ. 17). Ο γάμος συνιστά ένα ιδιαίτερα σημαντικό γεγονός στη ρόμικη κοινωνία, μιας και εξασφαλίζει τη συνέχεια της ζωής και της κοινότητας.

Οι γάμοι των Ρομά διακρίνονται από πλούσιο εθιμοτυπικό, με πολλά στοιχεία από τη ρομική παράδοση, με το φαινόμενο της ενδογαμίας να συναντάται σε αρκετές

περιπτώσεις (Βασιλειάδου & Παυλή-Κορρέ, 2011). Σύμφωνα με την Αθανασοπούλου (2005, σ. 249), αποτελεί μύθο τα όσα ακούγονται αναφορικά με το ότι οι Ρομά αρνούνται να συνάψουν γάμους με άτομα διαφορετικής προέλευσης λόγω του φόβου αλλοίωσης του πολιτισμού τους.

Η κοινωνικοποίηση των παιδιών γίνεται μέσα από τη μίμηση και τη συμμετοχή τους στη ζωή της οικογένειας. Σύμφωνα με το Βεργίδη (1995), οι Ρομά ακολουθούν τις παραδόσεις όπου η μάθηση συντελείται μέσα από την παρατήρηση, τη μίμηση και τη συμμετοχή στις κοινές δράσεις. Συνέπεια αυτού είναι το εκπαιδευτικό σύστημα και ο τρόπος οργάνωσής τους να μην παρέχει τα αναγκαία εφόδια για τη ζωή με αποτέλεσμα να μην ανταποκρίνεται στις ανάγκες τους (Βεργίδης & Σταμέλος, 2004, σ. 12). Η Βαξεβάνογλου (2001, σ. 135) ορίζει το κοινωνικοοικονομικό σύστημα των Ρομά και την οικογενειακή δομή ως μια απλή εμπορευματική παραγωγή, όπου η οικογένεια αποτελεί τη μοναδική «εργατική δύναμη» και όλα τα μέλη της, από το μικρότερο έως το μεγαλύτερο δεσμεύονται να προσφέρουν στο μέτρο του δυνατού.

Η Έννοια της Συμπερίληψης

Η συμπερίληψη φροντίζει να προωθήσει την ένταξη των ατόμων, χωρίς καμία διάκριση βάσει της καταγωγής, της κοινωνικής κατάστασης ή της κατάστασης της υγείας. Αν και τα δικαιώματα των μαθητών που ανήκουν σε μειονότητες μπορούν να αναφέρονται στο Σύνταγμα, συνήθως περιορίζονται σε αναφορές στην καταπολέμηση των διακρίσεων και στο δικαίωμα διδασκαλίας στη μητρική τους γλώσσα (Légifrance, 2021).

Η συμπερίληψη της εκπαίδευσης θεωρείται ότι βασίζεται όχι μόνο σε πολιτικές κατά των διακρίσεων αλλά και στον προσδιορισμό αντισταθμιστικών μηχανισμών για τη

δημιουργία εκπαιδευτικών συστημάτων που είναι προσιτά, αποδεκτά και εύκολα προσαρμόσιμα στις ανάγκες όλων των μαθητών. Σύμφωνα με την UNESCO (2012), η συμπερίληψη αποτελεί *«μια συνεχιζόμενη διαδικασία προσφοράς ποιοτικής εκπαίδευσης για όλους σεβόμενοι ταυτόχρονα την ποικιλομορφία και τις διαφορετικές ανάγκες και ικανότητες, χαρακτηριστικά και μαθησιακές προσδοκίες των μαθητών και των κοινοτήτων, εξαλείφοντας μορφές διακρίσεων»*. Η έννοια της συμπερίληψης συνδέεται στενά με την υποστήριξη όλων των μαθητών, χωρίς να επηρεάζεται από την ύπαρξη της διαφορετικότητας.

Ορισμός της Ένταξης

Στην περίπτωση μαθητών που προέρχονται από μειονότητες, όπως συμβαίνει στην περίπτωση των παιδιών Ρομά, τα εκπαιδευτικά συστήματα οφείλουν να εξασφαλίζουν την ύπαρξη ενός κατάλληλου περιβάλλοντος που θα επιτρέπει την πλήρη αξιοποίηση των δυνατοτήτων τους. Επίσης, πολύ σημαντικό είναι να αισθάνονται πως το εκπαιδευτικό σύστημα αναγνωρίζει και σέβεται τις πολιτιστικές τους αξίες, την κουλτούρα, τα ήθη και τα έθιμά τους, ενισχύοντας μέσα από οργανωμένες εκπαιδευτικές δράσεις τη διαπολιτισμική κατανόηση και την κοινωνική δικαιοσύνη σε όλους τους μαθητές (OECD, 2010).

Με τον όρο «κοινωνική ένταξη» νοείται η διαδικασία συμμετοχής όλων των ατόμων, ιδιαίτερα αυτών που ανήκουν σε ευάλωτες κοινωνικές ομάδες, στη διαδικασία ανάπτυξης και λειτουργίας της κοινωνίας. Πιο συγκεκριμένα, σκοπός της κοινωνικής ένταξης αποτελεί η ενίσχυση και η ενδυνάμωση των ατόμων που βρίσκονται στο περιθώριο της ζωής και βιώνουν φτώχεια και αποκλεισμό, αξιοποιώντας παράλληλα

τις ευκαιρίες που προσφέρει η παγκοσμιοποίηση (Ευρωπαϊκό Ελεγκτικό Συνέδριο, 2016).

Η διαδικασία της ένταξης παρέχει στα άτομα το δικαίωμα συμμετοχής στη λήψη των αποφάσεων, αντιμετωπίζοντας τις κοινωνικές ανισότητες και τον αποκλεισμό που βιώνουν τα άτομα που δεν έχουν δυνατότητες πρόσβασης στις απαραίτητες κοινωνικές υπηρεσίες, παροχές και δικαιώματα που απολαμβάνει η πλειοψηφία των πολιτών μιας κοινωνίας (Correll & Chai, 2009). Επίσης, μέσω της ένταξης παρέχεται στις ομάδες αυτές η πρόσβαση σε πολιτικές, κοινωνικές και φυσικές υποδομές της χώρας (Ευρωπαϊκό Ελεγκτικό Συνέδριο, 2016). Οι παροχές και τα δικαιώματα που παρέχονται έχουν να κάνουν τόσο με την πρόσβαση στις δομές εκπαίδευσης όσο και στο δικαίωμα για υγειονομική περίθαλψη, για εύρεση εργασίας, αλλά και την συμμετοχή στα κοινά, σε εκδηλώσεις και ενώσεις (Correll & Chai, 2009).

Τέλος, η επίτευξη της κοινωνικής ένταξης συνιστά έναν από τους σημαντικότερους στόχους που προωθεί η ΕΕ και επιτυγχάνεται με την εξασφάλιση του κοινωνικού δεσμού, μέσω της ανάπτυξης ειλικρινών και υγιών κοινωνικών σχέσεων, την ανάπτυξη της ταυτότητας του κάθε πολίτη και την εξασφάλιση της ισότητας απέναντι στο νόμο (Σταμέλος, 2018).

Η Ευρωπαϊκή Κοινωνική Ένταξη

Στις μέρες μας, οι χώρες της Ευρώπης έχουν λάβει τα απαραίτητα μέτρα έτσι ώστε να δημιουργηθεί ένα κατάλληλο περιβάλλον το οποίο δε θα αποκλείει τα παιδιά μειονοτήτων και πιο συγκεκριμένα τα παιδιά Ρομά από την κοινωνία και την εκπαίδευση. Σύμφωνα με τον Delhey (2004), ως ευρωπαϊκή κοινωνική ένταξη ορίζεται *«το αυξημένο επίπεδο αμοιβαίας συνάφειας και συνοχής μεταξύ των εθνών της*

Ευρωπαϊκής Ένωσης. Βασίζεται στις επαγγελματικές σχέσεις των μελών αυτών των διαφορετικών εθνικοτήτων». Η κοινωνική ένταξη αποτέλεσε μαζί με την καταπολέμηση της φτώχειας και πάσης φύσεως διακρίσεων μία από τις έντεκα προτεραιότητες της πολιτικής συνοχής για την περίοδο 2014-2020 (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2022α).

Η προώθηση της κοινωνικής ένταξης αποτέλεσε έναν από τους τρεις βασικούς στόχους της Διακήρυξης της Κοπεγχάγης. Η ένταξη στην κοινωνία επιτυγχάνεται μέσα από τη δημιουργία ασφαλών και δίκαιων σχέσεων που σέβονται και προστατεύουν τα ανθρώπινα δικαιώματα. Επιπλέον, επιδιώκεται η εξάλειψη των διακρίσεων, ο σεβασμός προς κάθε τι το διαφορετικό, οι ίσες ευκαιρίες, η αλληλεγγύη, η ασφάλεια και η συμμετοχή στην κοινωνία και στους θεσμούς όλων των ανθρώπων, συμπεριλαμβανομένων όσων ανήκουν σε ευάλωτες κοινωνικές ομάδες (Correll & Chai, 2009).

Σύμφωνα με το Σχέδιο Δράσης για την Ένταξη και τη Συμπερίληψη για την περίοδο 2021-2027, όπως αυτό περιγράφεται από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, τα μέτρα και οι δράσεις που πρέπει να λάβουν χώρα προκειμένου να επιτευχθεί η κοινωνική ένταξη είναι: α) η εκπαίδευση όλων των ανθρώπων χωρίς αποκλεισμούς, β) η παροχή περισσότερων ευκαιριών απασχόλησης και απόκτησης δεξιοτήτων, γ) η χρηματοδότηση προκειμένου να υπάρχει πρόσβαση όλων των πολιτών σε υπηρεσίες υγείας και δ) η δυνατότητα παροχής στέγασης σε όλους (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2020α).

Ισότητα, Ένταξη και Συμμετοχή των Ρομά στην Ευρωπαϊκή Ένωση

Η νέα Σύσταση του Συμβουλίου της 12^{ης} Μαρτίου 2021 για την ισότητα, την ένταξη και τη συμμετοχή των Ρομά (2021/C 93/01) αντικαθιστά τη Σύσταση του Συμβουλίου

της 9^{ης} Δεκεμβρίου 2013, προωθώντας αποτελεσματικά μέτρα ένταξης των Ρομά στα κράτη μέλη, με βάση τους νέους στόχους του στρατηγικού πλαισίου της ΕΕ για την ισότητα, την ένταξη και τη συμμετοχή των Ρομά 2020-2030, εστιάζοντας στο ζήτημα της άρσης των διακρίσεων και του αντιτσιγγανισμού.

Η Σύσταση παρέχει νέες και ενισχυμένες κατευθυντήριες γραμμές για τη θέσπιση κατάλληλων μέτρων από τα κράτη μέλη, σύμφωνα με τις ισχύουσες εθνικές συνθήκες και ανάγκες και εστιάζοντας στους τέσσερις τομείς κοινωνικοοικονομικής ένταξης: την εκπαίδευση, την απασχόληση, την υγεία και τη στέγαση. Αντικατοπτρίζει και επιβεβαιώνει την προσήλωση που επιδεικνύει η Ευρωπαϊκή Επιτροπή στις πολιτικές ισότητας, ένταξης και συμμετοχής των Ρομά στο πλαίσιο του Ευρωπαϊκού Πυλώνα Κοινωνικών Δικαιωμάτων για την προστασία και υποστήριξη ομάδων που αντιμετωπίζουν υψηλό κίνδυνο διακρίσεων ή κοινωνικού αποκλεισμού και στο πλαίσιο του δικτύου εθνικών σημείων επαφής για τους Ρομά, του δικτύου της ΕΕ για τους Ρομά, της Ευρωπαϊκής Πλατφόρμας για τους Ρομά, της προπαρασκευαστικής δράσης του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου για την παρακολούθηση της Κοινωνίας των Πολιτών και του Ευρωπαϊκού Δικτύου Φορέων για την Ισότητα (Equinet). Η νέα Σύσταση συμβάλλει, επίσης, στη βιώσιμη ανάπτυξη ισότιμων και συμπεριληπτικών δημοκρατικών κοινωνιών, σύμφωνα με τους Στόχους Βιώσιμης Ανάπτυξης των Ηνωμένων Εθνών. Επιπλέον, ενισχύει τον αναγκαίο όρο διαμόρφωσης ενός Εθνικού Στρατηγικού Πλαισίου για τους Ρομά που τέθηκε για το ΕΚΤ+ 2021-2027 και την υλοποίηση προγραμμάτων από τα κράτη μέλη για την κοινωνικοοικονομική ένταξη περιθωριοποιημένων κοινοτήτων, όπως οι Ρομά.

Η Σύσταση θέτει οριζόντιους και τομεακούς στόχους με έμφαση στην ισότητα, την ένταξη και συμμετοχή των Ρομά και συνοπτικά προτρέπει τα κράτη μέλη για τα εξής (Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικών Υποθέσεων, 2021):

- Καταπολέμηση των ανισοτήτων και των πολλαπλών διακρίσεων σε βάρος των Ρομά, του αντισιγανισμού, των προκαταλήψεων και των στερεοτύπων, της ρητορικής μίσους και της βίας κατά των Ρομά, του κοινωνικού και οικονομικού αποκλεισμού, του κινδύνου της φτώχειας και της υλικής και κοινωνικής στέρησης των Ρομά.
- Θέσπιση και υλοποίηση μέτρων για την ευαισθητοποίηση της κοινωνίας και δημιουργία θετικών αφηγημάτων και προτύπων ρόλων σχετικά με τους Ρομά μέσα από τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης (ΜΜΕ), τα σχολικά προγράμματα καθώς και μέσα από καμπάνιες πολυπολιτισμικής ευαισθητοποίησης στα σχολεία, δράσεις κατάρτισης εκπαιδευτικών, ευαισθητοποίησης δημοσίων υπαλλήλων και φορέων, και προώθησης της κουλτούρας, της γλώσσας και της ιστορίας των Ρομά.
- Θέσπιση και υλοποίηση μέτρων για την καταπολέμηση της φτώχειας και της υλικής αποστέρησης των Ρομά, με έμφαση στην εξασφάλιση επαρκών επενδύσεων για ανάπτυξη υποδομών και στέγασης καθώς και πολιτικών κοινωνικής συνοχής, την πρόσβαση σε συστήματα κοινωνικής προστασίας και εισοδηματικής στήριξης σε συνδυασμό με μέτρα προώθησης της συμμετοχής των Ρομά στην αγορά εργασίας και στήριξης της απασχόλησης, καταπολέμησης της διαγενεακής φτώχειας, στήριξης των παιδιών Ρομά και των οικογενειών τους και προώθησης χρηματοοικονομικού γραμματισμού για νεαρούς ενήλικες και οικογένειες Ρομά.
- Μέτρα ενίσχυσης της διαβούλευσης της Κοινωνίας των Πολιτών των Ρομά και ενεργού συμμετοχής τους στα κοινά, προωθώντας την ισότιμη κοινωνική, οικονομική, πολιτική και πολιτιστική συμμετοχή τους, καθώς και τη συμμετοχή τους σε διαδικασίες λήψης αποφάσεων και χάραξης πολιτικής για τον

σχεδιασμό, την υλοποίηση, την παρακολούθηση και την αξιολόγηση στρατηγικών για την ισότητα και την ένταξη των Ρομά.

- Οριζόντια πρόβλεψη για τη στήριξη των ευάλωτων/μη προνομιούχων Ρομά, όπως γυναίκες, νέοι, παιδιά, ΛΟΑΤΚΙ+, ηλικιωμένοι, Ρομά με αναπηρία και νομάδες, ταξιδευτές Ρομά στην ΕΕ.
- Έμφαση σε τομεακούς στόχους και μέτρα που αφορούν:
 - Πρόσβαση σε ποιοτική και συμπεριληπτική εκπαίδευση σε όλες τις μορφές και τα στάδιά της, από την προσχολική εκπαίδευση και την παιδική φροντίδα μέχρι την τριτοβάθμια εκπαίδευση, συμπεριλαμβανομένης της εκπαίδευσης δεύτερης ευκαιρίας, της εκπαίδευσης ενηλίκων και της δια βίου μάθησης.
 - Πρόσβαση σε ποιοτική και βιώσιμη απασχόληση.
 - Υγεία και πρόσβαση σε ποιοτικές υπηρεσίες υγειονομικής περίθαλψης και κοινωνικές υπηρεσίες.
 - Πρόσβαση σε κατάλληλη και χωρίς διαχωρισμούς στέγαση και βασικές υπηρεσίες.
- Ενίσχυση της θεσμικής ικανότητας των κρατών μελών μέσα από την υποστήριξη των εθνικών σημείων επαφής για τους Ρομά, τη συνεργασία και συμμετοχή των εμπλεκόμενων φορέων σε εθνικό επίπεδο για την προώθηση ίσης μεταχείρισης των Ρομά, την κινητοποίηση ενδιαφερόμενων φορέων και συνεργασιών σε τοπικό και περιφερειακό επίπεδο, τη συνεργασία με την Κοινωνία των Πολιτών και τη διεύρυνση της διακρατικής συνεργασίας και αμοιβαίας μάθησης ως προς τα ζητήματα της ισότητας, ένταξης και συμμετοχής των Ρομά.

- Βέλτιστη χρήση και αξιοποίηση ενωσιακών και εθνικών πηγών χρηματοδότησης για την προώθηση της κοινωνικοοικονομικής ένταξης, των θεμελιωδών δικαιωμάτων και της καταπολέμησης των διακρίσεων σύμφωνα με τις πραγματικές ανάγκες των κοινοτήτων των Ρομά και κάλυψη αναγκών χρηματοδότησης σε τοπικό επίπεδο για τη στήριξη των μετακινούμενων Ρομά στην ΕΕ.
- Θέσπιση Εθνικών Στρατηγικών Πλαισίων με ολοκληρωμένες δέσμες μέτρων πολιτικής για τους Ρομά και κοινοποίησή τους στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή έως τα τέλη Σεπτεμβρίου 2021, συμπεριλαμβάνοντας εθνικούς ποσοτικούς ή/και ποιοτικούς στόχους καθώς και δείκτες βάσει του χαρτοφυλακίου δεικτών που έχει αναπτύξει ο Οργανισμός Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (FRA) με τη συμμετοχή των εθνικών σημείων επαφής. Εν συνεχεία, απαιτείται παρακολούθηση και αξιολόγηση των Εθνικών Στρατηγικών Πλαισίων, γνωστοποίηση στην Επιτροπή τυχόν μέτρων που λαμβάνονται κατ' εφαρμογή της παρούσας Σύστασης έως τον Ιούνιο του 2023 και υποβολή εκθέσεων παρακολούθησης ανά διετία. Ο FRA θα διενεργήσει τακτική έρευνα για τους Ρομά για τα έτη 2020, 2024 και 2028, αποτυπώνοντας τυχόν αλλαγές στην κατάσταση των Ρομά στην ΕΕ.

Η Προσέγγιση της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Η κοινωνική κατάσταση των Ρομά σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης

Οι Ρομά αποτελούν μια ανομοιογενή ομάδα η οποία αποτελείται από πολλές φυλές με διαφορετικά ονόματα και διαφορετικά πολιτιστικά χαρακτηριστικά. Παρά τις διαφορές μεταξύ των διαφόρων φυλών και ομάδων, εντοπίζονται αρκετά κοινά χαρακτηριστικά

(Περιφέρεια Κρήτης, 2016α). Όσοι δεν είναι Ρομά, τους αντιμετωπίζουν ως μια ενιαία ομάδα, ενώ όπως είδαμε παραπάνω έχουν υποστεί διωγμούς και διακρίσεις από τα πρώτα χρόνια εγκατάστασής τους στις χώρες της Ευρώπης (Ευρωπαϊκό Ελεγκτικό Συνέδριο, 2016).

Σύμφωνα με στοιχεία της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, περίπου έξι εκατομμύρια Ρομά ζουν κάτω από πολύ δύσκολες συνθήκες σε διάφορα κράτη μέλη της ΕΕ, βιώνοντας τον ρατσισμό, τον κοινωνικό αποκλεισμό και την απόλυτη φτώχεια, χωρίς να έχουν τη δυνατότητα για εκπαίδευση, κατάρτιση, υγειονομικές παροχές, στέγαση και εύρεση εργασίας (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2022β). Το γεγονός πως οι περισσότεροι είναι αναλφάβητοι, με πολύ χαμηλό μορφωτικό επίπεδο, κάνει τα πράγματα ακόμη πιο δύσκολα (Περιφέρεια Κρήτης, 2016α). Όλα τα προηγούμενα συνθέτουν ένα πολύ άσχημο και επικίνδυνο σκηνικό το οποίο τους οδηγεί σε ακραία φτώχεια, κάτι που τους ωθεί σε παραβατικές συμπεριφορές προκειμένου να εξασφαλίσουν χρήματα ώστε να επιβιώσουν οι ίδιοι και η πολυπληθής οικογένειά τους.

Όπως είδαμε οι Ρομά στερούνται μιας σειράς δικαιωμάτων και πρόσβασης σε παροχές και υπηρεσίες τα οποία συνοψίζονται στην: α) άσκηση του πολιτειακού δικαιώματος, β) αξιοπρεπή κατοικία, γ) υγεία, κοινωνική πολιτική και πρόνοια, δ) εκπαίδευση και επαγγελματική κατάρτιση και ε) απασχόληση και κοινωνική ασφάλιση (Περιφέρεια Κρήτης, 2016β).

Τα παραπάνω έρχονται σε αντίθεση με τις αξίες της ΕΕ, μιας και δημιουργούν πολλά προβλήματα στην επίτευξη κοινωνικής συνοχής, οδηγώντας στην περιθωριοποίηση των Ρομά, κάτι που έχει άμεσο οικονομικό αντίκτυπο για την ΕΕ και τα κράτη μέλη της, μιας και συνοδεύεται με παραγωγικές και φορολογικές απώλειες (Περιφέρεια Κρήτης, 2016α). Επομένως, κατά τα τελευταία χρόνια το ζήτημα των Ρομά αποτελεί

ένα από τα πλέον σημαντικά θέματα της ατζέντας της ΕΕ και των χωρών-μελών της (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2022β).

Ενισχυμένο και Αναμορφωμένο Στρατηγικό Πλαίσιο της ΕΕ για τους Ρομά

Το νέο Στρατηγικό Πλαίσιο της ΕΕ για την ισότητα, την ένταξη και τη συμμετοχή των Ρομά 2020-2030 εγκαινιάστηκε με την ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής της 7^{ης} Οκτωβρίου 2020 «Μια Ένωση Ισότητας - Στρατηγικό πλαίσιο της ΕΕ για την ισότητα, την ένταξη και τη συμμετοχή των Ρομά» (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2020α). Το νέο πλαίσιο βασίζεται στο προηγούμενο πλαίσιο της ΕΕ για τις εθνικές στρατηγικές ένταξης των Ρομά έως το 2020 και ανανεώνει και ενισχύει τη δέσμευση της ΕΕ για την ισότητα, την ένταξη και τη συμμετοχή των Ρομά σε ευρωπαϊκό και εθνικό επίπεδο, μέσω μιας πιο ολοκληρωμένης προσέγγισης για την κοινωνικοοικονομική ένταξη των περιθωριοποιημένων Ρομά, δίνοντας επιπλέον έμφαση στην προώθηση της ισότητας και ενίσχυσης της συμμετοχής.

Σχήμα 1. Η νέα προσέγγιση του Στρατηγικού Πλαισίου της ΕΕ για την ισότητα, την ένταξη και τη συμμετοχή των Ρομά 2021-2030

Η Επιτροπή θέτει επτά στόχους σε ευρωπαϊκό επίπεδο για την περίοδο έως το 2030:

- Τρεις νέους οριζόντιους στόχους στους τομείς της ισότητας, της ένταξης και της συμμετοχής.
- Τέσσερις τομεακούς στόχους στους τομείς της εκπαίδευσης, της απασχόλησης, της στέγασης και της υγείας.

Στόχος του νέου δεκαετούς πλαισίου για τη στήριξη των Ρομά στην ΕΕ είναι η επίτευξη της πλήρους ισότητας, θέτοντας ελάχιστους ποσοτικούς στόχους για το 2030 σε ευρωπαϊκό επίπεδο με βάση την πρόοδο που σημειώθηκε στο προηγούμενο πλαίσιο 2011-2020. Μεταξύ αυτών περιλαμβάνονται οι εξής (European Commission, 2020):

- Μείωση του ποσοστού των Ρομά που έχουν υποστεί διακρίσεις τουλάχιστον κατά το ήμισυ
- Διπλασιασμός του ποσοστού των Ρομά που προβαίνουν σε καταγγελία όταν αντιμετωπίζουν διακρίσεις

- Μείωση του χάσματος φτώχειας μεταξύ των Ρομά και του γενικού πληθυσμού τουλάχιστον κατά το ήμισυ
- Μείωση του χάσματος όσον αφορά τη συμμετοχή στην προσχολική εκπαίδευση τουλάχιστον κατά το ήμισυ
- Μείωση του ποσοστού των παιδιών Ρομά που φοιτούν σε διαχωρισμένα σχολεία πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης τουλάχιστον κατά το ήμισυ στα κράτη μέλη με σημαντικό πληθυσμό Ρομά
- Μείωση του χάσματος απασχόλησης και του χάσματος μεταξύ των φύλων στην απασχόληση τουλάχιστον κατά το ήμισυ
- Μείωση του χάσματος όσον αφορά στο προσδόκιμο ζωής τουλάχιστον κατά το ήμισυ
- Μείωση του χάσματος στη στέγηση τουλάχιστον κατά ένα τρίτο
- Εξασφάλιση ότι τουλάχιστον το 95% των Ρομά έχουν πρόσβαση σε τρεχούμενο/ πόσιμο νερό.

Σχήμα 2. Οριζόντιοι και τομεακοί Στόχοι του Ευρωπαϊκού Στρατηγικού Πλαισίου για την ισότητα, την ένταξη και τη συμμετοχή των Ρομά ως το 2030

**ΔΙΑΣΦΑΛΙΣΗ ΙΣΟΤΗΤΑΣ, ΕΝΤΑΞΗΣ ΚΑΙ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗΣ
ΟΡΙΖΟΝΤΙΟΙ ΣΤΟΧΟΙ ΚΑΙ ΣΚΟΠΟΙ ΕΩΣ ΤΟ 2030**

Κόκκινο: Στόχος σε επίπεδο ΕΕ για την ελάχιστη πρόοδο που θα επιτευχθεί ως το 2030

Πράσινο: Ελάχιστη επιτευχθείσα πρόοδος για τους Ρομά έως το 2030

Μπλε: Πρόσφατα δεδομένα μέτρησης της προόδου

1. Καταπολέμηση και πρόληψη του αντισημιτισμού και των διακρίσεων

Μείωση του ποσοστού των Ρομά που βίωσαν διάκριση τουλάχιστον κατά το ήμισυ

- Να διασφαλιστεί ότι μέχρι το 2030 λιγότερο από το 13% των Ρομά βιώνουν διακρίσεις
- Εμπειρίες διακρίσεων σε Ρομά: 26% (τους τελευταίους 12 μήνες), 41% (τα τελευταία 5 χρόνια).

Μείωση του ποσοστού του γενικού πληθυσμού που αισθάνεται άβολα έχοντας Ρομά γείτονες κατά τουλάχιστον στο 1/3

- Να διασφαλιστεί ότι μέχρι το 2030 λιγότερο από το 30% του πληθυσμού θα νιώθουν άβολα έχοντας Ρομά γείτονες
- Ποσοστό του γενικού πληθυσμού που αισθάνονται άβολα να έχουν Ρομά γείτονες: 46%

2. Μείωση της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού προς γεφύρωση του κοινωνικοοικονομικού κενού ανάμεσα στους Ρομά και στο γενικό πληθυσμό

Περιοχή του χάσματος της φτώχειας ανάμεσα στους Ρομά και το γενικό πληθυσμό τουλάχιστον στο μισό

- Να διασφαλιστεί ότι μέχρι το 2030 η πλειοψηφία των Ρομά θα απέχει από συνθήκες φτώχειας
- Ποσοστό κινδύνου φτώχειας : 80% Ρομά, 16,8% γενικός πληθυσμός (απόσταση: 63,2%)

Περιοχή του χάσματος της φτώχειας ανάμεσα σε παιδιά Ρομά και μη Ρομά τουλάχιστον στο μισό

- Να διασφαλιστεί ότι μέχρι το 2030 η πλειοψηφία των παιδιών Ρομά θα απέχει από συνθήκες φτώχειας
- Παιδιά Ρομά: 85% παιδιά μη Ρομά :19,6% (απόσταση: 65,4%)

Σχήμα 3. Τομεακοί Στόχοι

4. Ενίσχυση ισότιμης πρόσβασης σε ποιοτική βασική εκπαίδευση

Μείωση του χάσματος με τη συμμετοχή από προσχολική ηλικία στην εκπαίδευση και την φροντίδα τουλάχιστον στο μισό

- Να διασφαλιστεί ότι μέχρι το 2030 τουλάχιστον το 70% των παιδιών Ρομά θα συμμετέχουν στη προσχολική εκπαίδευση
- Προσχολική εκπαίδευση και κέντρα φροντίδας (3+): Ρομά 42%, γενικός πληθυσμός 92.2% (απόσταση 50.2 ποσοστιαίες μονάδες)

Μείωση του χάσματος στην ολοκλήρωση της ανώτερης δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης τουλάχιστον στο 1/3

- Να διασφαλιστεί ότι μέχρι το 2030 η πλειοψηφία των νέων Ρομά θα ολοκληρώσει τουλάχιστον τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση
- Ολοκληρωμένη δευτεροβάθμια εκπαίδευση ή ανώτερη: Ρομά 28%, γενικός πληθυσμός 83.5% (απόσταση 55.5 ποσοστιαίες μονάδες)

Να εργαστούν για την εξάλειψη του διαχωρισμού, μειώνοντας τουλάχιστον στο μισό το ποσοστό των παιδιών Ρομά που φοιτούν σε ξεχωριστά δημοτικά σχολεία (σε Κράτη Μέλη με σημαντικό πληθυσμό Ρομά)

- Να διασφαλιστεί ότι μέχρι το 2030 λιγότερα από ένα στα πέντε Ρομά παιδιών θα φοιτούν σε σχολεία όπου τα περισσότερα ή όλα τα παιδιά είναι Ρομά

Τα παιδιά Ρομά που φοιτούν σε σχολεία όπου τα περισσότερα ή όλα τα παιδιά είναι Ρομά: 44%

5. Ενίσχυση ισότιμης πρόσβασης σε ποιοτική και βιώσιμη απασχόληση

Περικοπή στο εργασιακό χάσμα τουλάχιστον στο μισό

- Να εξασφαλιστεί ότι μέχρι το 2030 τουλάχιστον το 60% των Ρομά βρίσκονται σε καθεστώς αμειβόμενης εργασίας
- Αμειβόμενη απασχόληση: Ρομά 43%, γενικός πληθυσμός 73.1%(απόσταση 30.1 ποσοστιαίες μονάδες.)

Μείωση του εργασιακού χάσματος των φύλων τουλάχιστον στο μισό

- Να διασφαλιστεί ότι μέχρι το 2030 τουλάχιστον το 45% των γυναικών Ρομά βρίσκονται σε καθεστώς αμειβόμενης εργασίας
- Εργασιακό χάσμα φύλων- Ρομά: 27π.μ. (γυναίκες:29%, άντρες: 56%)` χάσμα γενικού πληθυσμού:11.7 π.μ. (γυναίκες:67.2%, άντρες 78.9%)

Μείωση του χάσματος στον δείκτη NEET τουλάχιστον στο μισό

- Να διασφαλιστεί ότι μέχρι το 2030 λιγότερο από ένας στους τρεις νέους Ρομά δεν βρίσκεται σε καθεστώς εκπαίδευσης, εργασίας ή κατάρτισης
- Δείκτης NEET (16-24 χρονών): Ρομά 62%` γενικός πληθυσμός 10.1% (απόσταση 51.9 ποσοστιαίες μονάδες)

6. Βελτίωση της υγείας των Ρομά και ενίσχυση ισότιμης πρόσβασης σε ποιοτικές υγειονομικές και κοινωνικές υπηρεσίες

Μείωση του χάσματος του προσδόκιμου ζωής τουλάχιστον στο μισό

- Να εξασφαλιστεί ότι μέχρι το 2030 γυναίκες και άνδρες Ρομά θα ζουν 5 (πέντε) χρόνια περισσότερο
- Χάσμα προσδόκιμου ζωής κατά τη γέννηση (γενικός πληθυσμός έναντι Ρομά): Γυναίκες Ρομά 10.4 χρόνια άνδρες Ρομά 10.2 χρόνια

7. Ενίσχυση ισότιμης πρόσβασης σε επαρκή μεκτική στέγαση και βασικές υπηρεσίες

Μείωση του χάσματος αποστέρησης της στέγασης τουλάχιστον στο 1/3

- Να εξασφαλιστεί ότι μέχρι το 2030 η πλειοψηφία των Ρομά δεν αντιμετωπίζει έλλειψη στέγασης
- Έλλειψη στέγασης: Ρομά 61%` γενικός πληθυσμός 17.9% (απόσταση: 43.1 ποσοστιαίες μονάδες)

Μείωση του χάσματος του υπερπληθυσμού τουλάχιστον στο μισό

- Να εξασφαλιστεί ότι μέχρι το 2030 η πλειοψηφία των Ρομά δεν διαβίωι πλέον σε πολυπληθή νοικοκυριά
- Υπερπληθυσμός: Ρομά 78%` γενικός πληθυσμός 17.1% (απόσταση:60.9 ποσοστιαίες μονάδες)

Να διασφαλιστεί ότι τουλάχιστον το 95% των Ρομά έχουν πρόσβαση σε τρεχούμενο νερό
Πρόσβαση σε τρεχούμενο νερό στην κατοικία: Ρομά 70%, γενικός πληθυσμός:97.7%

Το νέο Ευρωπαϊκό Στρατηγικό Πλαίσιο προωθεί, επίσης, τη συλλογή δεδομένων, την υποβολή εκθέσεων και την παρακολούθηση, προτείνοντας μια νέα δέσμη δεικτών, διευκρινίζοντας ότι τα κράτη μέλη μπορούν να επιλέγουν δείκτες από ένα χαρτοφυλάκιο δεικτών για τη μέτρηση της ισότητας, της ένταξης και της συμμετοχής των Ρομά, το οποίο έχει καταρτιστεί από κοινού από τον FRA, την Ευρωπαϊκή Επιτροπή και τα κράτη μέλη.

Ο βασικός μηχανισμός προώθησης των οριζόντιων και τομεακών στόχων του νέου Πλαισίου είναι η εκπόνηση και εφαρμογή Εθνικών Στρατηγικών για την Κοινωνική Ένταξη των Ρομά με βάση τις εθνικές ιδιαιτερότητες και κοινωνικο-πολιτικές επιλογές των κρατών μελών. Επισημαίνεται, μάλιστα, ότι για πρώτη φορά η Ευρωπαϊκή Επιτροπή καλεί τα κράτη μέλη με σημαντικούς πληθυσμούς Ρομά να συμπεριλάβουν στο Εθνικό τους Στρατηγικό Πλαίσιο για τους Ρομά πιο φιλόδοξες δεσμεύσεις, σύμφωνα με τις οποίες (European Commission, 2020):

- α) θα προβλέψουν ένα σχέδιο ή σύνολο μέτρων για την πρόληψη και την καταπολέμηση των διακρίσεων, του διαχωρισμού στην εκπαίδευση και τη στέγαση και των προκαταλήψεων και στερεοτύπων σε βάρος των Ρομά,
- β) θα ενσωματώνουν στις γενικές πολιτικές την ισότητα και την ένταξη των Ρομά σε περιφερειακό και τοπικό επίπεδο,
- γ) θα αξιοποιήσουν τα ενωσιακά και εθνικά κονδύλια και χρηματοδοτικά μέσα για μεταρρυθμίσεις γενικών πολιτικών με στόχο την ενσωμάτωση και τη λήψη στοχευμένων μέτρων.

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή καλεί τα κράτη μέλη να υποβάλουν τις Εθνικές Στρατηγικές τους έως τον Σεπτέμβριο του 2021 και να υποβάλουν έκθεση σχετικά με την εφαρμογή τους ανά διετία. Η Επιτροπή θα παρακολουθεί την πρόοδο για την επίτευξη των στόχων

για το 2030, αντλώντας στοιχεία από τις τακτικές δημοσκοπήσεις του Ευρωπαϊκού Οργανισμού Θεμελιωδών Δικαιωμάτων και από πληροφορίες Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων. Θα υπάρξει, επίσης, σε βάθος ενδιάμεση αξιολόγηση του νέου δεκαετούς σχεδίου στο σύνολό του.

Το νέο στρατηγικό πλαίσιο της ΕΕ για την ισότητα, την ένταξη και τη συμμετοχή των Ρομά συνδέεται με το έργο της Επιτροπής σε άλλους τομείς, όπως το Σχέδιο Δράσης της ΕΕ κατά του Ρατσισμού 2020-2025, τη Στρατηγική για τα Δικαιώματα των Θυμάτων και τη Στρατηγική για την Ισότητα των Φύλων. Μαζί με το νέο Ευρωπαϊκό Στρατηγικό Πλαίσιο για τους Ρομά 2021-2030, η Επιτροπή ενέκρινε πρόταση νέας Σύστασης του Συμβουλίου σχετικά με την ισότητα, την ένταξη και τη συμμετοχή των Ρομά, η οποία συμπληρώνει το νέο πλαίσιο με συγκεκριμένα μέτρα που πρέπει να λάβουν τα κράτη μέλη για την επίτευξη των στόχων της ΕΕ.

ΔΕΥΤΕΡΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ – ΔΙΑΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΤΩΝ ΡΟΜΑ

Ορισμός της Εκπαίδευσης

Καθήκον της κάθε γενιάς είναι να ποδηγετήσει την επόμενη γενιά, ενημερώνοντάς την για την κοινωνική και πολιτιστική κληρονομιά που παρέλαβε η ίδια, με απώτερο στόχο να την μεταβάλει σε φορέα κοινωνικής και πολιτικής δημιουργίας. Κάτι τέτοιο παρατηρείται ακόμη και στις πρωτόγονες κοινωνίες, όπου τα ώριμα μέλη της κοινωνίας επιδρούν στα νεότερα, μεταδίδοντας τη γλώσσα, γνώσεις και δεξιότητες, αξίες και ιδέες και γενικότερα τον τρόπο ζωής της ομάδας. Με την εξέλιξη των ανθρώπων και της κοινωνίας, αυτή η επίδραση άρχισε να γίνεται με έναν ολοένα και πιο οργανωμένο τρόπο, όπου υπάρχουν προκαθορισμένοι στόχοι που εξυπηρετούν συγκεκριμένες ανάγκες, ενώ η δημιουργία δομών και φορέων επιτρέπει την επίτευξη αυτών των στόχων, μιας και πλέον είναι διαθέσιμοι πόροι, υποδομές, ενώ οι ενέργειες γίνονται με τρόπο συντονισμένο και από άτομα με τεχνογνωσία. Το σύνολο των δραστηριοτήτων αυτών που λαμβάνουν χώρα, κάτω από αυτό το πλαίσιο, απαρτίζει τους θεσμούς της εκπαίδευσης.

Η εκπαίδευση έχει διττό στόχο. Καταρχάς, η εκπαίδευση: α) επιδιώκει την ανάπτυξη από το άτομο εκείνων των ικανοτήτων που θα του επιτρέψουν την ταξινόμηση των γνώσεών του τις οποίες και απέκτησε έως τώρα μέσω της κοινωνικοποίησης, με κριτική στάση απέναντί τους και β) στοχεύει στην ενημέρωση του ατόμου πως η εικόνα του κόσμου που μέχρι τώρα έχει σχηματίσει είναι περιορισμένη, με απώτερο σκοπό να τον οδηγήσει στην αναζήτηση πηγών και μεθόδων καλύτερευσης της ποιότητας ζωής

του. Έτσι, τον οδηγεί στην καλλιέργεια και ανάπτυξη τόσο σωματικών, όσο και ψυχικών και πνευματικών δυνάμεων, μεταβάλλοντάς τον σε ένα προικισμένο δημιούργημα.

Από τα παραπάνω γίνεται σαφές πως η εκπαίδευση διαδραματίζει καθοριστικό ρόλο στην ομαλή διαδοχή της γενιάς που φεύγει από τη γενιά που έρχεται. Η εκπαίδευση αποτελεί βασικό εργαλείο για τη διασφάλιση της ενότητας του λαού, συμβάλλει στη διατήρηση και ανανέωση του κοινωνικού μηχανισμού καθώς και σε μια οργανωμένη κοινωνία. Η πολιτεία έχει την ευθύνη παροχής εκπαίδευσης σε όλους τους πολίτες της, οι οποίοι με τη σειρά τους έχουν το δικαίωμα της μόρφωσης. Το κάθε κράτος, ανάλογα με τις ανάγκες, τις ιδιαιτερότητες και τους οραματισμούς του, καθορίζει ένα συγκεκριμένο πρόγραμμα εκπαίδευσης με συγκεκριμένους στόχους. Οι στόχοι αυτοί συνδέονται στενά με την πολιτική, οικονομική και πολιτιστική δομή της κοινωνίας, οπότε και διαφέρουν μεταξύ των λαών. Επίσης, η ύπαρξη μειονοτήτων στη χώρα επηρεάζει κατά πολύ τους στόχους που έχουν τεθεί στα ζητήματα της εκπαίδευσης. Από την άλλη, υπάρχουν στόχοι σταθεροί και κοινοί για όλους τους λαούς, ανεξάρτητα από την εποχή. Οι πρώτοι στόχοι ονομάζονται μεταβλητοί, ενώ οι δεύτεροι χαρακτηρίζονται ως διαχρονικοί (Μπούρας, 2003).

Ορισμός της Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης

Η έννοια της διαπολιτισμικότητας συνδέεται με τα στοιχεία της αλληλεπίδρασης, της αμοιβαιότητας και της αλληλεγγύης. Επίσης, σχετίζεται με την αποδοχή της κουλτούρας του άλλου, της αναγνώρισης των αξιών, των συμβόλων και του τρόπου ζωής του, καθορίζοντας έτσι τις σχέσεις μεταξύ των ατόμων και οδηγώντας στην κατανόηση του κόσμου (Conseil de Europe, 1986).

Με βάση τα παραπάνω γίνεται φανερό πως η έννοια της διαπολιτισμικότητας συνδέεται με αυτή του πολιτισμού. Σύμφωνα με την UNESCO (2012) ο πολιτισμός περιέχει *«ολόκληρο το πλέγμα των πνευματικών, υλικών, νοητικών και συναισθηματικών χαρακτηριστικών που διακρίνουν μια κοινωνία ή μια κοινωνική ομάδα και αποτελούν τα στοιχεία της πολιτισμικής κληρονομιάς της»*. Σε αυτά τα στοιχεία περιλαμβάνονται οι παραδόσεις, οι τέχνες και τα γράμματα, αλλά και το σύστημα των ηθικών αξιών. Ακόμα, ο πολιτισμός συνδέεται μέσω μιας δυναμικής σχέσης με την παιδεία και την εκπαίδευση, μέσω της ελευθερίας της έκφρασης, της ελευθερίας συμμετοχής και της ελεύθερης διακίνησης ιδεών, γνώσεων και πολιτισμικών δημιουργημάτων.

Η διαπολιτισμική εκπαίδευση έκανε την εμφάνισή της στις αρχές του 1960 στα εκπαιδευτικά συστήματα των ΗΠΑ και του Καναδά. Βασικός στόχος της ήταν η αντιμετώπιση των υψηλών ποσοστών αποτυχίας που εμφάνιζαν τα παιδιά που ανήκαν σε μειονότητες. Στην Ευρώπη, η εισαγωγή της έννοιας της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης συνδέθηκε κυρίως με την παροχή εκπαίδευσης στα παιδιά των οποίων οι γονείς ανήκαν στο λεγόμενο μεταναστευτικό εργατικό δυναμικό (Δρεττάκης, 1999, σ. 107).

Η διαπολιτισμική εκπαίδευση καθορίζει την ύπαρξη ισότητας μεταξύ όλων των ατόμων. Οι διαφορές, οι οποίες λογικό είναι να υπάρχουν μεταξύ των ανθρώπων, δε θα πρέπει να αποτελούν τροχοπέδη στη σωστή λειτουργία των εκπαιδευτικών συστημάτων, αλλά θα πρέπει να συμβάλλουν στον εμπλουτισμό του περιεχομένου της εκπαίδευσης με στοιχεία που εντοπίζονται σε όλους τους πολιτισμούς, καλύπτοντας τα ενδιαφέροντα όλων των παιδιών που ανήκουν στην τάξη (Σαμπάνη, 2004, σ. 36-37). Βασική αρχή και επιδίωξη της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης είναι η εξασφάλιση ίσων

ευκαιριών προς όλους και η εναντίωσή της προς κάθε μορφή διάκρισης (Κανακίδου – Παπαγιάννη, 1994, σ. 45).

Η διαπολιτισμική εκπαίδευση, καθώς και το διαπολιτισμικό σχολείο το οποίο αποτελεί βασική έκφραση της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης, είναι το αποτέλεσμα τόσο της γλωσσικής όσο και της πολιτισμικής ποικιλίας και της αναγνώρισης της διαφορετικότητας που εντοπίζεται μέσα στο σχολικό περιβάλλον. Συνεπώς, απαιτείται κατάλληλος σχεδιασμός των εκπαιδευτικών προγραμμάτων προκειμένου αυτά να ανταποκρίνονται με αποτελεσματικότητα στις διαφορετικές εκπαιδευτικές ανάγκες όλων των παιδιών που απαρτίζουν το μαθητικό δυναμικό (Γαλάνης, 2002, σ. 21).

Επιπρόσθετα, η διαπολιτισμική εκπαίδευση δίνει μεγάλο βάρος στην επικοινωνία μεταξύ εκπαιδευτικών και μαθητών, μιας και η ανάπτυξη μιας σχέσης αλληλεπίδρασης βοηθάει στην καλλιέργεια της ατομικότητάς τους. Τα αναλυτικά προγράμματα, το περιεχόμενό τους, οι διδακτικές μέθοδοι και τεχνικές πρέπει να είναι κατάλληλα επιλεγμένες έτσι ώστε να ανταποκρίνονται στις ανάγκες των μειονοτικών μαθητών αλλά και στις συνθήκες στις οποίες μεγαλώνουν. Επιπλέον, θα πρέπει να στοχεύουν στην ενθάρρυνση και στην ανταλλαγή εμπειριών και πληροφοριών μεταξύ μαθητών και εκπαιδευτικών, εμποδίζοντας έτσι την περιθωριοποίηση των συγκεκριμένων μαθητών κάτι που οδηγεί με μαθηματική ακρίβεια στην εγκατάλειψη των σπουδών τους. Τέλος, η διαπολιτισμική εκπαίδευση οφείλει να συμβάλλει στην καταπολέμηση του ρατσισμού, μέσω της προώθησης και εξοικείωσης των μαθητών με τα πολιτιστικά, γλωσσολογικά στοιχεία και χαρακτηριστικά γνωρίσματα των διαφόρων πολιτισμών, καλλιεργώντας την ευαισθησία, την κατανόηση και την κοινωνική αποδοχή (Δημάση, 2020).

Από τα παραπάνω γίνεται ξεκάθαρο πως η διδασκαλία των αρχών της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης στο χώρο του σχολείου έχει να προσφέρει μια πληθώρα πλεονεκτημάτων,

καθώς θα βοηθήσει τα παιδιά να κατανοήσουν καλύτερα καθετί που αντιλαμβάνονται ως “ξένο” και έτσι να το αποδεχτούν πιο εύκολα.

Η διαχείριση της ετερότητας αποτελεί αντικείμενο της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης, η οποία δίνει έμφαση στην εθνική, εθνοτική, θρησκευτική και γλωσσική διαφοροποίηση των ατόμων που ζουν σε ένα κράτος. Το διαπολιτισμικό μοντέλο τείνει στην ένταξη του «άλλου» εντός της κοινωνίας και εργάζεται προς την κατεύθυνση κατοχύρωσης κοινωνικών και πολιτικών δικαιωμάτων, καθώς επίσης και πρόσβασης στους διάφορους θεσμούς (Παρθένης & Φραγκούλης, 2015).

Η διαπολιτισμική εκπαίδευση στοχεύει στην κατάργηση των διαχωρισμών και τη θεμελίωση της αποδοχής, της συμφιλίωσης και της συνεργασίας, μέσα από ποικίλες εκπαιδευτικές δραστηριότητες. Συνεπώς, η διαπολιτισμική εκπαίδευση στοχεύει στη βελτίωση της ποιότητας ζωής όλων των μαθητών (Μπερερής, Σιασιάκος & Λαζακίδου, 2007). Ειδικότερα, για τους μαθητές Ρομά, η διαπολιτισμική εκπαίδευση έχει να προσφέρει πάρα πολλά. Καταρχάς, μπορεί να τους βοηθήσει να αποκτήσουν εκείνες τις γνώσεις για τον πολιτισμό τους που θα τους κάνει να μην αισθάνονται μειονεκτικά αλλά υπερήφανοι, ενώ από την άλλη και τα παιδιά της πλειονότητας, μέσω των γνώσεων που θα αποκομίσουν, θα αρχίσουν να δείχνουν σεβασμό προς τον πολιτισμό των Ρομά. Επιπρόσθετα, βοηθά τα παιδιά Ρομά να επιτύχουν καλύτερες μαθησιακές επιδόσεις κάτι που αυξάνει την αυτοπεποίθησή τους, ενώ ταυτόχρονα συμβάλλει σημαντικά στην κοινωνικοοικονομική τους ενσωμάτωση καθώς και στην εύρεση εργασίας κάτω από καλύτερες προϋποθέσεις και συνθήκες (Fox, 2012).

Νομοθετικό Πλαίσιο της Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης

Λειτουργία διαπολιτισμικών σχολείων στη χώρα μας

Με το άρθρο 22 του Ν. 4415/16 τα Διαπολιτισμικά Σχολεία σταδιακά μετατρέπονται σε Πειραματικά σχολεία Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης. Το Υπουργείο Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων μαζί με το Υπουργείο Οικονομικών εκδίδουν απόφαση για την ίδρυση ή την μετατροπή δημόσιων σχολείων σε διαπολιτισμικά και το αντίθετο καθώς και την λειτουργία Τάξεων Υποδοχής ή φροντιστηριακών τμημάτων ως υποστηρικτικά μέτρα. Τα Διαπολιτισμικά Σχολεία μετά την ένταξή τους στα Πειραματικά ακολουθούν το αναλυτικό πρόγραμμα και τις μεθόδους διδασκαλίας των Πειραματικών. Τα Πειραματικά Σχολεία διαπολιτισμικής εκπαίδευσης συνεργάζονται με τα ιδρύματα Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης με σκοπό να γίνεται εφαρμογή, σε πιλοτική - πειραματική βάση, καινοτόμων διαπολιτισμικών προγραμμάτων για την επίτευξη της εκπαιδευτικής και κοινωνικής ένταξης των παιδιών με διαφορετικά πολιτισμικά χαρακτηριστικά (Ν.4415/16, άρθρο 22, παρ.1). Στην παράγραφο 2 του ίδιου άρθρου προβλέπεται, επίσης, η συνεργασία και επικοινωνία των Πειραματικών Σχολείων διαπολιτισμικής εκπαίδευσης με τα δημόσια σχολεία όλης της χώρας, καθώς και του εξωτερικού με απόφαση του Υπουργού Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων (Ν.4415/16, άρθρο 22, παρ.2).

Στο άρθρο 25 αναφέρεται ότι τα Πειραματικά Σχολεία Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης υπάγονται διοικητικά στις Διευθύνσεις Εκπαίδευσης Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας ενώ ο τρόπος διοίκησης και επιλογής στελεχών στα εν λόγω σχολεία παραμένει ο ίδιος, καθώς ισχύουν οι διατάξεις στις οποίες υπάγονται και τα δημόσια σχολεία (Ν.4415/16, άρθρο 25).

Ο νόμος 4415/16 ήρθε να βελτιώσει αισθητά τον Ν. 2413/96. Καταρχάς, σύμφωνα με το νέο νομοθετικό πλαίσιο, η ίδρυση των σχολείων Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης γίνεται πλέον με κοινή απόφαση του Υπουργείου Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων και του Υπουργείου Οικονομικών και όχι από κάποιο άλλο όργανο, όπως συνέβαινε με τον προηγούμενο νόμο Ν. 2413/96 όπου αρμόδιες ήταν οι περιφερειακές αρχές. Επιπλέον, η μετονομασία των σχολείων Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης σε Πειραματικά σχολεία τους προσδίδει περισσότερο κύρος και μια διάσταση πιο γενική. Επιπρόσθετα, ο νόμος Ν. 4415/2016, εισάγει για πρώτη φορά τη δυνατότητα διδασκαλίας, πλέον της ελληνικής, και άλλης γλώσσας στην περίπτωση που στο σχολείο φοιτούν αλλοδαποί μαθητές οι οποίοι και ανήκουν σε κάποια μειονότητα.

Η Εκπαίδευση των Παιδιών Ρομά σε Επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης

Το σχολείο αποτελεί μία από τις βασικότερες διαστάσεις του κοινωνικού αποκλεισμού που βιώνουν καθημερινά οι Ρομά. Πολλές φορές οι συνθήκες που επικρατούν στο σχολείο, ωθούν τα παιδιά Ρομά να το εγκαταλείψουν, με αποτέλεσμα να οδηγούνται έτσι στην περιθωριοποίηση, με ότι αυτό συνεπάγεται για τα ίδια και το κοινωνικό σύνολο (Περιφέρεια Κρήτης, 2016β).

Βέβαια, οι Ρομά έχουν υιοθετήσει έναν αρκετά διαφορετικό τρόπο ζωής, με δύσκολες συνθήκες διαβίωσης οι οποίες δρουν ανασταλτικά στην προσπάθεια ένταξής τους στη σχολική ζωή (Περιφέρεια Κρήτης, 2016β). Επιπρόσθετα, οι Ρομά αντιμετωπίζουν με επιφύλαξη τους εκπαιδευτικούς και το σχολείο, λόγω των πρότερων εμπειριών που έχουν. Ωστόσο, οι τοπικές κοινωνίες δε δείχνουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον προκειμένου να διευκολύνουν την ένταξη των παιδιών Ρομά στο σχολείο καθώς και να ξεπεραστεί το

αρνητικό κλίμα που υπάρχει από την πλευρά των γονέων των υπολοίπων μαθητών. Παρόλα αυτά, τα τελευταία χρόνια οργανώνονται αρκετά προγράμματα παρέμβασης, τα οποία χρηματοδοτούνται από την ΕΕ, προκειμένου να βοηθηθούν τα παιδιά Ρομά να ενταχθούν στο χώρο της εκπαίδευσης (Περιφέρεια Κρήτης, 2016β).

Στο σημείο αυτό θα πρέπει να τονιστεί πως το σχολείο και η εκπαίδευση διαδραματίζουν πρωταγωνιστικό ρόλο στη διαμόρφωσή της προσωπικότητας του παιδιού, με το σχολικό περιβάλλον να παίζει κρίσιμο ρόλο στην ομαλή ένταξή του παιδιού στην κοινωνία. Για το λόγο αυτό, η ένταξη και η παραμονή των μαθητών Ρομά στο σχολείο αποτελεί ένα όπλο στην προσπάθεια καταπολέμησης του κοινωνικού αποκλεισμού τους (Περιφέρεια Κρήτης, 2016β).

Είναι χαρακτηριστικό πως τα παιδιά Ρομά δε λαμβάνουν προσχολική αγωγή, καθυστερούν να εγγραφούν στο σχολείο, με τη παρακολούθηση να είναι ελλιπής και πολλές απουσίες, κάτι που δημιουργεί αρκετά «κενά», με συνέπεια τα παιδιά αυτά να διακρίνονται από χαμηλή επίδοση. Επίσης, τα περισσότερα διακόπτουν πρόωρα τη φοίτησή τους, πριν καν ολοκληρώσουν το δημοτικό. Επιπρόσθετα, οι ενήλικες Ρομά είναι σε πολύ υψηλό βαθμό αναλφάβητοι κάτι που επηρεάζει την άποψή τους σχετικά με τη χρησιμότητα του σχολείου. Επομένως, η παρακολούθηση της προσχολικής αγωγής, η μείωση της σχολικής διαρροής, η διασφάλιση της φοίτησης των παιδιών Ρομά στην υποχρεωτική εκπαίδευση (δημοτικό και γυμνάσιο), η μείωση του αναλφαβητισμού στους ενήλικες Ρομά, αποτελούν βασικές προτεραιότητες (Περιφέρεια Κρήτης, 2016β).

Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός πως στο νέο Στρατηγικό Πλαίσιο της ΕΕ σχετικά με την ισότητα, την ένταξη και τη συμμετοχή των Ρομά για το χρονικό διάστημα 2020-2030, συναντάμε ως απώτερο στόχο την ενίσχυση της ισότιμης πρόσβασης των Ρομά σε μια βασική αλλά συνάμα και ποιοτική εκπαίδευση. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή στοχεύει

στη συμμετοχή των παιδιών Ρομά στην προσχολική εκπαίδευση σε ποσοστό 70% έως το 2030, ενώ σύμφωνα με τα δεδομένα του 2020 το ποσοστό αυτό κυμαίνεται στο 42% για τα παιδιά Ρομά έναντι 92.2% του γενικού πληθυσμού. Από την άλλη, υπάρχει ο στόχος ώστε, έως το 2030, το μεγαλύτερο μέρος των νέων Ρομά να έχει ολοκληρώσει τουλάχιστον τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση, κάτι ιδιαίτερα φιλόδοξο αν αναλογιστούμε ότι κατά το 2020 το ποσοστό αυτό ήταν μόλις 28% για τους νέους Ρομά έναντι 83.5% του γενικού πληθυσμού (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2020α).

Τέλος, το στρατηγικό πλαίσιο της ΕΕ στοχεύει στην εξάλειψη του διαχωρισμού των παιδιών Ρομά από τα υπόλοιπα παιδιά κατά τη φοίτησή τους στα σχολεία. Πιο συγκεκριμένα, υπάρχει η πρόθεση έτσι ώστε έως το 2030 λιγότερα από ένα στα πέντε παιδιά Ρομά να φοιτούν σε σχολεία όπου τα περισσότερα ή όλα τα παιδιά είναι Ρομά. Βέβαια, κάτι τέτοιο απαιτεί μεγάλη προσπάθεια αν λάβουμε υπόψη μας ότι σήμερα τα παιδιά Ρομά που φοιτούν σε σχολεία όπου τα περισσότερα ή όλα τα παιδιά είναι Ρομά αντιστοιχούν στο ποσοστό του 44% (Γενική Γραμματεία Κοινωνικής Αλληλεγγύης και Καταπολέμησης της Φτώχειας, 2021).

Ορισμός του Κοινωνικού Αποκλεισμού

Η ιδέα του κοινωνικού αποκλεισμού έχει τις ρίζες της στη Γαλλία και συνδέεται στενά με τη γαλλική Ρεπουμπλικανική σκέψη, όσον αφορά την έννοια της αλληλεγγύης και του κοινωνικού δεσμού. Ο κοινωνικός αποκλεισμός αποτελεί μια διαδικασία μείωσης της ισότιμης συμμετοχής και πρόσβασης των πολιτών σε αγαθά και υπηρεσίες. Σε ατομικό επίπεδο, ο κοινωνικός αποκλεισμός αναφέρεται στην αδυναμία συμμετοχής στις διάφορες κοινωνικές δραστηριότητες με αποτέλεσμα να είναι δύσκολο να δημιουργηθούν ουσιαστικές κοινωνικές σχέσεις. Από την άλλη, σε κοινωνικό επίπεδο,

ο κοινωνικός αποκλεισμός αναφέρεται συχνά στην ανεπαρκή κοινωνική συνοχή ή στην αδυναμία ένταξης όλων των πολιτών στο κοινωνικό σύνολο (Silver, 1994).

Σύμφωνα με την Silver (1994) ως κοινωνικός αποκλεισμός ορίζεται η αδυναμία άσκησης των κοινωνικών δικαιωμάτων, δίνοντας ιδιαίτερο βάρος στο δικαίωμα της αξιοπρεπούς διαβίωσης. Η παραπάνω προσέγγιση συνδέει τον κοινωνικό αποκλεισμό με τη φτώχεια και τη στέρηση βασικών αγαθών. Σύμφωνα με άλλες προσεγγίσεις, ο κοινωνικός αποκλεισμός έχει να κάνει με την αποτροπή ευκαιριών για μάθηση, εργασία, σχέσεις, κ.λπ. Ωστόσο, ο κοινωνικός αποκλεισμός δεν είναι αυστηρά ζήτημα ανεπαρκών υλικών πόρων, μιας και παρατηρείται άτομα που διαθέτουν μεγάλη περιουσία και οικονομική άνεση, να ζουν απομονωμένοι, μακριά από την κοινωνία.

Σύμφωνα με την Μονάδα Κοινωνικού Αποκλεισμού του Ηνωμένου Βασιλείου ο αποκλεισμός είναι *«το αποτέλεσμα του τι μπορεί να συμβεί όταν άτομα ή περιοχές υποφέρουν από έναν συνδυασμό αλληλένδετων προβλημάτων»* (Leary, 1990, σ. 226). Αυτό ισχύει ακόμη περισσότερο όταν ο αποκλεισμός μεταδίδεται από γενιά σε γενιά σε συγκεκριμένες περιοχές ή κοινωνικές ομάδες. Στο σημείο αυτό θα πρέπει να τονιστεί πως τα άτομα που βιώνουν μερικό κοινωνικό αποκλεισμό σε σύγκριση με όσους βιώνουν ολικό κοινωνικό αποκλεισμό είναι σαφώς περισσότερα. Αναφορικά με τους μηχανισμούς κοινωνικού αποκλεισμού, μπορούμε να αναφέρουμε μια πληθώρα όπως είναι: η περιθωριοποίηση, η εξορία, η εγκατάλειψη, η διάκριση, το αίσθημα ντροπής, κ.ά. (Κούμα, 2020).

Αποκλεισμός των Ρομά από την Εκπαίδευση

Η συμμετοχή των παιδιών Ρομά στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα χαρακτηρίζεται από αρκετές ιδιαιτερότητες, οι οποίες οφείλονται σε διάφορους παράγοντες με τους

βασικότερους να είναι: α) η αποσπασματική και μη τακτική φοίτησή τους, β) η αρνητική στάση που διακατέχει τους περισσότερους Ρομά απέναντι στο θεσμό του σχολείου και γ) η μη αποδοχή των παιδιών Ρομά από τον υπόλοιπο μαθητικό και όχι μόνο πληθυσμό. Οι παραπάνω παράγοντες συμβάλλουν κατά πολύ στην αύξηση του αναλφαβητισμού μεταξύ των Ρομά, καθώς και στην περαιτέρω κοινωνική περιθωριοποίησή τους, η οποία, όπως είδαμε παραπάνω, οδηγεί στον κοινωνικό αποκλεισμό τους (Γκότοβος, 2002). Η μη εγγραφή των Ρομά στο σχολείο, όπως και η συχνή και σύντομη διάρκεια φοίτησής τους αποδίδεται και στη δική τους δυσκολία και πολλές φορές άρνηση ενσωμάτωσής τους στην ελληνική κοινωνία. Ο Λιεζουά (1999, όπ. αναφ. στο Ασδεράκη, 2013) αναφέρει χαρακτηριστικά ότι: *«αναφορικά με την σχολική φοίτηση των παιδιών των Ρομά όλα ή σχεδόν όλα έχουν επιχειρηθεί, συνεπώς είναι ένα θέμα το οποίο ξεπερνά τα όρια της εκπαιδευτικής πολιτικής και είναι πλέον πολιτικό»*.

Από την άλλη, στο σχολικό περιβάλλον οι αρχές της αποδοχής της διαφορετικότητας αναπτύσσονται σπανίως, με αποτέλεσμα κάτι τέτοιο να ευνοεί την ανάπτυξη στερεοτυπικών αντιλήψεων και πρακτικών. Το ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα αντί να προσπαθήσει προς την κατεύθυνση της ενσωμάτωσης των παιδιών που προέρχονται από διαφορετικά πολιτιστικά και πολιτισμικά περιβάλλοντα, βοηθώντας στη δημιουργία ενός σχολείου ίσων ευκαιριών για όλους, απαιτεί από τα παιδιά Ρομά να έχουν ίδιες γνώσεις, δεξιότητες και επιδόσεις με τους υπόλοιπους μαθητές. Το γεγονός αυτό οδηγεί τους εκπαιδευτικούς να λειτουργούν μονοπολιτισμικά και μονογλωσσικά, παρόλο που, πλέον, το μαθητικό δυναμικό της χώρας μας χαρακτηρίζεται από ποικιλία (Ασδεράκη, 2013). Έτσι, η διαρκής αποτυχία ένταξης των Ρομά στο σχολείο τους ωθεί να αντιμετωπίζουν με δυσπιστία κάθε προσπάθεια και παρέμβαση πραγματοποιείται προς την κατεύθυνση της ένταξής τους (Ασδεράκη, 2013).

Από όσα αναφέρθηκαν παραπάνω γίνεται σαφές πως η ένταξη των παιδιών Ρομά στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα αποτελεί μια δύσκολη διαδικασία που απαιτεί λεπτούς χειρισμούς και τη συνεργασία τόσο των φορέων του ελληνικού κράτους όσο και των Ρομά που οφείλουν να αλλάξουν την άκαμπτη φιλοσοφία που τους διακατέχει.

Στερεότυπα

Τα στερεότυπα απέναντι στους Ρομά είναι βαθιά ριζωμένα στην κουλτούρα των πολιτών σε όλες τις χώρες της Ευρώπης, με αποτέλεσμα πλέον να είναι κάτι το δεδομένο στη συνείδησή τους. Οι Ρομά αποτελούν μία από τις πλέον περιθωριοποιημένες ομάδες μέσα στην ΕΕ οι οποίες υπόκεινται συχνά σε διακρίσεις. Η ΕΕ με τις δράσεις της προσπαθεί να ενισχύσει τις κοινότητες των Ρομά, μέσω κατάλληλων πολιτικών που έρχονται να αντιμετωπίσουν και να διορθώσουν τα περίπλοκα ζητήματα που βιώνουν οι Ρομά εξαιτίας των ανεπαρκών πολιτικών παρεμβάσεων (Mcgarry, 2011).

Οι Villano, Fontanella, L., Fontanella, S., & Donato (2017), κατέληξαν στο ότι *«τα στερεότυπα για τους Ρομά εξυπηρετούν μια λειτουργία δικαιολόγησης τους συστήματος, που επιτρέπει την εξήγηση και τον εξορθολογισμό των κοινωνικών ρυθμίσεων καθιστώντας τα νόμιμα»*. Επίσης, οι Villano et al. (2017), στην έρευνά τους ανέλυσαν την αντίληψη σύμφωνα με την οποία οι Ρομά θεωρούνται ανίκανοι να λειτουργήσουν στη σύγχρονη πολιτισμένη κοινωνία, ακολουθώντας κανόνες και αρχές, εξαιτίας της απουσίας τόσο ηθικής όσο και ελεύθερης πνευματικότητας. Βασικό συμπέρασμα της έρευνας τους κατέδειξε πως η αρνητική άποψη απέναντι στους Ρομά σχετίζεται τόσο με τις εγκληματικές και αποκλίνουσες συμπεριφορές τους όσο και με την λανθασμένη αντίληψη πως οι Ρομά αποτελούν βάρος για την κοινωνία καθώς επιλέγουν να ζουν με

κρατικές παροχές, αρνούμενοι να εργαστούν και να φορολογηθούν όπως οι υπόλοιποι πολίτες της χώρας. Το γεγονός αυτό καθιστά ένα συχνό στερεότυπο που συναντάται στην κοινωνία, σε ότι έχει να κάνει με τους Ρομά, οι οποίοι δέχονται έτσι διώξεις και συχνό αποκλεισμό.

Τέλος, οι Chulvi και Perez (2003), κατέγραψαν ένα ακόμη στερεότυπο σύμφωνα με το οποίο τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα των Ρομά είναι διαφορετικά από αυτά των υπόλοιπων ανθρώπων καθώς λειτουργούν ως αντικοινωνικοί νομάδες με μια ηθική που κρίνεται υπό αμφισβήτηση, αφού προτιμούν να απομονώνονται μέσα σε ένα κλειστό περιβάλλον μακριά από τον υπόλοιπο πληθυσμό.

Ιστορική Ανασκόπηση της Ελληνικής Εκπαιδευτικής Νομοθεσίας για τους Ρομά – Εγκύκλιοι και Υπουργικές Αποφάσεις

Στα τέλη του 1970 ξεκίνησε το κράτος να ενδιαφέρεται για την ρύθμιση των πολιτικών και κοινωνικών δικαιωμάτων των Ρομά. Με βάση τη Διεθνή Σύμβαση του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών (ΟΗΕ), από το 1965, καταργείται κάθε μορφής φυλετικών διακρίσεων. Η Ελλάδα την επικύρωσε με το νόμο Ν. 949/1979. Κυρίως η σύσταση του ΟΗΕ προς τα κράτη μέλη, το 1977, για τακτοποίηση πολιτικών και κοινωνικών δικαιωμάτων των Ρομά, οδηγεί στην έκδοση από το Υπουργείο Εσωτερικών (υπ. Αριθμ. 69468-212-20.10.78), με θέμα: «τακτοποίηση από απόψεως ιθαγένειας των διαβιούντων στη χώρα μας αθιγγάνων» και την υπ. Αριθ. 16701/12.3.79 Γενική Διαταγή του Υπουργείου Εσωτερικών με θέμα: «Περί εγγραφής των αδήλωτων Αθίγγανων».

Μέσα στο ευρύτερο κλίμα εκπαίδευσης των μειονοτικών πληθυσμών οι αρμόδιοι του Υπουργείου Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, ενδιαφέρονται ιδιαίτερα για τη

νομική πειθαρχία σχετικά με θέματα εκπαίδευσης των παιδιών Ρομά, με πρώτη επίσημη αναφορά στο Προεδρικό Διάταγμα (ΠΔ) 497/81 (ΦΕΚ 134/25-5-1981), με θέμα: «Περί τροποποίησης και αντικατάστασης διατάξεων του ΠΔ 483/77. Περί οργανώσεως και λειτουργίας των Δημοτικών Σχολείων Δημοσίου και Ιδιωτικής Εκπαιδεύσεως».

Το ελληνικό κράτος ασχολήθηκε με την εκπαίδευση των Ρομά στις αρχές της δεκαετίας του 1980. Οι πρώτες προσεγγίσεις σχετίζονταν με ενήλικες Ρομά και εφαρμόστηκαν από τη Γενική Γραμματεία Λαϊκής Επιμόρφωσης (ΓΓΛΕ) σε διάφορες Νομαρχιακές Επιτροπές Λαϊκής Επιμόρφωσης (ΝΕΛΕ). Επομένως, οι πρώτες ενέργειες για επιμόρφωση των Ρομά δεν οργανώθηκαν από τον επίσημο φορέα εκπαίδευσης, δηλαδή το Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων (ΥΠΕΠΘ), αλλά από την ΓΓΛΕ, που μέχρι τότε δεν ανήκε στις υπηρεσίες του Υπουργείου.

Στη δεκαετία του 1980 ξεκινάει η καταγραφή επιστημονικών διερευνήσεων πάνω σε θέματα διαπολιτισμικής και αντιρατσιστικής φύσεως στον τομέα της εκπαίδευσης. Το ελληνικό κράτος επικύρωσε συμβάσεις διεθνούς χαρακτήρα, που πραγματεύονται στην πλειοψηφία τους εκπαιδευτικά θέματα και ζητήματα διατήρησης της αξιοπρέπειας του ανθρώπου. Οι παραπάνω κινήσεις συνδυαστικά με την ψήφιση του νόμου Ν. 1566/85 «περί της εκπαίδευσης», δημιουργούν επίσημα νομικά κρατικά κείμενα, τα οποία προασπίζουν τις αρχές της δημοκρατίας στο σχολικό περιβάλλον και στις ίσες ευκαιρίες.

Η δεκαετία του 1990 βρίσκει την Ελλάδα να συμμετέχει σε διάφορα προγράμματα, όπως το Ευρωπαϊκό πρόγραμμα «Φτώχεια 3» κατά τα έτη 1989-1993. Η υλοποίηση του προγράμματος έγινε από το Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης. Το πρόγραμμα ασχολήθηκε με την καταγραφή των αιτιών της φτώχειας και τα είδη του αποκλεισμού από την εκπαίδευση των παιδιών Ρομά, μεταναστών της Δ.

Θεσσαλονίκης και των παλιννοστούντων. Το ενδιαφέρον για την εκπαίδευση των Ρομά ενισχύθηκε και από τη μεριά της Ευρωπαϊκής Ένωσης, οπότε το 1992 σε σχετική εγκύκλιο τονίζεται: *«σας πληροφορούμε ότι σύμφωνα με το ψήφισμα των Υπουργών Παιδείας των κρατών της ΕΟΚ της 22ας Μαΐου 1989 η Ελλάδα, όπως και τα ' άλλα κράτη μέλη είναι υποχρεωμένη να λάβει ειδική μέριμνα για την εκπαίδευση των Τσιγγανοπαίδων...»*.

Το 1995, το ΥΠΕΠΘ ξεκινά συστάσεις σε σχολικούς συμβούλους, σε διευθυντικά στελέχη των σχολείων και στο διδακτικό προσωπικό, με στόχο την εξεύρεση και εγγραφή μαθητών Ρομά στα δημόσια σχολεία (Εγκύκλιος: Φ4/350/Γ1/1028). Ωστόσο, δεν έγινε κάποια πρακτική εφαρμογή της παραπάνω εγκυκλίου. Το 1996 θεσπίζεται «η κάρτα φοίτησης μετακινούμενων παιδιών Ρομά» με την Εγκύκλιο: Φ4/155/Γ1/1257.6.2.1996. Από τη δημοσιοποίηση του νόμου υπ. Αριθ. 2413/1996 ξεκινάει μια περίοδος με πολύ συχνή ροή των παιδιών Ρομά στα εκπαιδευτικά δρώμενα. Το 1998 εκδίδεται το ΠΔ 201 που σχετίζεται με την «Οργάνωση και Λειτουργία των σχολείων Α/θμιας Εκπαίδευσης». Πιο αναλυτικά στην παράγραφο 11 του άρθρου 7 υπογραμμίζεται πως *«οι αδήλωτοι μαθητές εγγράφονται στο σχολείου [...] γίνονται απαραίτητες ενέργειες από το διευθυντή και τους γονείς για τακτοποίηση στα δημοτολόγια των Δήμων. ο διευθυντής στο τέλος κάθε χρόνου υποβάλλει στον Προϊστάμενο έκθεση των ενεργειών του»*. Η παραπάνω εγκύκλιος σε συνδυασμό με το συγκεκριμένο άρθρο συνιστούν μια ουσιαστική προσπάθεια προσέγγισης και συνεργασίας της εκπαιδευτικής - σχολικής πλευράς με τις οικογένειες των Ρομά.

Τον Αύγουστο του 2010 το Υπουργείο Παιδείας Θρησκευμάτων και Δια Βίου Μάθησης (ΥΠΔΒΜΘ), εκδίδει την εγκύκλιο Φ3/960/102679/Γ1/20.8.2010, η οποία περιείχε διάφορες δράσεις για τους προϊσταμένους γραφείων, σχολικούς συμβούλους, το διευθυντικό προσωπικό και το διδακτικό προσωπικό οι οποίες και σχετίζονται με

την εκπαίδευση των Ρομά, με απώτερο στόχο να μπορέσει η εκπαίδευσή τους να εφαρμοστεί ανεμπόδιστα. Στην εν λόγω εγκύκλιο τονίζεται ότι οι εκπαιδευτικοί οφείλουν να διακατέχονται από αίσθημα ευθύνης προκειμένου να εκπαιδεύσουν τα παιδιά Ρομά, ώστε να πάψει το φαινόμενο του αποκλεισμού τους από τα εκπαιδευτικά δρώμενα και να καταπολεμηθεί η σχολική διαρροή τους.

Οι εγκύκλιοι που ακολουθούν μετά το 2010, βασίζονται σε τροποποιήσεις της ήδη υπάρχουσας εγκυκλίου του 2010. Οι μαθητές Ρομά γίνονται δεκτοί με τη σχετική επιείκεια από τη μεριά των διευθυντών, στις περιπτώσεις που δεν έχουν στην κατοχή τους κάποιο πιστοποιητικό, με τους διευθυντές να τους παρακινούν να παραλάβουν το πιστοποιητικό από τον αρμόδιο δήμο. Επιπροσθέτως, οι μαθητές Ρομά τοποθετούνται στην εκάστοτε σχολική βαθμίδα με βάση την ηλικία τους και όχι σύμφωνα με τις γνώσεις τους. Από την άλλη, το σχολείο είναι υπεύθυνο για την αξιολόγηση του επιπέδου γλωσσομάθειας των μαθητών Ρομά, κάτι που θα κρίνει εάν χρειάζεται να τοποθετηθούν σε Τάξη Υποδοχής (ΤΥ). Τέλος, το διευθυντικό προσωπικό επιφορτίζεται με τον έλεγχο της πορείας υγείας και εμβολιασμού των μαθητών Ρομά. Στην περίπτωση που δεν έχουν γίνει οι απαραίτητοι εμβολιασμοί, τότε ο διευθυντής μεριμνά, ώστε να ενημερωθούν οι κηδεμόνες (Πατήθρα, 2020).

Προγράμματα Εκπαίδευσης για Ρομά

Οι Ρομά έχουν αναγνωριστεί από το ελληνικό κράτος ως μια «ευάλωτη ομάδα». Για το λόγο αυτό, κατά καιρούς, σχεδιάζονται και υλοποιούνται εξειδικευμένα προγράμματα με στόχο την εκπαίδευση και ενσωμάτωσή τους στην κοινωνία. Η ΕΕ χρηματοδοτεί ένα ευρύ φάσμα έργων και προγραμμάτων με στόχο την επίτευξη της κοινωνικής συνοχής, της κοινωνικής ένταξης και της απασχόλησης των Ευάλωτων Κοινωνικών

Ομάδων (ΕΚΟ), μία από τις οποίες είναι και οι Ρομά. Στο πλαίσιο αυτής της προσπάθειας συναντάμε και προγράμματα μέσα από τα οποία γίνεται προσπάθεια ένταξης των μαθητών Ρομά στην εκπαίδευση και στο σχολικό περιβάλλον.

Πολλά είναι τα πανεπιστημιακά τμήματα που ασχολήθηκαν με τον σχεδιασμό και την υλοποίηση τέτοιων παρεμβατικών προγραμμάτων. Βασικός σκοπός τους ήταν η ένταξη των παιδιών Ρομά στα σχολεία και η απομάκρυνσή τους από τους δρόμους και την παιδική εργασία που συναντάται σε μεγάλο ποσοστό στα παιδιά Ρομά. Όλα τα προγράμματα παρέμβασης έχουν ως κοινό τους χαρακτηριστικό την συνεκπαίδευση των μαθητών/-τριών γενικού πληθυσμού και των παιδιών Ρομά. Συνοψίζοντας τους στόχους των συγκεκριμένων προγραμμάτων αυτοί είναι: α) η εγγραφή, β) η συνεχής φοίτηση και γ) η βελτίωση της μαθησιακής επίδοσης των παιδιών Ρομά (Σκούρτου, 2016). Ακολουθεί η περιγραφή των βασικών στοιχείων των προγραμμάτων που υλοποιούνται κατά τα τελευταία χρόνια στη χώρα μας.

Το πρόγραμμα «Εκπαίδευση τσιγγανοπαίδων»

Το πρόγραμμα «Εκπαίδευση Τσιγγανοπαίδων» αποτελεί το μακροβιότερο επιμορφωτικό πρόγραμμα που έλαβε χώρα στη χώρα μας και το οποίο ξεκίνησε το 1997. Στα μέσα της δεκαετίας του 1990, η τότε κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ, με Υπουργό Παιδείας τον Γεώργιο Παπανδρέου, προχωρά σε μία νέα θεώρηση της εκπαίδευσης των γλωσσικών και πολιτισμικών μειονοτήτων και μεταναστών στην Ελλάδα. Η πολιτική αυτή είχε στόχο τη βελτίωση της παρεχόμενης εκπαίδευσης και την κοινωνική ένταξη των Ελλήνων Ρομά. Κάτω από αυτές τις πολιτικές συγκυρίες ξεκίνησε το πρόγραμμα «Εκπαίδευση Τσιγγανοπαίδων». Το πρόγραμμα αυτό χρηματοδοτήθηκε από το Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Εκπαίδευσης και Αρχικής Επαγγελματικής Κατάρτισης (ΕΠΕΑΕΚ).

Οι στόχοι του προγράμματος ήταν σαφώς καθορισμένοι και ήταν οι ακόλουθοι: α) Η αύξηση του αριθμού των μαθητών με ρόμικη προέλευση που πηγαίνουν σχολείο, β) η αύξηση του χρόνου παραμονής τους στο σχολείο και γ) η βελτίωση της συχνότητας παρακολούθησης των μαθημάτων καθώς και της συχνότητας παραμονής στο σχολείο (Παπακωνσταντίνου & Παπαντωνίου, 2000, σ. 5).

Επιμέρους στόχοι του προγράμματος «Εκπαίδευση τσιγγανοπαίδων» ήταν η δημιουργία νέου διδακτικού υλικού και η εφαρμογή του, η παραγωγή επιμορφωτικού υλικού, η ειδική κατάρτιση και η επιμόρφωση των εκπαιδευτικών για ζητήματα που αφορούν στην επικοινωνία, τις αξίες και τον τρόπο ζωής των Ρομά, αλλά και στις μεθόδους διδασκαλίας σε μικτές πολιτισμικά τάξεις.

Σε επόμενη φάση υλοποίησης του προγράμματος, δόθηκε ιδιαίτερη σημασία στην επιμόρφωση των εκπαιδευτικών στα πλαίσια του προγράμματος με σκοπό την αντιμετώπιση της άγνοιας των εκπαιδευτικών, αλλά και των γονέων σε θέματα ιστορίας, πολιτισμού, επαγγελματικής κατάστασης, υγείας και κουλτούρας των Ρομά στην Ελλάδα (Μήτσης, 2008, σ. 23). Επομένως, στους στόχους προστέθηκε η βελτίωση της σχολική επίδοση των μαθητών με ρόμικη προέλευση ύστερα από την τροποποίηση παιδαγωγικών διαδικασιών. Ακόμη, η αλλαγή της νοοτροπίας των δασκάλων που έχουν στις τάξεις τους μαθητές με ρόμικη προέλευση, καθώς και η στάση των γονέων ρόμικης προέλευσης απέναντι στο σχολικό θεσμό αλλά και γενικότερα στη μόρφωση των παιδιών τους (Μήτσης, 2008, σ. 24).

Σε επόμενη περίοδο υλοποίησης του προγράμματος, οι στόχοι του αναδιαμορφώθηκαν στους εξής: α) ενίσχυση της συστηματικής εγγραφής και φοίτησης στο νηπιαγωγείο, β) σχολική ένταξη και παρακολούθηση της τακτικής φοίτησης των μαθητών με ρόμικη προέλευση και γ) παροχή ψυχοκοινωνικής στήριξης των εμπλεκόμενων ομάδων

(εκπαιδευτικοί, γονείς, μαθητές, στελέχη της εκπαίδευσης) (Παπακωνσταντίνου, 2013).

Το Πρόγραμμα πλέον υλοποιείται στο Πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση». Κύριοι στόχοι του Προγράμματος αποτελούν: α) η αύξηση των εγγραφών στην Προσχολική, Πρωτοβάθμια και Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση, β) η αύξηση των μαθητών με ρόμικη προέλευση που μεταβαίνουν από την Πρωτοβάθμια στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση και η μείωση των σχολικών διαρροών, γ) η ενίσχυση των μαθητών, ώστε να αυξηθεί ο αριθμός των μαθητών που ολοκληρώνουν την υποχρεωτική εκπαίδευση, δ) η ενημέρωση και ευαισθητοποίηση των γονέων με ρόμικη προέλευση, ώστε να διευκολύνουν και να υποστηρίζουν την εγγραφή και την παραμονή των παιδιών τους στο σχολείο και ε) η βελτίωση των συνθηκών, ώστε τα παιδιά με ρόμικη προέλευση να γίνονται αποδεκτά από τη διοίκηση της εκπαίδευσης, την τοπική αυτοδιοίκηση και τις τοπικές κοινωνίες (Παρθένης, 2015, σ. 2).

Το πρόγραμμα «Ένταξη και εκπαίδευση των παιδιών Ρομά»

Ένα άλλο πρόγραμμα που σχετίζεται με την εκπαίδευση των Ρομά είναι: «Ένταξη και εκπαίδευση των παιδιών Ρομά». Η Πράξη υλοποιήθηκε από το Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών (Ε.Κ.Π.Α.) σε σύμπραξη με το Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης (Α.Π.Θ.) και το Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας (Π.Θ.) στα πλαίσια το Επιχειρησιακού Προγράμματος «Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού, Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» (2014-2020).

Κύριοι στόχοι του προγράμματος ήταν η ενίσχυση της πρόσβασης και φοίτησης των Ρομά στο νηπιαγωγείο, η ομαλή μετάβαση στο δημοτικό και η παραμονή τους, με στόχο την ολοκλήρωση της υποχρεωτικής εκπαίδευσης. Επίσης, βασικός στόχος ήταν

η υποστήριξη των νέων ατόμων με ρόμικη προέλευση που εγκατέλειψαν το σχολείο, ώστε να ολοκληρώσουν την Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση. Τέλος, εξίσου σημαντικό στόχο αποτέλεσε η επιμόρφωση και η ευαισθητοποίηση των εκπαιδευτικών με υποστηρικτικές δράσεις μεσολαβητών (Ένταξη της Πράξης, Οκτώβριος 2016).

Ένταξη μέσω της ανταλλαγής εμπειριών στην εκπαίδευση Νέων Ρομά

Το πρόγραμμα «Ένταξη μέσω της ανταλλαγής εμπειριών στην εκπαίδευση Νέων Ρομά» (Πρέσβεις των Ρόμα - Romani Ambassadors) είναι μια πρωτοβουλία ανταλλαγής εμπειριών για νέους, που χρηματοδοτείται από το Erasmus + πρόγραμμα και το Κέντρο Διεθνούς Συνεργασίας στην Εκπαίδευση (DZS) από την Τσεχική Δημοκρατία.

Στόχος της δράσης είναι να εξετάσει, αναλύσει και ανταλλάξει εμπειρίες μεταξύ των ειδικών, διαμεσολαβητών και εκπαιδευτικών στον τομέα της εκπαίδευσης και των ευκαιριών απασχόλησης των Ρομά. Το έργο στοχεύει στην προετοιμασία ενός εγγράφου στρατηγικής για την ένταξη των Ρομά μέσω της εκπαίδευσης και ενός οδηγού κατάρτισης για τους διαμεσολαβητές των Ρομά στην απασχόληση.

Οι ειδικοί του προγράμματος συζήτησαν και πρότειναν 7 βασικούς πυλώνες για την υποστήριξη της εκπαιδευτικής διαδικασίας των νέων Ρομά (Erasmus+, 2018).

Πυλώνας 1: Δέσμευση και κίνητρο των οικογενειών

Δεδομένου ότι η οικογένεια αποτελεί το βασικό κλειδί της εκπαιδευτικής διαδικασίας, οι ειδικοί του προγράμματος Πρεσβευτών Ρομά προτείνουν, ως πυλώνα για την εκπαιδευτική ολοκλήρωση, την ενεργό συμμετοχή των Ρομά οικογενειών και των γονέων στη διαδικασία εκμάθησης. Καθώς οι οικογενειακές αξίες της κοινότητας των Ρομά είναι αρκετά υψηλές, το μοντέλο ρόλων της στήριξης των γονέων και της

οικογένειας είναι σημαντικά εργαλεία για την αύξηση του ποσοστού εκπαίδευσης των παιδιών και τη μείωση της απόρριψης.

Πυλώνας 2: Προαιρετικό σχολείο και πρόγραμμα νηπίων

Οι εκπαιδευτικοί βοηθών προσχολικής αγωγής, που ενεργούν ως «πολιτιστικοί διαμεσολαβητές», διαδραματίζουν καθοριστικό ρόλο βοηθώντας τα παιδιά των Ρομά να μάθουν την επίσημη γλώσσα της χώρας και να προωθήσουν την ένταξή τους στα σχολεία. Το γλωσσικό πρόβλημα υπάρχει ιδίως στις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης, όπου η γλώσσα των Ρομά, παρά τα ιστορικά της είδωλα και το γεγονός ότι πρόκειται μόνο για προφορική γλώσσα, έχει διατηρηθεί καλά. Οι έρευνες που διεξήχθησαν από το UNDP δείχνουν ότι το 54% των ερωτηθέντων Ρομά μιλούν Ρομά στο σπίτι.

Πυλώνας 3: Δημιουργική εκπαίδευση παιδιών Ρομά

Η δημιουργική σκέψη και η εκπαιδευτική διαδικασία είναι εξαιρετικά καθορισμένα τα τελευταία 5 χρόνια, με στόχο την αύξηση του ενδιαφέροντος για τη σχολική εκπαίδευση και τη διαδικασία ανάγνωσης των παιδιών και των εφήβων. Η διαδικασία χρησιμοποιείται συχνά για παιδιά με προβλήματα προσοχής και για μετανάστες. Η παρουσίαση των γνώσεων όσον αφορά τη διαδικασία παιχνιδιού και ανταγωνισμού είναι πάντα ισχυρό και αποτελεσματικό εργαλείο.

Πυλώνας 4: Υποστήριξη των νέων Ρομά για πρόσβαση στην ανώτατη εκπαίδευση

Στόχος αυτού του πυλώνα είναι να συμβάλει στην εμφάνιση μιας κρίσιμης μάζας αποφοίτων Ρομά ανώτερης εκπαίδευσης, πεπεισμένοι και υπερήφανοι για την ταυτότητα των Ρομά, με ακαδημαϊκά και κοινωνικά προσόντα, εξοπλισμένοι με δεξιότητες και ικανότητες που τους επιτρέπουν να γίνουν επαγγελματίες στους τομείς τους καθώς και να παραμείνουν σταθερά συνδεδεμένοι με την κοινότητα των Ρομά και

να υποστηρίξουν την περαιτέρω ανάπτυξή της και την ένταξή της στην ευρύτερη κοινωνία.

Πυλώνας 5: Επαγγελματική εξέλιξη της διδασκαλίας των παιδιών και των νέων

Ο ρόλος των διαμεσολαβητών του σχολείου, των βοηθών και των εκπαιδευτικών στην εκπαιδευτική διαδικασία είναι πολύ σημαντικός για την αποτελεσματική εφαρμογή της διαδικασίας ολοκλήρωσης. Τα παιδιά Ρομά θα πρέπει να υποστηρίζονται από εκπαιδευτικούς, οι οποίοι έχουν εκπαιδευτεί να συνεργάζονται με την ειδική ομάδα ή τους βοηθούς/διαμεσολαβητές για να συμμετέχουν ενεργά στην καθημερινή εκπαιδευτική διαδικασία.

Πυλώνας 6: Επανεκκίνηση επαγγελματικής εκπαίδευσης

Η επαγγελματική εκπαίδευση και κατάρτιση εξακολουθεί να είναι ανεπαρκώς αναγνωρισμένη ως προτεραιότητα και λύση που προσφέρει δυνατότητες κινητοποίησης και ενίσχυσης της νεολαίας Ρομά και εξασφάλιση της οικονομικής τους αυτάρκειας. Η επαγγελματική εκπαίδευση μπορεί, επίσης, να θεωρηθεί ως ένα είδος "ζώνης διάδοσης" στην αγορά εργασίας για εκείνους που δεν συνέχισαν την μετα-υποχρεωτική εκπαίδευση και ανέλαβαν οικογενειακές ευθύνες σε νεαρή ηλικία.

Πυλώνας 7: Πρεσβευτές Ρομά

Η σημασία των συμβούλων των Ρομά, οι λεγόμενοι "πρεσβευτές" όσον αφορά τα πρότυπα ρόλων, αξιολογείται ως το πιθανό εργαλείο για την αποτελεσματική εφαρμογή της διαδικασίας ενσωμάτωσης των Ρομά. Η παρουσίαση της επιτυχίας και των καλών αποτελεσμάτων της εκπαίδευσης στην προσωπική ανάπτυξη είναι απαραίτητη.

Το πρόγραμμα «Υποστηρικτικές παρεμβάσεις σε κοινότητες Ρομά για την ενίσχυση της πρόσβασης και μείωση της εγκατάλειψης της εκπαίδευσης από παιδιά και εφήβους»

Στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού, Εκπαίδευση και Διά Βίου Μάθηση» το ΕΚΠΑ υλοποιεί για τα έτη 2020-2023 το Πρόγραμμα «Υποστηρικτικές παρεμβάσεις σε κοινότητες Ρομά για την ενίσχυση της πρόσβασης και μείωση της εγκατάλειψης της εκπαίδευσης από παιδιά και εφήβους» στις περιφέρειες Αττικής, Στερεάς Ελλάδας, Θεσσαλίας, Ηπείρου, Δυτικής Ελλάδας, Ιονίων Νήσων, Βορείου και Νοτίου Αιγαίου, Πελοποννήσου και Κρήτης.

Οι παρεμβατικές δράσεις του Προγράμματος αφορούν στην προώθηση της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης, της ενίσχυσης της πρόσβασης των παιδιών Ρομά σ' όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης, με ιδιαίτερη έμφαση στην υποστήριξη της φοίτησης των μαθητών/-τριών και της μετάβασης τους από την προσχολική αγωγή στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση και από την πρωτοβάθμια στην δευτεροβάθμια εκπαίδευση με στόχο τη μείωση της σχολικής διαρροής και της παραμονής των μαθητών/-τριών στην εκπαίδευση, όπως επίσης και στην προώθηση της συμμετοχής νέων και ενήλικων Ρομά σε προγράμματα Διά Βίου Μάθησης. Παράλληλα, οι δράσεις στοχεύουν και στην στήριξη των οικογενειών των παιδιών Ρομά και τη διασύνδεση και συνεργασία με τις κοινότητες και τους τοπικούς ή άλλους φορείς. Όλες οι παρεμβατικές δράσεις υλοποιούνται με τη συνδρομή εξειδικευμένων συνεργατών βάσει των αναγκών του Προγράμματος.

Οι άμεσοι στόχοι του Προγράμματος διαμορφώθηκαν ως εξής:

- i. αύξηση των εγγραφών των μαθητών Ρομά στην Προσχολική, Πρωτοβάθμια και Δευτεροβάθμια

- ii. μείωση της σχολικής διαρροής
- iii. αύξηση του αριθμού των μαθητών Ρομά που μεταβαίνουν από την Πρωτοβάθμια στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση
- iv. αύξηση του αριθμού των παιδιών Ρομά που ολοκληρώνουν την Υποχρεωτική Εκπαίδευση
- v. ενημέρωση και ευαισθητοποίηση των Ρομά γονέων, προκειμένου με τη σειρά τους να διευκολύνουν και να υποστηρίξουν την εγγραφή και την παραμονή των παιδιών τους στο σχολείο
- vi. βελτίωση των συνθηκών αποδοχής των παιδιών Ρομά από τη διοίκηση της εκπαίδευσης, την τοπική αυτοδιοίκηση και τις τοπικές κοινωνίες (ΕΚΠΑ, 2021).

Το πρόγραμμα «Υποστηρικτικές παρεμβάσεις σε κοινότητες ΡΟΜΑ για την ενίσχυση της πρόσβασης και μείωση της εγκατάλειψης της εκπαίδευσης από παιδιά και εφήβους»

Το έργο με τίτλο «Υποστηρικτικές παρεμβάσεις σε κοινότητες ΡΟΜΑ για την ενίσχυση της πρόσβασης και μείωση της εγκατάλειψης της εκπαίδευσης από παιδιά και εφήβους» με MIS 5049099, Υποέργο 10: «Υποστηρικτικές παρεμβάσεις σε κοινότητες ΡΟΜΑ για την ενίσχυση της πρόσβασης και μείωση της εγκατάλειψης της εκπαίδευσης από παιδιά και εφήβους στην Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας», που χρηματοδοτείται από Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο (ΕΚΤ) και Εθνικούς Πόρους.

Με την υλοποίηση της Πράξης επιδιώκεται πρωτίστως η αντιμετώπιση της εκπαιδευτικής ανισότητας και περιθωριοποίησης αυτής της κοινωνικής ομάδας μέσα από τη βελτίωση των συνθηκών ένταξης και συμμετοχής Ρομά παιδιών στο εκπαιδευτικό σύστημα. Οι δράσεις της Πράξης υλοποιούνται μέσω εφαρμογής παιδαγωγικών, διδακτικών, ψυχοκοινωνικών και εμψυχωτικών δραστηριοτήτων και

αποσκοπούν στην ενίσχυση της πρόσβασης των παιδιών Ρομά σε όλες τις βαθμίδες εκπαίδευσης, από το νηπιαγωγείο έως και το Λύκειο, αλλά και στην ενθάρρυνση νέων Ρομά ή ενηλίκων που δεν έχουν ολοκληρώσει την υποχρεωτική εκπαίδευση να συμμετέχουν σε εκπαιδευτικές δραστηριότητες και δομές εκπαίδευσης ή και να επανασυνδεθούν με το εκπαιδευτικό σύστημα (Πανεπιστήμιο Πατρών, 2021).

Οι Διαπολιτισμικές Δεξιότητες των Εκπαιδευτικών για Σχολεία δίχως Αποκλεισμούς

Οι εκπαιδευτικοί σήμερα είναι απαραίτητο να έχουν διαπολιτισμική επάρκεια ως προς την κατάρτιση τους και διαπολιτισμική ετοιμότητα που σχετίζεται με την εφαρμογή των γνώσεων τους και την προσαρμογή τους στη σχολική κοινότητα ώστε να τις προσαρμόζουν στην εκάστοτε διαπολιτισμική διάσταση.

Λαμβάνοντας υπόψη όλα όσα αναφέρθηκαν στις προηγούμενες ενότητες, οι εκπαιδευτικοί που διδάσκουν σε τάξεις με παιδιά Ρομά σίγουρα θα πρέπει να διαθέτουν πολιτιστική ευαισθητοποίηση, καθώς και ικανότητα να αντιλαμβάνονται έγκαιρα τα προβλήματα που ενδέχεται να αντιμετωπίσουν οι Ρομά, αποτρέποντας πιθανές συγκρούσεις μεταξύ των μαθητών, αμφισβητώντας όποτε κρίνεται απαραίτητο τις καθιερωμένες κοινωνικές ιεραρχίες (Symeou & Karagiorgi, 2018).

Σύμφωνα με τον Bhopal (2011), οι εκπαιδευτικοί που διδάσκουν σε μικτές τάξεις πρέπει να εκπαιδεύονται και να υποστηρίζονται από ειδικούς και διαπολιτισμικούς πρεσβευτές. Επιπλέον, η ανάπτυξη της ενσυναίσθησης, μέσω της οποίας επιτυγχάνεται η κατανόηση και η επίγνωση του άλλου είναι ιδιαίτερα κρίσιμη. Το να βάζουμε τον εαυτό μας στη θέση του άλλου, νιώθοντας αυτό που νιώθει, αποτελεί πραγματικά μια

πνευματική άσκηση. Επιπλέον, η ανάπτυξη κριτικής στοχαστικής σκέψης αποτελεί μια απαραίτητη δεξιότητα γιατί έτσι δίνεται η ευκαιρία συνειδητοποίησης των προβλημάτων που αντιμετωπίζουν οι μαθητές που ανήκουν σε κάποια μειονότητα (Li & Lal, 2005).

Επιπλέον, προκειμένου να μπορέσει να υποστηρίξει κατάλληλα τις διδακτικές πρακτικές, ο εκπαιδευτικός οφείλει να διαθέτει πρακτικές γνώσεις (Guo, Arthur, & Lund, 2009). Συνεπώς, η επαγγελματική ανάπτυξη πρέπει να προσαρμοστεί στο υπάρχον υπόβαθρο των εκπαιδευτικών, δημιουργώντας κανάλια ανταλλαγής του πλούτου και των εμπειριών των συμμετεχόντων.

Η προσέλκυση των Ρομά παιδιών στο σχολείο και η μη διακοπή της φοίτησής τους απαιτεί διαφορετική προσέγγιση από τη μεριά των εκπαιδευτικών καθώς και την άσκηση αποτελεσματικής εκπαιδευτικής διοίκησης η οποία να διαθέτει όραμα, σωστή διεύθυνση και ηγεσία (Πασιαρδής, 2004). Ο διευθυντής αποτελεί το βασικό πυλώνα σε αυτή την προσπάθεια, οπότε το στυλ που είναι αναγκαίο να υιοθετήσει εξαρτάται από τις συνθήκες που επικρατούν στην κοινωνία μέσα στην οποία ανήκει και το σχολείο. Ειδικότερα, πρέπει να είναι δίκαιος προς όλους, υπομονετικός και όχι παρορμητικός (Daft, 2015). Επίσης, πρέπει να είναι ενήμερος για ό,τι συμβαίνει στο σχολείο του, να ακούει με προσοχή μαθητές, εκπαιδευτικούς και γονείς και να επικεντρώνεται στην εύρεση λύσεων. Καλείται να αντιμετωπίζει τη διαφορετικότητα των μαθητών του ως πηγή μάθησης και όχι ως πρόβλημα. Είναι σημαντικό και ενθαρρυντικό για τους μαθητές να δείχνει ενδιαφέρον όταν απουσιάζουν πολύ καιρό (Noula, Cowan & Gouaris, 2015), κάτι που συμβαίνει συχνά στους Ρομά λόγω μετακίνησής τους για εργασία. Να είναι αποφασιστικός με όραμα που διακατέχεται από διαπολιτισμικές αξίες (Georgiadou & Kaboridis, 2005). Επιπρόσθετα, να ενθαρρύνει όλους τους μαθητές να είναι περήφανοι για την καταγωγή τους, αποτελώντας έμπνευση για

μαθητές και εκπαιδευτικούς με το συνεχές ενδιαφέρον του για τις ανάγκες του σχολείου (Robbins & Judge, 2011), επιδεικνύοντας ισχυρή προσωπικότητα σε συνδυασμό με γνώσεις, επικοινωνιακό χάρισμα και ενδιαφέρον για τα παιδιά (Goffee & Hunt, 1997). Τέλος, η δημιουργία ευχάριστου κλίματος και η σωστή καθοδήγηση του συλλόγου εκπαιδευτικών, αποτελούν χαρακτηριστικά που χρειάζεται να διαθέτει ένας διευθυντής για να είναι ηγέτης που έχει στόχο την κοινωνική δικαιοσύνη. Ο διευθυντής είναι υπεύθυνος να δίνει ξεκάθαρα το νόημα της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης σε όλους τους εμπλεκόμενους ώστε να υπάρχει εκπαιδευτική ισότητα η οποία οδηγεί στην κοινωνική δικαιοσύνη (Banks & Banks, 1989).

Άλλοι μελετητές έχουν καταδείξει τη σπουδαιότητα του ρόλου του δασκάλου όσον αφορά την εκπαίδευση των μειονοτήτων. Η έρευνα των Georgiadis & Zisimos (2012) υπογραμμίζει την αναγκαιότητα για συστηματική επιμόρφωση των εκπαιδευτικών πάνω σε θέματα που αφορούν τους Ρομά. Ειδικότερα, οι μελετητές αναγνωρίζουν την ανεπαρκή προετοιμασία των εκπαιδευτικών και την έλλειψη κατάρτισης αναφορικά με την ορθή μεταχείριση αυτών των μειονοτήτων μέσα στη σχολική τάξη. Οι εκπαιδευτικοί, λοιπόν, χρειάζεται να λάβουν την κατάλληλη επιμόρφωση ούτως ώστε να οικοδομήσουν μια στερεή γνωστική βάση σχετικά με την ταυτότητα, τον κοινωνικό διαχωρισμό, τη γλώσσα, τη σεξουαλικότητα και τον τρόπο ζωής των Ρομά.

Σύμφωνα με το ΥΠΕΠΘ (2014), η κατάρτιση των εκπαιδευτικών θα βοηθήσει το εκπαιδευτικό προσωπικό να γνωρίσει σε βάθος τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των παιδιών Ρομά. Θα εξοικειωθούν περισσότερο με τα διαφορετικά πολιτισμικά πλαίσια που συνυπάρχουν στη σχολική κοινότητα, ενθαρρύνοντας, έτσι, τους μαθητές Ρομά να εμπλακούν περισσότερο ενεργά. Μείζονος σημασίας είναι η αगाστή συνεργασία του στενού και ευρύτερου περιβάλλοντος των παιδιών με τη σχολική κοινότητα και με

εξειδικευμένους επιστήμονες που δύνανται να στηρίξουν ψυχολογικά και κοινωνικά αυτούς τους ευάλωτους πληθυσμούς.

Αυτό σημαίνει πως είναι χρέος του σχολείου, μέσω της επιμόρφωσης του εκπαιδευτικού προσωπικού, να θέσει τις προϋποθέσεις για μια εκπαίδευση κατά του ρατσισμού. Πρόκειται για μια εκπαίδευση, η οποία θα αποσκοπεί στην ανάπτυξη της ανεκτικότητας και του αισθήματος της αλληλεγγύης (Πανταζής, 2015). Στο πλαίσιο αυτό, οι εκπαιδευτικοί θα πρέπει να αποκτήσουν μεγαλύτερο αίσθημα ευθύνης απέναντι στα εθνικά και διεθνή θέματα, ενώ την ίδια στιγμή θα πρέπει να αποκτήσουν εκείνες τις δεξιότητες που απαιτούνται ώστε να καταπολεμήσουν τις διακρίσεις και να άρουν τα φαινόμενα κοινωνικού αποκλεισμού και περιθωριοποίησης που παρατηρούνται ακόμα και σήμερα στο χώρο του σχολείου.

Στο πλαίσιο αυτό, επιβάλλεται να αποδομήσουν τις προσωπικές τους, αποκρυσταλλωμένες απόψεις και πεποιθήσεις, οι οποίες πολλές φορές δεν τους αφήνουν να «ανοιχτούν» προς νέες πρακτικές (Πανταζής, 2015). Αντίστοιχα, θα πρέπει να είναι έτοιμοι ώστε να αναλάβουν πρωτοβουλίες, οι οποίες αφορούν στην ανάπτυξη κοινής δράσης και συνεργασίας σε όλα τα επίπεδα, σχεδιάζοντας και υλοποιώντας προγράμματα κατά του ρατσισμού. Είναι χρέος των εκπαιδευτικών, με άλλα λόγια, να αποκτήσουν τις γνώσεις που απαιτούνται γύρω από την εκπαίδευση των μειονοτικών πολιτισμικών ομάδων, όπως είναι οι Ρομά (Νικολάου, 2008).

Φυσικά, τα παραπάνω θα επιφέρουν αλλαγή στο χαρακτήρα του ίδιου του ελληνικού σχολείου, το οποίο θα εφαρμόσει τις αρχές μια αντιρατσιστικής εκπαίδευσης μέσω της ανάπτυξης των κατάλληλων εκπαιδευτικών προγραμμάτων, της ανάπτυξης και εφαρμογής κατάλληλων εκπαιδευτικών μεθόδων, της ανάπτυξης και διάδοσης κατάλληλων εκπαιδευτικών υλικών και μέσων, αλλά και μέσω της δικτύωσης και συνεργασίας με άλλους φορείς, τη συμμετοχή σε δραστηριότητες με αντιρατσιστικό

περιεχόμενο και φυσικά μέσω της αξιολόγησης της παρεχόμενης εκπαίδευσης (Πανταζής, 2015).

Ένας εκπαιδευτικός θεωρείται διαπολιτισμικά έτοιμος όταν έχει την άνεση και ευκολία να διαχειρίζεται τη διαφορετικότητα και την συνύπαρξη ομάδων με διαφορετικό πολιτισμό που ζουν στο ίδιο περιβάλλον (Λάμπρου, 2014). Ο Νικολάου (2008) αναφέρει ότι σε ευρωπαϊκό επίπεδο έχει δοθεί έμφαση στην εκπαίδευση και δια βίου μάθηση των εκπαιδευτικών. Είναι σημαντικό οι εκπαιδευτικοί, προκειμένου να βοηθήσουν τους μαθητές τους να άρουν στερεότυπα και προκαταλήψεις, να απαλλαγθούν πρώτα οι ίδιοι από αυτά. Τέλος, ο Gay (2002) αναφέρει ότι οι εκπαιδευτικοί για να είναι έτοιμοι διαπολιτισμικά χρειάζεται να αποδέχονται τον άλλο πολιτισμό ως απλά διαφορετικό και όχι ως κατώτερο ή ανώτερο. Έτσι, θα μπορούν να αντιλαμβάνονται στερεοτυπικές στάσεις και να παρεμβαίνουν κατάλληλα.

ΤΡΙΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ - ΣΚΟΠΟΣ ΚΑΙ ΣΤΟΧΟΣ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Σκοπός για την εκπόνηση της συγκεκριμένης εργασίας αποτέλεσε ο προβληματισμός για το κατά πόσο οι εκπαιδευτικοί μπορούν να ανταποκριθούν στην εκπαίδευση των μαθητών Ρομά και αν αναπτύσσουν δεξιότητες οι οποίες εμπλέκονται στη διαπολιτισμική ικανότητα του εκπαιδευτικού. Το γεγονός πως δεν υπάρχει αντίστοιχη μελέτη για τον εκπαιδευτικό-μαθητικό πληθυσμό του Εσπερινού Γυμνασίου Κιάτου, ήταν και το κύριο έναυσμα της παρούσας έρευνας.

Επιμέρους σκοπός ήταν και η διερεύνηση των παραγόντων οι οποίοι προκαλούν το φαινόμενο της σχολικής διαρροής, καθώς και ποια εκπαιδευτικά εργαλεία και μεθόδους διαθέτουν οι εκπαιδευτικοί ώστε να καλύψουν τις ανάγκες των μαθητών τους.

Ειδικότεροι στόχοι της παρούσας εργασίας είναι:

- Η διαμορφωμένη αντίληψη των εκπαιδευτικών απέναντι στους μαθητές Ρομά
- Η μεθοδολογία κατά τη διάρκεια της εκπαιδευτικής πράξης για τη διευκόλυνση της ένταξης των μαθητών
- Η εμπλοκή παραγόντων εκτός και εντός σχολείου οι οποίοι συντελούν στην ένταξη ή όχι των παιδιών στο σχολείο
- Οι προσδοκίες των εκπαιδευτικών για αυτούς τους μαθητές.

ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΑ ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ

Τα ερευνητικά ερωτήματα που μελετήθηκαν είναι τα εξής:

1. Κατά πόσο οι εκπαιδευτικοί διαθέτουν διαπολιτισμικές ικανότητες , για να εξασφαλίσουν μια επιτυχημένη διαπολιτισμική επικοινωνία.
2. Ποια είναι η σημαντικότητα της εκπαίδευσης για την προσωπική τους ανάπτυξη, η οποία καθιστά την ομαλότερη ένταξή τους στο κοινωνικό σύνολο και κατ' επέκταση της αποδοχής τους από την τοπική κοινωνία;

3. Ποιες είναι οι προϋποθέσεις για την υλοποίηση ενός εκπαιδευτικού προγράμματος για την πρόληψη και καταπολέμηση του φαινομένου της σχολικής διαρροής; Κατά πόσο αυτά τα προγράμματα υλοποιούνται;

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Η παρούσα μελέτη είναι προϊόν ποιοτικής έρευνας και έχει υλοποιηθεί με μεθοδολογικό εργαλείο τη συνέντευξη και πιο συγκεκριμένα την ημι-δομημένη συνέντευξη καθώς και την παρατήρηση.

Συγκεκριμένα παρατηρούμε τα χαρακτηριστικά μιας σχολικής τάξης του Εσπερινού Γυμνασίου Κιάτου και η μελέτη περίπτωσης αφορά ένα αμιγές τμήμα με μαθητές Ρομά. Σύμφωνα με τους Cohen & Manion (σελ. 153, 2000) σκοπός στη μελέτη περίπτωσης είναι «κατά την παρατήρηση να εξερευνηθούν βαθιά και να αναλυθούν συστηματικά πολυσύνθετα φαινόμενα που συνθέτουν τον κύκλο ζωής της μονάδας, προκειμένου να κάνουν γενικεύσεις σχετικά με τον ευρύτερο πληθυσμό στον οποίο ανήκει αυτή η μονάδα».

Κατά τη μελέτη περίπτωσης κυριαρχούν δυο (2) βασικοί τύποι παρατήρησης: 1) η συμμετοχική παρατήρηση, στην οποία οι παρατηρητές εμπλέκονται και αυτοί στις δραστηριότητες που προσπαθούν να παρατηρήσουν και 2) η μη συμμετοχική παρατήρηση, στην οποία δεν αναμειγνύονται οι παρατηρητές στις δραστηριότητες της ομάδας την οποία ερευνούν. (Cohen & Manion, 2000)

Αν και ο ενδεδειγμένος τύπος της παρατήρησης είναι η συμμετοχική, στην παρούσα έρευνα χρησιμοποιήθηκε η μη συμμετοχική παρατήρηση αφού το αντικείμενο της

μελέτης ήταν οι εκπαιδευτικοί και όχι οι Ρομά μαθητές. Η συνέντευξη που χρησιμοποιήθηκε ως ερευνητική τεχνική, αποτέλεσε κύριο μέσο συλλογής πληροφοριών αλλά και του ελέγχου των υποθέσεων.

Με τη χρήση της συνέντευξης στην έρευνα τα υποκείμενα δεν αντιμετωπίζονται ως αντικείμενα χειρισμού αλλά ως παραγωγοί της γνώσης. Δίνεται η δυνατότητα στα υποκείμενα της συνέντευξης να συζητήσουν τις ερμηνείες που δίνουν από τη δική τους σκοπιά και μέσα από την οπτική που έχουν από τις αντικειμενικές συνθήκες που ζουν. Σκοπός της συνέντευξης δεν είναι απλώς και μόνο η συλλογή δεδομένων για τα θέματα που σχετίζονται με τη ζωή, αλλά αποτελεί μέρος της ίδιας της ζωής και ο εμποτισμός της από το ανθρώπινο στοιχείο είναι αναπόδραστος (Cohen, et al 2008:449).

Η ημι-δομημένη συνέντευξη χαρακτηρίζεται από ένα σύνολο ερωτήσεων που έχει προκαθοριστεί. Υπάρχει, όμως, ευελιξία ως προς τη σειρά των ερωτήσεων, ως προς την τροποποίηση του περιεχομένου τους και ως προς την προσθαφαίρεση ερωτήσεων και των θεμάτων προς συζήτηση. Η μορφή των ερωτήσεων μας θα είναι «ανοικτού τύπου», καθώς είναι περισσότερο ευέλικτες, δίνει τη δυνατότητα στο συνεντευκτή να εμβαθύνει σε σημεία που κρίνει ότι χρειάζεται, αλλά και να ζητά διευκρινήσεις (Cohen, et al 2008:463).

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΤΗΣ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗΣ

Παρακάτω παρουσιάζονται οι ερωτήσεις της συνέντευξης των εκπαιδευτικών.

1. Πόση διδακτική εμπειρία έχετε συνολικά;

2. Πόση διδακτική εμπειρία έχετε με παιδιά Ρομά;
3. Πώς αντιλαμβάνεστε τους Ρομά κατοίκους της περιοχής;
4. Ποιες οι αντιλήψεις σας για την κουλτούρα τους;
5. Κατά την έναρξη της σχολικής χρονιάς βάζετε στόχους για τους μαθητές σας;
6. Χρησιμοποιείτε εναλλακτικά μοντέλα διδασκαλίας κατάλληλα διαμορφωμένα για πολυπολιτισμικά περιβάλλοντα;
7. Χρησιμοποιείτε διαφορετικό υλικό για τους μαθητές Ρομά;
8. Το περιεχόμενο του εκπαιδευτικού υλικού έχει προσαρμοστεί στους μαθητές Ρομά;
9. Οι μαθητές Ρομά ανταποκρίνονται στις σχολικές απαιτήσεις;
10. Έχετε τις ίδιες απαιτήσεις από όλους τους μαθητές;
11. Ποια θεωρείτε πως είναι τα αίτια της σχολικής αποτυχίας αυτών των μαθητών ;
12. Ποιες τακτικές εφαρμόζετε για την τυπική παρακολούθηση των μαθητών Ρομά;

13. Ποιοι είναι οι παράγοντες που οδηγούν στον αποκλεισμό αυτών των μαθητών από την εκπαίδευση;
14. Ο ρόλος σας είναι ενθαρρυντικός , ώστε να ολοκληρώσουν την υποχρεωτική εκπαίδευση;
15. Έχετε παρατηρήσει περιπτώσεις εκπαιδευτικών που έπαιξαν αρνητικό ρόλο στη συνέχιση της φοίτησής τους;
16. Πιστεύετε πως το εκπαιδευτικό σύστημα σέβεται και αναγνωρίζει τις πολιτιστικές τους αξίες;
17. Πραγματοποιούνται εκπαιδευτικές δράσεις οι οποίες ενισχύουν τη διαπολιτισμική κατανόηση και την κοινωνική δικαιοσύνη για όλους και προς όλους τους μαθητές;
18. Θεωρείτε πως η ένταξη και η παραμονή των μαθητών Ρομά στο σχολικό περιβάλλον αποτελεί σημαντικό όπλο ενάντια στον κοινωνικό αποκλεισμό τους;
19. Αναπτύσσονται στο σχολικό περιβάλλον οι αρχές της αποδοχής της διαφορετικότητας;
20. Το εκπαιδευτικό σύστημα απαιτεί από τους Ρομά να έχουν τις ίδιες γνώσεις και δεξιότητες με τους υπόλοιπους μαθητές;

21. Πότε πιστεύετε ένας εκπαιδευτικός είναι διαπολιτισμικά έτοιμος ;
22. Υπάρχει άνεση και ευκολία στη διαχείριση της διαφορετικότητας και της συνύπαρξης ομάδων με διαφορετικό πολιτισμό;
23. Αποδέχεστε τον πολιτισμό τους ως διαφορετικό ή ως κατώτερο
24. Επιμορφώνεστε και αποκτάτε δεξιότητες που απαιτούνται ώστε να καταπολεμήσετε τις διακρίσεις και να άρετε τα φαινόμενα του κοινωνικού αποκλεισμού και της περιθωριοποίησης ;
25. Έχετε αποδομήσει αποκρυσταλλωμένες απόψεις και πεποιθήσεις;
26. Είστε έτοιμος/η ή σας επιτρέπετε να αναλάβετε πρωτοβουλίες με σκοπό την ανάπτυξη κοινής δράσης και συνεργασίας σε όλα τα επίπεδα , έτσι ώστε να σχεδιάζετε και να υλοποιείτε προγράμματα κατά του ρατσισμού;
27. Αντιλαμβάνεστε έγκαιρα τα προβλήματα που μπορεί να αντιμετωπίζουν οι μαθητές Ρομά;
28. Ως εκπαιδευτικός εκπαιδεύετε και υποστηρίζετε από ειδικούς και διαπολιτισμικούς πρεσβευτές;
29. Θα επιθυμούσατε να αναφέρετε μια εμπειρία σας με μαθητές Ρομά που θα σας συνοδεύει στην εκπαιδευτική σας πορεία ;

Παρακάτω παρουσιάζονται οι ερωτήσεις της συνέντευξης με τον Διευθυντή.

1. Πόση διδακτική εμπειρία έχετε;
2. Πόση διδακτική εμπειρία έχετε με μαθητές Ρομά;
3. Τι προβλήματα αντιμετωπίσατε όταν αναλάβατε τη θέση του Διευθυντή;
4. Έχετε αναπτύξει σχέσεις με τους γονείς;
5. Έχει μειωθεί το ποσοστό της σχολικής διαρροής;
6. Τηρείτε τη νόμιμη διαδικασία ελέγχου των απουσιών;
7. Όταν λείπει ένας μαθητής τι ενέργειες κάνετε;
Έχετε συνεργαστεί με Πανεπιστήμια που τρέχουν παρεμβατικά εκπαιδευτικά προγράμματα με σκοπό τη «μείωση της εγκατάλειψης της εκπαίδευσης από παιδιά και εφήβους» προάγοντας με αυτόν τον τρόπο τη διαπολιτισμική εκπαίδευση;
8. Έχετε απευθυνθεί σε κάποιους φορείς για συνεργασία και δεν έχετε βρει ανταπόκριση;

9. Σύλλογος γονέων υπάρχει;
10. Οι μαθητές Ρομά γίνονται δεκτοί με σχετική επιείκεια, σε περίπτωση που δεν κατέχουν κάποιο πιστοποιητικό;
11. Πιστεύετε πως οι συνθήκες που επικρατούν στο σχολείο, οδηγούν τα παιδιά Ρομά στο να το εγκαταλείψουν;
12. Πώς πιστεύετε μπορεί να διασφαλιστεί η φοίτηση των παιδιών Ρομά στην υποχρεωτική εκπαίδευση;
13. Αποτελείτε έμπνευση για τους εκπαιδευτικούς και τους μαθητές, παρουσιάζοντας το ενδιαφέρον σας για τις ανάγκες του σχολείου;
14. Οι εκπαιδευτικοί του σχολείου έχουν λάβει την κατάλληλη επιμόρφωση για τον τρόπο ζωής, κουλτούρας, γλώσσας και σεξουαλικότητας των Ρομά;
15. Ολοκληρώνοντας ,όταν αντιλαμβάνεστε στερεοτυπικές στάσεις παρεμβαίνετε κατάλληλα;

ΔΕΙΓΜΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Εκπαίδευσης, οι οποίοι διδάσκουν το τρέχον σχολικό έτος 2021-2022, στο Εσπερινό Γυμνάσιο Κιάτου. Η έρευνα απευθύνθηκε αποκλειστικά στους καθηγητές και τον Διευθυντή. Στην παρούσα έρευνα έλαβαν μέρος πέντε (5) εκπαιδευτικοί Δευτεροβάθμιας

Το δείγμα της έρευνας είναι περιορισμένο αλλά παρόλα αυτά αρκετό για τις απαιτήσεις της συγκεκριμένης έρευνας. Η πλειοψηφία των εκπαιδευτικών είναι γυναίκες, τέσσερις (4) και ένας (1) άνδρας ο Διευθυντής, από τις τέσσερις γυναίκες οι δύο είναι αναπληρώτριες, ενώ οι μόνιμοι εκπαιδευτικοί είναι ο Διευθυντής και οι υπόλοιπες δύο εκπαιδευτικοί. Δυστυχώς δύο αναπληρωτές εκπαιδευτικοί δε θέλησαν να δώσουν συνέντευξη, για προσωπικούς λόγους όπως τόνισαν, αν και τους ανέφερα πως θα τηρηθεί το Απόρρητο και η Προστασία των Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα. Αυτή ήταν η μοναδική δυσκολία που προέκυψε στη διεξαγωγή της έρευνας.

ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Ο Διευθυντής και οι τέσσερις εκπαιδευτικοί έδειξαν ιδιαίτερη προθυμία να λάβουν μέρος στην παρούσα έρευνα, αυτό είχε ως απόρροια να μην χρειαστεί γραπτή έγκριση από το Υπουργείο Παιδείας Έρευνας και Θρησκευμάτων. Πολύ σημαντικό πρόσωπο στην ομαλή διεξαγωγή της έρευνας έπαιξε ο Διευθυντής κ. Κώστας, ο οποίος είχε κάνει ήδη αναφορά στις εκπαιδευτικούς για το θέμα της έρευνας και το πόσο σημαντική θα ήταν η συμμετοχή τους σε αυτή.

Η λήψη των συνεντεύξεων και η επικοινωνία με τους εκπαιδευτικούς πραγματοποιήθηκε τον Μάιο του 2022, αφού εξασφαλίστηκε και η έγκριση από τη Διεύθυνση του Εσπερινού Γυμνασίου Κιάτου. Οι εκπαιδευτικοί συμμετείχαν με ιδιαίτερη χαρά και ήταν πρόθυμοι να απαντήσουν σε όλες τις ερωτήσεις. Οι συναντήσεις μας πραγματοποιήθηκαν στα γραφεία των καθηγητών. Λίγο πριν την έναρξη της συνέντευξης και της μαγνητοφώνησης αυτής, διαβεβαιώθηκαν οι εκπαιδευτικοί πως θα τηρηθεί το απόρρητο των προσωπικών τους στοιχείων.

ΠΟΡΕΙΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Αρχικά διατυπώθηκε ο σκοπός και οι επιμέρους στόχοι της έρευνας. Κατόπιν ακολουθήθηκε η σύνταξη των ερωτήσεων, η επικοινωνία και ο καθορισμός του δείγματος, όπου με τη βοήθειά του διεξήχθη ομαλά η διαδικασία της ημι-δομημένης συνέντευξης. Αφού ολοκληρώθηκαν και οι πέντε (5) συνεντεύξεις, συλλέχθηκε το ηχητικό υλικό και πραγματοποιήθηκε η απομαγνητοφώνησή του. Ολοκληρώνοντας αναλύθηκαν τα ποιοτικά δεδομένα που προέκυψαν.

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ - ΑΝΑΛΥΣΗ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΕΩΝ

Ανάλυση συνεντεύξεων έχοντας ως βάση το 1^ο ερευνητικό ερώτημα: «κατά πόσο οι εκπαιδευτικοί διαθέτουν διαπολιτισμικές ικανότητες ώστε να εξασφαλιστεί μια επιτυχημένη διαπολιτισμική επικοινωνία;»

Διαπιστώνεται η ιδιαίτερη προσπάθεια των εκπαιδευτικών να λειτουργήσει ομαλά η εκπαιδευτική διαδικασία μέσα από καθορισμούς στόχους, πάντα με τις ανάγκες που παρουσιάζει το εκάστοτε σχολικό τμήμα. Αντιλαμβάνονται πλήρως πως στην

κουλτούρα των Ρομά , το σχολείο δεν είναι πολύ ψηλά στο αξιακό τους σύστημα, διότι παρατηρείται έντονα πως το έχουν συνδεδεμένο με επιδόματα που παρέχονται αν φοιτάς σε αυτό.

Δυσκολεύονται οι μαθητές να ανταποκριθούν στις σχολικές απαιτήσεις, καθώς πολλά παιδιά δεν έχουν φοιτήσει στο Νηπιαγωγείο και δεν έχουν καν ολοκληρώσει το Δημοτικό. Οι εκπαιδευτικοί, πλην του Διευθυντή, δεν έχουν προσωπική επαφή με τους γονείς έτσι ώστε να κατανοήσουν σε μεγαλύτερο βαθμό την κουλτούρα τους. Εκτός από μία εκπαιδευτικό, δεν υφίσταται ιδιαίτερη επιμόρφωση όσον αφορά τη διαπολιτισμική ικανότητα του εκπαιδευτικού. Αποδέχονται τον πολιτισμό τους όλοι ανεξαιρέτως ως διαφορετικό και όχι ως κατώτερο από τις απαντήσεις που έδωσαν. Έγινε σαφές, πως έχουν αποδομήσει αποκρυσταλλωμένες απόψεις και πεποιθήσεις που είχαν στο παρελθόν, όταν εργάζονταν σε σχολεία δίχως μαθητές Ρομά.

Αποδέχονται τη διαφορετικότητα, ενθαρρύνουν τα παιδιά στο να νοιώθουν περήφανα για την καταγωγή τους και επιθυμούν με ιδιαίτερη ζέση να μάθουν τα ήθη και τα έθιμά τους. Σέβονται και την παραμικρή προσπάθεια που θα κάνει ο/η μαθητής/τρια για παράδειγμα: το ότι θα προσπαθήσουν να καθίσουν στα θρανία, θα λάβουν μέρος στις εορταστικές εκδηλώσεις. Οι ερωτώμενοι έχουν συνειδητοποιήσει και σεβαστεί τα διαφορετικά επίπεδα γλωσσικής ικανότητας των μαθητών τους, τα οποία είναι και υπεύθυνα για τις ασυμμετρίες που προκύπτουν στην ομιλούμενη γλώσσα. Επίσης το προαναφερθέν δυστυχώς δημιουργεί διαφοροποίηση ισχύος κατά την αλληλεπίδραση μαθητών – εκπαιδευτικών.

Η επικοινωνία των ατόμων που εμπλέκονται στις διαπολιτισμικές συναντήσεις , αποδεικνύεται πως διαμορφώνεται από τα πολιτισμικά στοιχεία και τις γλώσσες που φέρει ο καθένας σε αυτές τις συναντήσεις. Είναι περίεργοι να μάθουν περισσότερα για

το πολιτισμικό τους υπόβαθρο και δείχνουν να είναι πρόθυμοι να συμπάσχουν με τους μαθητές τους, όταν προκύπτουν δυσκολίες λόγω του διαφορετικού πολιτισμικού τους υπόβαθρου.

Όπως ανέφερε η κ. Σ. *«στενοχωρήθηκε ιδιαιτέρως όταν μια μαθήτριά της, διέκοψε βίαια τη φοίτησή της λόγω αρραβώνα»*. Αφού στην κουλτούρα τους αυτή η πράξη είναι κάτι φυσιολογικό. Παρατηρήθηκε επίσης από την ανάλυση των δεδομένων η ύπαρξη ενσυναίσθησης, η οποία αποτελεί δεξιότητα που εμπλέκεται στη διαπολιτισμική ικανότητα του εκπαιδευτικού. Γνωστική ευελιξία, έτσι ώστε να αλλάζουν τον τρόπο σκέψης τους αλλά και να εγκλιματίζονται ανάλογα σε τις συνθήκες που προκύπτουν. Αναλαμβάνουν δράση για την υπεράσπιση και την προστασία της αξιοπρέπειας και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Αμφισβητούν ορισμένα πολιτισμικά στερεότυπα και προκαταλήψεις, για παράδειγμα δίνουν κίνητρα στις μαθήτριες να συνεχίσουν τη φοίτησή τους στο σχολείο, με στόχο τη διεκδίκηση μιας καλύτερης εργασίας αλλά και ανεξαρτητοποίησής τους (σε μια περίπτωση υπήρξε θετική έκβαση, η μαθήτρια δεν εγκατέλειψε το σχολείο και χώρισε τον αρραβωνιαστικό της).

Σε γενικές γραμμές συνεργάζονται αποτελεσματικά και αποτελούν πηγή προσωπικής ανάπτυξης για αυτά τα παιδιά. Αποδέχονται το ελλιπές μορφωτικό κεφάλαιο των μαθητών τους, αναγνωρίζουν τον περιορισμό των μορφωτικών τους ευκαιριών και προσπαθούν να τους παρέχουν ίσες ευκαιρίες. Καθοδηγούν τα παιδιά Ρομά να ολοκληρώσουν τη φοίτησή τους στο Γυμνάσιο έτσι ώστε να μεταπηδήσουν στα ΕΠΑΛ για να αποκτήσουν μία εξειδίκευση, ώστε να διεκδικήσουν καλύτερες θέσεις εργασίας από εκείνες του οικογενειακού τους περιβάλλοντος. Ολοκληρώνοντας οι ίδιοι οι εκπαιδευτικοί θα ήταν ιδιαιτέρως δόκιμο να αναπτύξουν- βελτιώσουν τις δεξιότητες διαπολιτισμικής επικοινωνίας με τα παιδιά Ρομά, γιατί θα δημιουργήσει ένα πλαίσιο

μεγαλύτερης συναισθηματικής ασφάλειας, όπου θα μεγιστοποιήσει την προσωπική τους εμπλοκή αλλά και την καλύτερη δυνατή αλληλεπίδραση.

Από την ανάλυση των δεδομένων δεν υφίσταται ιδιαίτερη προσπάθεια επιμόρφωσης σε αυτόν τον τομέα και έχει ως αποτέλεσμα να μην ενθαρρύνεται η ανάληψη συνεργατικών δραστηριοτήτων, για την ανάπτυξη της διαπολιτισμικής ικανότητας μεταξύ των συναδέλφων. Σημαντικό ρόλο σε αυτή τη διαπίστωση παίζει πως οι περισσότεροι εκπαιδευτικοί, πλην ενός, είναι αναπληρωτές και ήταν η πρώτη χρονιά που δίδαξαν σε μαθητές Ρομά. Αν και έχει δημιουργηθεί ένα κλίμα θετικής επικοινωνίας από πλευράς Διευθυντή και καθηγητών, μείωσης των παραδοσιακών αντιλήψεων, οι οποίες δημιουργούν και τις αντίστοιχες προκαταλήψεις. Είναι σημαντικό να αναπτύσσουν διαρκώς την αποδοχή και την ενσυναίσθηση, έχοντας ως στόχο την προσέγγιση του μαθητή ως ξεχωριστό άτομο το οποίο έχει τη δική του αξία.

Ανάλυση των συνεντεύξεων έχοντας ως βάση το 2^ο ερευνητικό ερώτημα : «Η σημαντικότητα της εκπαίδευσης για την προσωπική τους ανάπτυξη, η οποία καθιστά ομαλότερη την ένταξή τους στο κοινωνικό σύνολο και κατ' επέκταση την αποδοχή τους από την τοπική κοινωνία».

Ανεξαιρέτως όλοι οι συνεντευξιζόμενοι υπερτόνισαν τη σημαντικότητα της εκπαίδευσης για όλους, αφού αποτελεί αποτελεσματικό εργαλείο για την καταπολέμηση της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού. Από τη συλλογή δεδομένων προκύπτει πως πλην του Διευθυντή που γνωρίζει τους γονείς των παιδιών, οι καθηγήτριες κ. Χαρά, κ. Σαβίνα, κ. Τριανταφυλλιά και κ. Σωτηρία δεν έχουν ουδεμία επαφή με τους γονείς, πόσο μάλλον με τους Ρομά κατοίκους της περιοχής.

Αναφέρθηκαν στις δυσκολίες που αντιμετώπισαν στην αρχή της σχολικής χρονιάς. Όπως χαρακτηριστικά είπε η κ. Τριανταφυλλιά «αναγνώρισε τη διαφορετικότητα

αυτών των παιδιών, αφού αρχικά δεν ήταν σε θέση ούτε να καθίσουν στα θρανία τους και να περιμένουν τον άλλο να ολοκληρώσει την πρότασή του, τη σκέψη του. Προσπάθησα με ιδιαίτερη υπομονή και επιμονή να τους μεταδώσω βασικούς κανόνες εύρυθμης λειτουργίας της τάξης και μου έγινε από την αρχή σαφές πως στην κουλτούρα τους απαξιώνουν την εκπαίδευση και δεν τους ενδιαφέρει η ένταξή τους στο κοινωνικό σύνολο, άρα και η αποδοχή τους από την τοπική κοινωνία».

Σύμφωνα με την κ. Σωτηρία «εκπαίδευση και προσωπική ανάπτυξη είναι κάτι πρωτάκουστο για αυτά τα παιδιά και δεν αποτελεί προτεραιότητά τους». Χαρακτηριστικά ανέφερε: «πως στόχος τους είναι ο γάμος, τα επιδόματα και οι επαγγελματικές τους προσδοκίες είναι το εμπόριο με τα σίδερα».

Αν και οι εκπαιδευτικοί βάζουν στόχους στην αρχή της εκπαιδευτικής χρονιάς, διαπιστώνουν πως λόγω της ιδιαιτερότητας αυτού του μαθητικού πληθυσμού, είναι αδύνατο να τηρηθούν άρα τους διαμορφώνουν κατά τη διάρκεια της χρονιάς αντίστοιχα. Βασικός στόχος σύμφωνα με την κ. Σαβίνα είναι «ο γραμματισμός, η συνεργασία, η κοινωνικοποίηση και η μείωση του ποσοστού σχολικής διαρροής». Η κ. Χαρά χαρακτηριστικά ανέφερε «πως θέτονται εκπαιδευτικοί στόχοι αλλά το γνωστικό επίπεδο των παιδιών είναι τελικά κ αυτό που τους καθορίζει».

Οι καθηγήτριες ανέφεραν πως ιδιαίτερα βοηθητικό για τη μαθησιακή διαδικασία ήταν ο διαχωρισμός των παιδιών Ρομά από τους υπόλοιπους μαθητές, λόγω των εντάσεων που υπήρχαν μεταξύ τους. Η κ. Σωτηρία τόνισε «πως η τσιγγάνικη πραγματικότητα δεν αναγνωρίζει τον αναλφαβητισμό αφού η ανάγνωση δεν αποτελεί βασικό στοιχείο της κοινωνίας των Ρομά». Να σημειωθεί πως πρώτη χρονιά στο Εσπερινό Γυμνάσιο Κιάτου λειτουργεί τμήμα ΖΕΠ(Ζώνες Εκπαιδευτικής Προτεραιότητας) αποτελούμενο

στο μεγαλύτερο μέρος από μαθητές Ρομά, δεκαέξι (16) στον αριθμό και μόνο τρεις (3) Αλβανούς μαθητές.

Η κ. Τριανταφυλλιά αναφέρθηκε στους μαθητές της λέγοντας , *«πως κάποιοι μαθητές της φοίτησαν ελάχιστα στο Δημοτικό ενώ άλλοι εγκατέλειψαν σε μεγαλύτερες τάξεις, επειδή δεν κατάφεραν να συμβαδίσουν με τους υπόλοιπους μαθητές. Αυτό αποτέλεσε και μόνο την αιτία του διαχωρισμού τους από τους υπόλοιπους μαθητές. Συχνά όταν τελειώνουν μια εργασία και καθώς περιμένουν τους συμμαθητές τους να ολοκληρώσουν, τραγουδούν ή σηκώνονται να χορέψουν. Κάποιες φορές καβγαδίζουν μεταξύ τους φωνάζοντας στη μητρική τους γλώσσα για θέματα που αφορούν, για παράδειγμα διαμάχες μεταξύ των οικογενειών τους.*

Ωστόσο με την πάροδο του χρόνου το κλίμα γίνεται καλύτερο αν και οι ομαδικές εργασίες είναι δύσκολο να ολοκληρωθούν γιατί θεωρούν πως δεν έχουν υποχρέωση να ακολουθούν την ομάδα , όταν δεν συμφωνούν με κάτι». Ιδιαίτερη εντύπωση της προκάλεσε πως τα παιδιά θεωρούν ότι το μάθημα γίνεται μόνο όταν γράφουν σε φωτοτυπία ή όταν γράφουν στον πίνακα, όλα τα υπόλοιπα τα θεωρούν χάσιμο χρόνου. Αναφέρει πως «υπάρχει πρόοδος αλλά είναι αργή και συχνά παρατηρείται στασιμότητα. Στόχος μου είναι οι μαθητές να μάθουν γραφή και ανάγνωση, ώστε να μη χρειαστεί να φοιτήσουν και άλλη χρονιά σε τμήμα ΖΕΠ».

Η κ. Σωτηρία είπε πως *« η εφαρμογή της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης στο εκπαιδευτικό σύστημα είναι ένα πολύπλοκο ζήτημα αφού το μοντέλο είναι περισσότερο αφομοιωτικό».* Συμπεραίνεται ωστόσο πως η διαπολιτισμική ικανότητα του εκπαιδευτικού συμβάλλει στη σχολική ένταξη άρα στη μείωση του φαινομένου του κοινωνικού αποκλεισμού και της αποδοχής τους από την τοπική κοινωνία.

Ο Διευθυντής αναφέρει « πως οι γονείς είναι οι περισσότεροι αναλφάβητοι οπότε δεν μπορούν να εξυπηρετήσουν τα παιδιά τους, οτιδήποτε γίνεται , συντελείται μόνο στο σχολείο και για αυτόν τον λόγο το λεξιλόγιό τους είναι ιδιαίτερα φτωχό και δυσκολεύονται στην κατανόηση των λέξεων. Αν και έχουν αυτοπεποίθηση λόγω της κουλτούρας τους, όσον αφορά την εκπαιδευτική διαδικασία εγκαταλείπουν σχετικά εύκολα».

Η κ. Χαρά «αναφέρει πως μέσα από την εκπαίδευση από τη μία γνωρίζουν την κουλτούρα μας και η τοπική κοινωνία από την άλλη συμπεριλαμβάνει τους Ρομά μαθητές στις πολιτιστικές της εκδηλώσεις, όπως είναι οι παρελάσεις». Αυτό θα έχει ως αποτέλεσμα να γίνει αντιληπτό στην τοπική κοινωνία η προσπάθεια αυτών των παιδιών και θα τους δεχθεί ενδεχομένως πιο εύκολα σε δουλειές αλλά θα σταματήσει να τους περιθωριοποιεί.

Η κ. Τριανταφυλλιά έχει ως στόχο τα παιδιά να μαθαίνουν έστω και ένα πράγμα την ημέρα ή έστω κάτι που τους ανέφερε η ίδια ως προσωπικό της βίωμα της δίνει ιδιαίτερη χαρά όταν τους προκαλεί εντύπωση . Αναφέρει «πως αυτό που την αφορά είναι να μην φεύγουν από το σχολείο κενοί, χρησιμοποιώ διαφορετικό υλικό για τα παιδιά Ρομά , το οποίο διαμορφώνω μόνη μου. Δυστυχώς αντλώ υλικό από το Δημοτικό λόγω ιδιαίτερως χαμηλού γνωστικού επιπέδου». Ο Διευθυντής αναφέρει «πως μόνο και μόνο που βιώνουν το σχολικό περιβάλλον και δεν γυρίζουν δίχως νόημα και σκοπό δείχνει, πως και θέλουν να ξεφύγουν από τον τρόπο ζωής με τον οποίο έχουν μεγαλώσει και πως αποφεύγουν την οποιαδήποτε παραβατική συμπεριφορά. Μέσα από την παραμονή τους στο σχολείο αυτά τα παιδιά διεκδικούν ένα καλύτερο μέλλον».

Ανάλυση συνεντεύξεων έχοντας ως βάση το 3^ο ερευνητικό ερώτημα : « Ποιες είναι οι προϋποθέσεις για την υλοποίηση του εκπαιδευτικού προγράμματος , ώστε να προληφθεί και να αντιμετωπιστεί το φαινόμενο της σχολικής διαρροής. Κατά πόσο αυτά τα προγράμματα υλοποιούνται;»

Οι εκπαιδευτικοί τόνισαν από τις απαντήσεις τους, πως το φαινόμενο της σχολικής διαρροής των μαθητών Ρομά είναι πολυπαραγοντικό. Πολύ σημαντικός λόγος μη τακτικής φοίτησης είναι το ίδιο το πολιτισμικό υπόβαθρο των Ρομά, αφού θεωρούν την εκπαίδευση ήσσονος σημασίας, αυτή είναι και η βασική αιτία που παρουσιάζουν τεράστια ποσοστά αναλφαβητισμού.

Η κ. Χαρά αναφέρει *«πως ιδιαίτερα σημαντικός παράγοντας που οδηγεί στον αποκλεισμό τους από την εκπαίδευση είναι και η δυσκολία που αντιμετωπίζουν στη μετακίνησή τους από τον οικισμό προς το σχολείο»*. Προς αντιμετώπιση αυτής της συνθήκης ο Διευθυντής μαζί με τους εκπαιδευτικούς και την αγαστή συνεργασία με την Περιφέρεια, διεκδίκησαν και κατάφεραν να τοποθετηθεί λεωφορείο όπου μεταφέρει τα παιδιά από τους οικισμούς τους προς το σχολείο. Αυτό είχε ως θετική συνέπεια να μειωθεί το ποσοστό σχολικής διαρροής και να υπάρχει μια τακτική σχετική φοίτηση.

Η κ. Τριανταφυλλιά ανέφερε τη σημαντικότητα αυτής της διεκδίκησης , ωστόσο συνεχίζονται να παρατηρούνται απουσίες μαθητών και έτσι χάνουν τη ροή της διδασκαλίας λόγω των υπολοίπων παραγόντων σχολικής διαρροής. Τα κορίτσια Ρομά εγκαταλείπουν σε μεγαλύτερο ποσοστό το σχολείο απ' ότι τα αγόρια, λόγω του ότι παντρεύονται σε νεαρή ηλικία, είναι η βασική αιτία όπου στα είκοσι ένα (21) παιδιά του τμήματος μόνο τρία (3) είναι κορίτσια. Η κ. Σαβίνα απάντησε πως : *« ενθαρρύνω τα κορίτσια να ολοκληρώσουν το σχολικό έτος. Τουλάχιστον να μάθουν να γράφουν και*

να διαβάζουν για να μην γίνονται θύματα εξαπάτησης ακόμα και από τον ίδιο τους τον λογιστή αλλά και σε στοιχειώδεις αγορές που κάνουν. Σε μία περίπτωση όπου είχα ιδιαίτερη επικοινωνία με μια μαθήτριά μου, η ενθάρρυνση και το νοιάξιμο μου προς το άτομό της, την έκαναν να πιστέψει στον εαυτό της, να λύσει τον αρραβώνα και να συνεχίσει το σχολείο έχοντας ως στόχο να το ολοκληρώσει για να μεταβεί στο ΕΠΑΛ Κιάτου και να μάθει κομμωτική ,έτσι ώστε να εργαστεί και να ανεξαρτητοποιηθεί οικονομικά».

Ο Διευθυντής χαίρει ιδιαίτερης εκτίμησης των εκπαιδευτικών , αναφέροντας πως νοιώθουν απολύτως ελεύθερες να πάρουν πρωτοβουλίες για συνεργασίες αλλά και να υλοποιούν δράσεις και προγράμματα όπου θα κάνουν πιο ελκυστικό το μάθημα για τους μαθητές. Η κ. Τριανταφυλλιά αναφέρει «πως υλοποιεί αρκετά συχνά βιωματικές δραστηριότητες για τους μαθητές του Εσπερινού Γυμνασίου Κιάτου έχοντας ως σκοπό την προώθηση του σεβασμού απέναντι στην ετερότητα, την αναγνώριση και διαχείριση των συναισθημάτων τους». Συμπεραίνει πως έχει θετικές επιπτώσεις στη συνεργασία τους μέσα στην τάξη, αντιλαμβάνονται το ενδιαφέρον της εκπαιδευτικού και αυτό τους κάνει να μη θεωρούν το σχολείο , μόνο ως καταναγκαστικό έργο για να πάρουν το επίδομα.

Η κ. Χαρά μέσα από κοινωνικές και πολιτιστικές δραστηριότητες που σχεδιάζει αναφέρει « πως η συμμετοχή τους στις σχολικές γιορτές και τις παρελάσεις, τα κάνει να νοιώθουν πως η τοπική κοινωνία τους στηρίζει και τους αποδέχεται». Ο Διευθυντής αναφέρει «πως σε συνεργασία με τους εκπαιδευτικούς αναλαμβάνουν δράσεις για το περιβάλλον, για την ειρήνη όπου και δημιούργησαν μόνοι τους ένα ποίημα. Παίρνουν μέρος τα περισσότερα παιδιά στις σχολικές εκδρομές και πηγαίνουν σε εργαστήρια δεξιοτήτων με θέμα την οδική ασφάλεια, όπου σε ένα ειδικά διαμορφωμένο όχημα τους ενημερώνουν πως πρέπει να φορούν πάντα ζώνη και να μην οδηγούν μεθυσμένοι».

Η κ. Σαβίνα επισημαίνει *«πως τα παιδιά μέσα από τα προγράμματα τις δράσεις και την ενθάρρυνση από τους εκπαιδευτικούς νοιώθουν οικεία απέναντί τους και παρακολουθούν τα μαθήματα, δίχως ιδιαίτερες απουσίες τη φετινή χρονιά»*. Ο Διευθυντής όταν απουσιάζει για αρκετά μεγάλο χρονικό διάστημα ένα παιδί, ενδιαφέρεται και επικοινωνεί μαζί του αλλά και με τους γονείς, ώστε να αποφευχθεί η επανάληψη της φοίτησης στην ίδια τάξη. Αυτή του η ενέργεια ωστόσο δεν στέφεται πάντα από ιδιαίτερη επιτυχία.

Σύμφωνα με την κ. Τριανταφυλλιά το τμήμα ΖΕΠ στο οποίο έκανε παράφραση σε Ζω Ελπίζω Προσπαθώ, έτσι ώστε να κάνει τα παιδιά να αισθάνονται πιο άνετα, διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στη γλωσσική επίγνωση μέσα από τις δραστηριότητες που υλοποιούνται. Ο Διευθυντής και οι εκπαιδευτικοί απαλλαγμένοι από στερεοτυπικές αντιλήψεις προσπαθούν μέσα από συζητήσεις και δράσεις προαγωγής ενσυναίσθησης, να κάνουν τους υπόλοιπους μαθητές να αποδεχτούν τους Ρομά, διότι η μη αποδοχή τους αποτελεί ακόμα έναν παράγοντα εγκατάλειψης του σχολείου.

Στην ερώτηση για το αν γνωρίζουν τα τρέχοντα εκπαιδευτικά παρεμβατικά προγράμματα που υλοποιούνται από το ΕΚΠΑ, τα οποία προωθούν τη διαπολιτισμική εκπαίδευση, ο Διευθυντής απάντησε αρνητικά ωστόσο μου ζήτησε να έχουμε επιπλέον συνάντηση για να τον ενημερώσω, ώστε να προβεί στην αναζήτηση των αρμόδιων φορέων για να δει αν μπορεί να τα εφαρμόσει στο σχολείο.

Τέλος η κ. Σωτηρία αναφέρει πως *« η Ρομική οικογένεια θα μπορούσε να δώσει αξία στην εκπαίδευση και πως οι περισσότεροι από τους γονείς είναι θετικοί και ενθαρρύνουν τα παιδιά τους να βρίσκονται στο σχολείο, αλλά δεν τους ενημερώνει κανείς για τη σημαντικότητα της εκπαίδευσης γιατί και σε αυτούς δεν το έμαθε κανείς»*. Αυτό έχει ως

αποτέλεσμα οι γενιές να παραμένουν στάσιμες και να μην μπορούν να εφαρμόσουν τις συμβουλές των εκπαιδευτικών και του Διευθυντή στο σπίτι.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Το 1^ο Εσπερινό Γυμνάσιο Κιάτου δεν αποτελεί ένα αμιγές σχολείο για Ρομά, ωστόσο οι είκοσι ένα (21) μαθητές Ρομά δεν έχουν μοιραστεί στα τμήματα με τους υπόλοιπους μαθητές και αποτελούν μόνοι τους ένα αμιγές τμήμα. Οι εκπαιδευτικοί καλούνται καθημερινώς να διαδραματίσουν αρκετούς ρόλους και όχι μόνο αυτού του εκπαιδευτικού, όπως χαρακτηριστικά ανέφεραν « η κάθε μέρα είναι ξεχωριστή και πράττουμε ανάλογα με τις εκάστοτε συνθήκες που προκύπτουν ».

Όλοι οι εκπαιδευτικοί ανεξαιρέτως θέτουν ως στόχο πως να προσελκύσουν τον/την Ρομά μαθητή/τρια, για να καταφέρει να ολοκληρώσει τη φοίτηση στο τρέχον σχολικό έτος, έτσι ώστε να μην επαναλάβει την τάξη. Οι εκπαιδευτικοί στόχοι που βάζουν έχουν να κάνουν πάντα με το δυναμικό των μαθητών τους στην εκάστοτε τάξη.

Το εκπαιδευτικό υλικό που χρησιμοποιούν είναι αυτό που προβλέπεται από το Αναλυτικό Πρόγραμμα και αναδιαμορφώνεται με πρωτοβουλία των εκπαιδευτικών. Έχοντας ως γνώμονα να κάνουν το μάθημα πιο ελκυστικό για να κεντρίσουν το ενδιαφέρον των παιδιών Ρομά, κάνουν χρήση νέων τεχνολογιών όπως projector, laptop, χρήση διαδικτύου. Πολλά παιδιά δεν έχουν ουδεμία επαφή στα σπίτια τους και στους οικισμούς που μένουν και η χρήση αυτών των τεχνολογιών, τους προκαλεί θετική εντύπωση.

Οι εκπαιδευτικοί τόνισαν πως για να ανταποκριθούν οι μαθητές Ρομά στην εκπαιδευτική διαδικασία, θα πρέπει να έχει μια ροή η φοίτησή τους και όχι να

διακόπτεται, αυτό είναι που αποτελεί σημαντικό παράγοντα στη δυσκολία που έχουν να ανταποκριθούν στα μαθήματα. Το οικογενειακό τους περιβάλλον δεν τους παρέχει γλωσσικά ερεθίσματα λόγω του αναλφαβητισμού τους, άρα το λεξιλόγιο των παιδιών είναι φτωχό και πολλές φορές μέσα στην τάξη μιλούν την μητρική τους γλώσσα «ROMANI», όπου οι εκπαιδευτικοί καλούνται διαρκώς να τους υπενθυμίζουν πως πρέπει να χρησιμοποιούν την ελληνική γλώσσα μέσα στη σχολική τάξη. Στον προαύλιο χώρο του σχολείου μιλούν μόνο στην μητρική τους γλώσσα.

Η γλώσσα είναι σημαντικός παράγοντας στη σχολική διαρροή καθώς δυσκολεύονται να κατανοήσουν την ελληνική. Ο Τσιάκαλος (1997, στο Ε.Σκούρτου) αναφέρει ότι το ίδιο το εκπαιδευτικό σύστημα κάνει διαχωρισμό του χώρου των Ρομά σε «χώρο εντός και χώρο εκτός των τειχών του σχολείου». Έξω από τα κάγκελα του σχολείου χρησιμοποιούν τη δική τους γλώσσα, τη «ROMANI», με την οποία μπορούν να εκφραστούν, να πουν τι νιώθουν, τι ονειρεύονται, μέσα όμως από τα κάγκελα του σχολείου είναι αναγκασμένοι να ομιλούν την γλώσσα της κυρίαρχης ομάδας, την ελληνική.

Το σχολείο θεωρείται άλλος κόσμος για τους Ρομά μαθητές/τριες, έχει τον δικό του κώδικα επικοινωνίας, χρησιμοποιεί τη δική του γλώσσα ως μέσο μετάδοσης γνώσεων σε αυτά τα παιδιά, έχει τους δικούς του κανόνες, έχει υποχρεώσεις τις οποίες καλούνται να ακολουθήσουν και το κυριότερο να προσαρμοστούν σε κάτι πολύ ξένο και πολύ μακριά από την δική τους κουλτούρα.

Στην κουλτούρα τους ανέφεραν οι εκπαιδευτικοί έννοιες όπως σεβασμός, πειθαρχία, οριοθέτηση δεν υφίστανται. Ένα ακόμα στοίχημα των εκπαιδευτικών είναι να προσπαθήσουν μέσω της επικοινωνίας και του προσωπικού ενδιαφέροντος τους, να μεταδώσουν στα παιδιά κάτι το αντίθετο από αυτό που ανατρέφονται από τους γονείς

τους για να γίνουν αποδεκτοί από την τοπική κοινωνία, ωστόσο είναι πολύ δύσκολο. Άλλος ένας ανασταλτικός παράγοντας που ενίσχυε το φαινόμενο της σχολικής διαρροής ήταν και η μετακίνηση των παιδιών από τους οικισμούς τους προς το σχολείο. Η αγαστή συνεργασία όμως Διευθυντή, εκπαιδευτικών, μαθητών και γονέων είχε ως αποτέλεσμα τη διεκδίκηση μεταφορικού μέσου από την Περιφέρεια Πελοποννήσου, η οποία και στέφθηκε με επιτυχία και αντιμετωπίστηκε το συγκεκριμένο πρόβλημα.

Οι εκπαιδευτικοί θεωρούν μείζονος σημασίας για την προσωπική τους ανάπτυξη και την ομαλότερη ένταξη τους στην κοινωνία, τη συμμετοχή τους στην εκπαίδευση. Προσπαθούν μέσα από εκπαιδευτικά προγράμματα και δράσεις να ενεργοποιήσουν αυτό το συναίσθημα στα παιδιά, πάντα με τα μέσα τα οποία διαθέτουν. Δείχνουν ενδιαφέρον για τους μαθητές τους και έχουν αποδομήσει αποκρυσταλλωμένες απόψεις και πεποιθήσεις. Γνωρίζουν βασικά στοιχεία για την κουλτούρα τους, ωστόσο δεν έχουν ιδιαίτερη γνώση του οικείου περιβάλλοντος των μαθητών τους, αυτό δημιουργεί μια απόσταση στην πιο ολοκληρωμένη και καλύτερη προσέγγισή τους.

Μόνο μία εκπαιδευτικός επιμορφώνεται και αναπτύσσει δεξιότητες, έχοντας ως σκοπό την άρση του κοινωνικού αποκλεισμού και της περιθωριοποίησης αυτών των παιδιών. Οι εκπαιδευτικοί δεν γνωρίζουν τα τρέχοντα παρεμβατικά προγράμματα των Πανεπιστημίων και δεν εφαρμόζουν στοιχεία από αυτά για την καλύτερη δυνατή σχολική ένταξη και μείωση της εγκατάλειψης της εκπαίδευσης. Ωστόσο παίρνουν πρωτοβουλίες σχεδιασμού εκπαιδευτικών δράσεων κατά του ρατσισμού και ενίσχυσης της κοινωνικής δικαιοσύνης, διεκδικώντας ίση μεταχείριση για τους μαθητές τους.

Στο συγκεκριμένο σχολείο οι εκπαιδευτικοί έχουν αποδεχθεί τη «διαφορετικότητα» των μαθητών τους και δεν θεωρούν πως ο πολιτισμός τους είναι κατώτερος, αυτό από

μόνο του είναι πολύ σημαντικό στοιχείο της διαπολιτισμικής ικανότητας ενός εκπαιδευτικού, για να εξασφαλίσει μια επιτυχημένη διαπολιτισμική επικοινωνία.

Σύμφωνα με τους Byram(1997,2008) και Byram, Nichols & Stevens(2001) η διαπολιτισμική ικανότητα εμπεριέχει τα παρακάτω επιμέρους στοιχεία :

- Στάσεις περιέργειας και ετοιμότητας σχετικοποίησης του εαυτού, ώστε να αποβάλουμε την καχυποψία σχετικά με τους άλλους πολιτισμούς και την άκριτη πίστη στον «δικό μας».
- Δεξιότητες ανακάλυψης και αλληλεπίδρασης σε πραγματικές συνθήκες
- Ικανότητες εντοπισμού και ερμηνείας εθνοκεντρικών και οπτικών, πολιτισμικών παρεξηγήσεων ή δυσλειτουργιών και διαμεσολάβησης ανάμεσα σε αντιτιθέμενες ερμηνείες φαινομένων
- Κριτική πολιτισμική συνειδητοποίηση –πολιτική εκπαίδευση: ικανότητα κριτικής αξιολόγησης των οπτικών , των πρακτικών και των προϊόντων του «οικείου» και των «άλλων» πολιτισμών.

Η διαπολιτισμική ικανότητα ορίζεται ως ικανότητα διαχείρισης διαφορών διαφορετικότητας που προκύπτουν από την καθημερινή μεταβολή, δηλαδή - με άλλα λόγια- ως η ικανότητα διαχείρισης του αγνώστου (Κανακίδου & Παπαγιάννη 2003:146).

Διαθέτουν ο Διευθυντής και οι εκπαιδευτικοί του Εσπερινού Γυμνασίου Κιάτου διαπολιτισμική ικανότητα ωστόσο θα ήταν δόκιμο να επιμορφώνονται, ώστε να

αναπτυχθεί σε μεγαλύτερο βαθμό και να ενεργούν ως διαμεσολαβητές στις διαπολιτισμικές ανταλλαγές και να θέτουν σε εφαρμογή, στις διαπολιτισμικές συναντήσεις, τις γνώσεις και τις δεξιότητές τους. Πάντα με σκοπό την υλοποίηση ενός διαπολιτισμικού εκπαιδευτικού προγράμματος και όχι ενός αφομοιωτικού εκπαιδευτικού μοντέλου όπως ήδη ισχύει.

Στο Εσπερινό Γυμνάσιο Κιάτου ο Διευθυντής και οι εκπαιδευτικοί έχουν κατορθώσει σε μεγάλο βαθμό να κερδίσουν την εμπιστοσύνη των παιδιών Ρομά, διότι ο όρος σεβασμός είναι κυρίαρχος στη μεταξύ τους σχέση. Εκτιμούν και δίνουν αξία στο πολιτισμικό υπόβαθρο αυτών των παιδιών αν και κατά τη διάρκεια αυτής της σχέσης δημιουργούνται ορισμένες ασυμμετρίες λόγω των διαφορετικών επιπέδων γλωσσικής ικανότητας των συμμετεχόντων. Έχει μειωθεί σε μεγάλο βαθμό η σχολική διαρροή ωστόσο το πρόβλημα εγκατάλειψης συνεχίζει να υφίσταται στο συγκεκριμένο σχολείο κυρίως λόγω γάμου των κοριτσιών Ρομά σε πολύ μικρή ηλικία. Ο Διευθυντής έχοντας μια άψογη συνεργασία με τις εκπαιδευτικούς τονίζει *«πως είναι σπουδαία η ενασχόληση με αυτά τα παιδιά και κρίμα που ως κοινωνία δεν μπορούμε ακόμα να τους δώσουμε να καταλάβουν την αξία της εκπαίδευσης»*.

Η συμπερίληψη εξαλείφει τις ανισότητες, καταπολεμά τον ρατσισμό καθώς και τον κοινωνικό αποκλεισμό. Προσφέρει το δικαίωμα σε κάθε μαθητή με αδυναμίες να βρίσκεται στο «κανονικό σχολείο» και όχι σε Τάξεις Υποδοχής. Είναι πολυσήμαντος ο ρόλος του εκπαιδευτικού ο οποίος οφείλει να προσαρμόζει το εκπαιδευτικό υλικό στις ιδιαιτερότητες του κάθε παιδιού. Να διαμορφώνει μια ειλικρινή και σταθερή συμπεριφορά απέναντι στους μαθητές, έτσι ώστε να εξωτερικεύσουν απορίες, αγωνίες και εμπειρίες τους.

Η εφαρμογή της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα είναι ακόμα ένα σύνθετο ζήτημα όπου παραμένει εκκρεμότητα. Σαφώς η διαπολιτισμική εκπαίδευση καθώς και η διαπολιτισμική ικανότητα του εκπαιδευτικού συμβάλλει στη σχολική ένταξη των Ρομά. Ωστόσο στην ελληνική εκπαιδευτική διαδικασία θεωρία και πράξη δεν πορεύονται μαζί, αφού παρατηρείται πως η Τοπική Αυτοδιοίκηση στην Ελλάδα δεν έχει τη δυνατότητα να συμμετέχει ενεργά στην εκπαιδευτική διαδικασία, οπότε τα σχολεία παραμένουν «μόνα τους» να αντιμετωπίζουν τις δυσκολίες.

ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΙ ΚΑΙ ΔΥΣΚΟΛΙΕΣ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Δεν αντιμετωπίσα ιδιαίτερη δυσκολία στην έρευνα, μόνο ο περιορισμένος αριθμός του δείγματος των εκπαιδευτικών θα μπορούσε να θεωρηθεί δυσκολία, αφού ήταν μικρό, ωστόσο ολοκληρώνοντας την ανάλυση των δεδομένων διαπίστωσα επαναλήψεις οπότε για την παρούσα έρευνα δεν δημιούργησε ιδιαίτερο πρόβλημα. Αξίζει να σημειωθεί πως με το που ολοκληρωνόταν η ηχογράφηση, οι εκπαιδευτικοί και ο Διευθυντής λειτουργούσαν πιο άνετα και κατέθεταν προσωπικές εμπειρίες με μαθητές Ρομά αλλά και προβληματισμούς τους για τη μη ολοκληρωμένη εφαρμογή της Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης στο ελληνικό σχολείο και πόσο «αβοήθητοι» νοιώθουν.

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Η συγκεκριμένη μελέτη κατέγραψε τις απόψεις των εκπαιδευτικών και του Διευθυντή του Εσπερινού Γυμνασίου Κιάτου, για το φαινόμενο της σχολικής διαρροής και ποιες ενέργειες πράττονται έτσι ώστε να αντιμετωπιστεί. Ανέδειξε επίσης πως οι κυρίαρχες αρχές και προϋποθέσεις ώστε να δημιουργηθούν γερά θεμέλια για την εφαρμογή-υλοποίηση της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης, αλλά και να ξεπεραστούν προκαταλήψεις

και στερεότυπα είναι: η αναγνώριση, ο σεβασμός και η κατανόηση. Το δείγμα αποκάλυψε επίσης την ελλιπή επιμόρφωση των εκπαιδευτικών. Για τα προαναφερθέντα παραθέτονται ορισμένες προτάσεις.

- Επιμόρφωση και απόκτηση επιπλέον δεξιοτήτων των εκπαιδευτικών
- Η συγκρότηση Συλλόγου Γονέων για την καλύτερη δυνατή συμμετοχή, ενημέρωση και κινητοποίησης τους σε ζητήματα που αφορούν τα παιδιά τους
- Λόγω του πρώιμου γάμου που υφίσταται στην κουλτούρα τους, να εισαχθεί μάθημα «Σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης» και «Οικογενειακού Προσανατολισμού» για τη μείωση του ποσοστού εγκατάλειψης του σχολείου
- Να προσληφθεί ειδικό εκπαιδευτικό προσωπικό, ψυχολόγοι ,κοινωνικοί λειτουργοί για να ασκούν συμβουλευτική όχι μόνο στα παιδιά αλλά και τους γονείς
- Να εφαρμοστεί ο Σχολικός Επαγγελματικός Προσανατολισμός των μαθητών Ρομά , αφού είναι αναγκαίος ώστε να λάβουν σωστές αποφάσεις για το μέλλον τους, αλλά και για να γνωρίσουν ποιες δυνατότητες και επιλογές έχουν
- Τέλος, οι εκπαιδευτικοί να είναι ενήμεροι για τα εκπαιδευτικά παρεμβατικά προγράμματα που υλοποιούν αρκετά Πανεπιστήμια της χώρας.

Βιβλιογραφικές Αναφορές

Ελληνόγλωσσες

Αθανασοπούλου, Ι. (2005). *Ο τσιγγάνικος πληθυσμός στην Κέρκυρα, 14^{ος}-21^{ος} αι.* (Διδακτορική διατριβή). Ιόνιο Πανεπιστήμιο.

- Ασδεράκη, Κ. (2013). *Διαπολιτισμική ανάπτυξη του σχολείου. Μελέτη περίπτωσης Δημοτικού σχολείου με Ρομά μαθητές.*
- Βαξεβάνογλου, Α. (2001). *Έλληνες τσιγγάνοι περιθωριακοί και οικογενειάρχες.* Αθήνα: Αλεξάνδρεια.
- Βασιλειάδου, Μ., & Παυλή-Κορρέ, Μ. (2011). *Η εκπαίδευση των τσιγγάνων στην Ελλάδα..* “Όποιος ξέρει πολλά, πολλά τραβάει”. Αθήνα: ΙΝΕΔΙΒΙΜ.
- Βεργίδης, Δ. (1995). Νεορατσισμός και σχολείο: Η περίπτωση των Τσιγγανοπαίδων. *Σύγχρονη Εκπαίδευση*, 81, 51-62.
- Βεργίδης, Δ., & Σταμέλος, Γ. (2004). Εισήγηση για την τελική αξιολόγηση του έργου: «Ένταξη τσιγγανοπαίδων στο σχολείο». Πάτρα.
- Γαλάνης, Γ. (2002). *Η διαπολιτισμική εκπαίδευση ως έκφραση της φιλοσοφίας της δια βίου μάθησης*, Πάτρα, IV, 21.
- Γενική Γραμματεία Κοινωνικής Αλληλεγγύης και Καταπολέμησης της Φτώχειας. (2021). *Εθνική Στρατηγική και Σχέδιο Δράσης για την Κοινωνική Ένταξη των Ρομά 2021-2030.*
- Γεωργίου, Γ., & Τερζοπούλου Μ. (1996). *Οι τσιγγάνοι στην Ελλάδα. Ιστορία-Πολιτισμός.* Αθήνα: Γενική Γραμματεία Λαϊκής Επιμόρφωσης.
- Γκότοβος, Α. (2002). *Εκπαίδευση και ετερότητα: Ζητήματα Διαπολιτισμικής παιδαγωγικής.* Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Δημάση, Μ. (2020). *Διαπολιτισμική εκπαίδευση Εννοιολογικές οριοθετήσεις-θεωρητική πλαισίωση.* Ανακτήθηκε στις 10 Απριλίου, 2022, από http://utopia.duth.gr/~mdimasi/index_htm_files/diap_ekpaid_1.pdf
- Δρεττάκης, Μ. (1999). *Παιδιά παλιννοστούντων και αλλοδαπών στα σχολεία.* *Σύγχρονη Εκπαίδευση*, 107.

Εθνικών και Καποδιστριακών Πανεπιστήμιο Αθηνών (ΕΚΠΑ). (2021). Υποστηρικτικές παρεμβάσεις σε κοινότητες Ρομά για την ενίσχυση της πρόσβασης και μείωση της εγκατάλειψης της εκπαίδευσης από παιδιά και εφήβους. Εργαστήριο Διαπολιτισμικής Αγωγής. Επιχειρησιακό Πρόγραμμα «Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού, Εκπαίδευση και Διά Βίου Μάθηση».

Ευρωπαϊκή Επιτροπή. (2020α). *Ένταξη για όλους: η Επιτροπή παρουσιάζει σχέδιο δράσης για την ενσωμάτωση και την ένταξη για την περίοδο 2021–2027*. Ανακτήθηκε στις 05 Απριλίου, 2022, από https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/el/ip_20_2178

Ευρωπαϊκή Επιτροπή. (2020β). *Μια Ένωση Ισότητας - Στρατηγικό πλαίσιο της ΕΕ για την ισότητα, την ένταξη και τη συμμετοχή των Ρομά*. Ανακτήθηκε στις 05 Απριλίου, 2022, από <https://eur-lex.europa.eu/legalcontent/EL/TXT/DOC/?uri=CELEX:52020DC0620&from=EL>

Ευρωπαϊκή Επιτροπή. (2022α). *Κοινωνική ένταξη*. Ανακτήθηκε στις 05 Απριλίου, 2022, από https://ec.europa.eu/regional_policy/el/policy/themes/social-inclusion/

Ευρωπαϊκή Επιτροπή. (2022β). *Ένταξη των Ρομά και Περιφερειακή Πολιτική*. Ανακτήθηκε στις 05 Απριλίου, 2022, από https://ec.europa.eu/regional_policy/el/policy/themes/social-inclusion/roma-inclusion/

Ευρωπαϊκό Ελεγκτικό Συνέδριο. (2016). *Πρωτοβουλίες πολιτικής της ΕΕ και η χρηματοδοτική στήριξη της για την ένταξη των Ρομά: πραγματοποιήθηκε σημαντική πρόοδος την τελευταία δεκαετία, αλλά απαιτούνται περαιτέρω επιτόπιες προσπάθειες*. Ανακτήθηκε στις 05 Απριλίου, 2022, από https://www.eca.europa.eu/Lists/ECADocuments/SR16_14/SR_ROMA_EL.pdf

- European Commission. (2020). Ευρωπαϊκό Στρατηγικό Πλαίσιο για την Ένταξη, την Ισότητα και τη Συμμετοχή των Ρομά, 2021 - 2030. Ανακτήθηκε στις 05 Απριλίου, 2022, από https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/eu_roma_strategic_framework_for_equality_inclusion_and_participation_for_2020_-_2030_0.pdf
- Καλτσούνη, Χ. (2001). *Μορφές αποκλίνουσας συμπεριφοράς στην εφηβεία. Ο ρόλος της οικογένειας και του σχολείου*. Αθήνα: Gutenberg – Δαρδανός.
- Κανακίδου, Ε., & Παπαγιάννη, Β. (1994). *Διαπολιτισμική Αγωγή*, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Κούμα, Γ. (2020). *Κοινωνικός αποκλεισμός: Σεβασμός – Ευθύνη – Αλληλεγγύη*, Ανακτήθηκε στις 08 Απριλίου, 2022, από http://www.moec.gov.cy/dme/programmata/xenios/ekdiloseis/teleti_enarxis/koinonikos_apokleismos_georgia_kouma.pdf
- Λυδάκη, Α. (1998). *Οι Τσιγγάνοι στην πόλη. Μεγαλώνοντας στην Αγία Βαρβάρα*. Αθήνα: Καστανιώτης.
- Λυδάκη, Α. (2000). *Μπαλαμέ και Ρομά Οι τσιγγάνοι των Άνω Λιοσίων* (2η έκδοση). Αθήνα: Καστανιώτης.
- Μπερερής, Π., Σιασιάκος, Κ., & Λαζακίδου, Γ. (2007). *Πολυπολιτισμική Εκπαίδευση – Αξιοποίηση των Τεχνολογιών Πληροφορίας και Επικοινωνιών*. Αθήνα: Ελληνοεκδοτική.
- Μπούρας, Α. (2003). *Συμβολή στη Μελέτη της Απόδοσης των Τελειόφοιτων Μαθητών της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης - Ανάλυση Χαρακτηριστικών Δεξιοτήτων τους με τη Χρήση Στατιστικών Μεθόδων*. Ανακτήθηκε στις 12 Απριλίου, 2022, από <http://www2.stat-athens.aueb.gr/~jpan/diatrives/Mpouras/>

Νικολάου, Γ. (2008). Εκπαιδευτικές πολιτικές διαχείρισης της πολιτισμικής ετερότητας στην Ελλάδα και την Ευρώπη. ΥΠ.Ε.Π.Θ., Ένταξη παιδιών παλιννοστούντων και αλλοδαπών στο σχολείο (γυμνάσιο), Δ. Κ. Μαυροσκούφης (Επιμ.), *Οδηγός Επιμόρφωσης. Διαπολιτισμική Εκπαίδευση και Αγωγή*. (σσ. 37-51), Θεσσαλονίκη. Ανακτήθηκε στις 15 Απριλίου, 2022, από http://www.diapolis.auth.gr/diapolis_files/drasi9/ypodراسi

Ντούσας, Δ. (1997). *Rom και φυλετικές διακρίσεις: στην ιστορία, την Κοινωνία, την Κουλτούρα, την Εκπαίδευση*. Αθήνα: Gutenberg.

Πανεπιστήμιο Πατρών. (2021). Πράξη: «Υποστηρικτικές παρεμβάσεις σε κοινότητες ΡΟΜΑ για την ενίσχυση της πρόσβασης και μείωση της εγκατάλειψης της εκπαίδευσης από παιδιά και εφήβους». Έργο: Υποέργου (10) «Υποστηρικτικές παρεμβάσεις σε κοινότητες ΡΟΜΑ για την ενίσχυση της πρόσβασης και μείωση της εγκατάλειψης της εκπαίδευσης από παιδιά και εφήβους στην Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας», Κωδικός Έργου(ΦΚ/MIS): 81262/5049099. Επιχειρησιακό Πρόγραμμα: «Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού, Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση 2014-2020».

Πανταζής, Β. (2015). *Αντιρατσιστική εκπαίδευση* [Προπτυχιακό εγχειρίδιο]. Κάλλιπος, Ανοικτές Ακαδημαϊκές Εκδόσεις.

Παρθένης, Χ., & Φραγκούλης, Γ. (2015). *Η διαπολιτισμική εκπαίδευση απέναντι σε νέες προκλήσεις: Ρομά. Μία θεωρητική και εμπειρική προσέγγιση*. Αθήνα: Μεταίχμιο.

Πασιαρδής, Π. (2004). *Εκπαιδευτική ηγεσία :από την περίοδο της ευμενούς αδιαφορίας στη σύγχρονη εποχή*. Αθήνα: Μεταίχμιο.

Πατήθρα, Θ. (2020). *Εκπαίδευση των Μαθητών Ρομά και Σχολική Αποτυχία* (Διπλωματική εργασία). Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών «Κοινωνική και Εκπαιδευτική Πολιτική», Κατεύθυνση: «Κοινωνικές Διακρίσεις, Μετανάστευση και Ιδιότητα του

Πολίτη», Τμήμα Κοινωνικής και Εκπαιδευτικής Πολιτικής, Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου.

Παυλή-Κορρέ, Μ. (1996). Διδακτικό υλικό για τσιγγανόπαιδα. Στο *Εκπαίδευση των Τσιγγάνων (Πρακτικά Διεθνούς Συμποσίου)*, (σσ.218-223). Αθήνα: ΥΠΕΠΘ/Γ.Γ.Λ.Ε.

Περιφέρεια Κρήτης. (2016α). *Σχεδιασμός της στρατηγικής για την κοινωνική ένταξη των Ρομά στην Περιφέρεια Κρήτης: Φάση Α'.* Ανακτήθηκε στις 15 Απριλίου, 2022, από http://www.pepkritis.gr/wpcontent/uploads/2016/03/roma_fasi-A.pdf

Περιφέρεια Κρήτης. (2016β). *Σχεδιασμός της στρατηγικής για την κοινωνική ένταξη των Ρομά στην Περιφέρεια Κρήτης: Φάση Β'.* Ανακτήθηκε στις 15 Απριλίου, 2022, από http://www.pepkritis.gr/wpcontent/uploads/2016/03/roma_fasi-B.pdf

Σαμπάνη, Σ. (2004). *Εκπαιδευτικές καινοτομίες στη διαπολιτισμική εκπαίδευση*, Πάτρα, Π, 36-37.

Σταμέλος, Γ. (2018). Η Εκπαιδευτική Πολιτική. Στο Θ. Σακελλαρόπουλος, Χ. Οικονόμου, Χ. Σκαμνάκης, & Μ. Αγγελάκη (Επιμ.), *Κοινωνική Πολιτική* (σσ. 338-355). Αθήνα: Διόνικος.

Στούκας, Μ. (2018). «Οι Ρομά στο σύγχρονο ελληνικό κράτος», Πρώτο Θέμα. Ανακτήθηκε στις 09 Απριλίου, 2022, από <https://www.protothema.gr/stories/article/815507/oi-roma-sto-sugchrono-elliniko-kratos/>

Στρατηγική της ΕΕ για τα δικαιώματα των θυμάτων. Ανακτήθηκε στις 09 Απριλίου, 2022, από https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/el/ip_20_1168

Στρατηγική της ΕΕ για την ισότητα των φύλων. Ανακτήθηκε στις 11 Απριλίου, 2022, από https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/el/IP_20_358

Σχέδιο Δράσης της ΕΕ κατά του ρατσισμού 2020-2025. Ανακτήθηκε στις 15 Απριλίου, 2022, από https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/el/ip_20_1654

Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικών Υποθέσεων. (2021). *Εθνική Στρατηγική και Σχέδιο Δράσης για την Κοινωνική Ένταξη των Ρομά 2021 – 2030*. Γενική Γραμματεία Κοινωνικής Αλληλεγγύης και Καταπολέμησης της Φτώχειας. Ελληνική Δημοκρατία.

Υπουργείο Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων (ΥΠΕΠΘ) (2014). *Χαμηλά επίπεδα για τη σχολική διαρροή*. Ανακτήθηκε στις 18 Απριλίου, 2022, από <https://www.minedu.gov.gr/>

Χατζησαββίδης, Σ. (2007). Οι Ρομά στην ιστορία της ανθρωπότητας και στην Ελλάδα. Κεφάλαιο 3, στο: Ετερότητα στη Σχολική Τάξη και Διδασκαλία της Ελληνικής Γλώσσας και των Μαθηματικών: Η περίπτωση των Τσιγγανοπαίδων. *Επιμορφωτικός Οδηγός: Πρόγραμμα «Ένταξη Τσιγγανοπαίδων στο σχολείο»/ΥΠΕΠΘ/ΕΠΕΑΕΚ II*. Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Βόλος, σσ. 39-63. Ανακτήθηκε στις 04 Απριλίου, 2022, από http://ikee.lib.auth.gr/record/265136/files/%CE%A1%CE%BF%CE%BC%CE%B1_d oc.pdf

Erasmus+. (2018). *Ένταξη των Ρομά μέσω της εκπαίδευσης*. Εργασία θέσης/στρατηγικής που εκφράζει τη φιλοδοξία της ΕΕ: Εκπαίδευση των Ρομά 2018-2028 που παρουσιάστηκε κατά τη διάρκεια της διεθνούς συνάντησης του έργου "Πρεσβευτής των Ρομά", Μπρασόβ, Ρουμανία, Ιούλιος 2018.

Goffee, R., & Hunt, J. (1997). *Η τέχνη του διευθύνειν. Financial Times Mastering*. Αθήνα: ΔΗΛΟΣ Ο.Ε.

Keurick, D. (1994). *Τσιγγάνοι: Από τις Ινδίες στη Μεσόγειο*. Αθήνα: Καστανιώτης.

Robbins, S., & Judge, T. (2011). *Οργανωσιακή συμπεριφορά, βασικές έννοιες και σύγχρονες προσεγγίσεις*. Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική.

Ξενογλωσσες

- Alexandridis, T. (2016). Overview of field research findings regarding the educational and health situation of Roma women in Greece. *Social Cohesion and Development*, 4(2), 173-188. Doi:10.12681/scad.8914
- Correll, D., & Chai, M. (2009). Social integration. Global social policy: An interdisciplinary. *Journal of Public Policy and Social Development*, 9(1), 39–42.
- Banks, J., & Banks, C. (1989). *Multicultural Education: Issues and Perspectives* (7th ed.). USA: John Wiley & Sons.
- Bhopal, K. (2011). This is a school, it's not a site': teachers' attitudes towards Gypsy and Traveler pupils in schools in England, UK. *British Educational Research Journal* 37(3): 465-483.
- Bogaert, S. (2018). *Segregation of Roma children in education. Addressing structural discrimination through the framework convention for the protection of national minorities and the racial equality directive 2000/43/EC*. Boston: Brill Nijhoff.
- Conseil de l' Europe, (1986). *L' interculturalisme; de l' idée à la pratique didactique et de la pratique à la théorie*. Strasbourg.
- Daft, R. L. (2015). *The leadership experience*. Stamford: Cengage Delmar Learning.
- Delhey, J. (2004). European social integration: From convergence of countries to transnational relations between peoples. *WZB Discussion Paper, No. SP I2004-201*.
- Fox, J. (2012). *Education on the Edge: Roma Segregation in the Schools of Five EU Member States*, 1-8.
- Gay, G. (2002). Preparing for culturally responsive teaching. *Journal of Teacher Education*, 53, 106-116.

- Georgiadou, B., & Kaboridis, G. (2005). The school-leadership. Inspection of educational subjects, (10). *Pedagogic Institute*.
- Guo, Y., Arthur, N., & Lund, D. (2009). Intercultural inquiry with pre-service teachers. *Intercultural Education*, 20(6), 565–577.
- Leary, M. (1990). *RESPONSES TO SOCIAL EXCLUSION: SOCIAL ANXIETY, JEALOUSY, LONELINESS, DEPRESSION, AND LOW SELF-ESTEEM*. *Journal of Social and Clinical Psychology*, 9(2), 1990, pp 221 -229. Ανακτήθηκε στις 05 Απριλίου, 2022, από <https://guilfordjournals.com/doi/pdf/10.1521/jscp.1990.9.2.221>
- Légifrance. (2021). *Code de l' éducation*. Ανακτήθηκε στις 15 Απριλίου, 2022, από <https://www.legifrance.gouv.fr/codes/id/LEGITEXT000006071191/>
- Li, X., & Lal, S. (2005). Critical reflective thinking through service-learning in multicultural teacher education. *Intercultural Education*, 16(3), 217-234.
- McGarry, A. (2011). The dilemma of the European Union's Roma policy. *Critical Social Policy*.
- Noula, I., Cowan, S., & Govaris, C. (2015). Democratic Governance for Inclusion: a Case Study of a Greek Primary School Welcoming Roma Pupils. *British Journal of Educational Studies*, 63(1), 47-66. Doi:10.1080/00071005.2014.984654
- OECD. (2010). *Educating teachers for diversity: Meeting the challenge*. OECD Paris.
- Silver, H. (1994). *Social Exclusion*.
- Symeou, L., & Karagiorgi, Y. (2018). Culturally aware but not yet ready to teach the “others”: Reflections on a Roma education teacher training programme. *Journal for Multicultural Education*, 12(4), 314–329. Doi: <https://doi.org/10.1108/JME-02-2017-0012>

- Thornton, M. (2015). *The Roma/ Gypsies “Outcasts” of Europe*. Ανακτήθηκε στις 08 Απριλίου, 2022, από <https://www.e-ir.info/pdf/54319>
- Tomova, I. (2000). *Fiscal Decentralization: Ethnicity Module*. The World Bank: Washington, D.C.
- UNESCO. (2012). *Roma Inclusion Working Papers*. Ανακτήθηκε στις 05 Απριλίου, 2022, από <http://europeandcis.undp.org/ourwork/roma/>
- Villano, P., Fontanella, L., Fontanella, S., & Donato, M. (2017). *Stereotyping Roma people in Italy: IRT models for ambivalent prejudice measurement*. *International Journal of Intercultural Relations*, 57, 30-41.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΟΔΗΓΟΣ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗΣ (1)

Παρακάτω παρουσιάζονται οι ερωτήσεις της συνέντευξης των εκπαιδευτικών.

1. Πόση διδακτική εμπειρία έχετε συνολικά;
2. Πόση διδακτική εμπειρία έχετε με παιδιά Ρομά;
3. Πώς αντιλαμβάνεστε τους Ρομά κατοίκους της περιοχής;
4. Ποιες οι αντιλήψεις σας για την κουλτούρα τους;
5. Κατά την έναρξη της σχολικής χρονιάς βάζετε στόχους για τους μαθητές σας;
6. Χρησιμοποιείτε εναλλακτικά μοντέλα διδασκαλίας κατάλληλα διαμορφωμένα για πολυπολιτισμικά περιβάλλοντα;
7. Χρησιμοποιείτε διαφορετικό υλικό για τους μαθητές Ρομά;
8. Το περιεχόμενο του εκπαιδευτικού υλικού έχει προσαρμοστεί στους μαθητές Ρομά;
9. Οι μαθητές Ρομά ανταποκρίνονται στις σχολικές απαιτήσεις;
10. Έχετε τις ίδιες απαιτήσεις από όλους τους μαθητές;
11. Ποια θεωρείτε πως είναι τα αίτια της σχολικής αποτυχίας αυτών των μαθητών;
12. Ποιες τακτικές εφαρμόζετε για την τυπική παρακολούθηση των μαθητών Ρομά;
13. Ποιοι είναι οι παράγοντες που οδηγούν στον αποκλεισμό αυτών των μαθητών από την εκπαίδευση;
14. Ο ρόλος σας είναι ενθαρρυντικός, ώστε να ολοκληρώσουν την υποχρεωτική εκπαίδευση;
15. Έχετε παρατηρήσει περιπτώσεις εκπαιδευτικών που έπαιξαν αρνητικό ρόλο στη συνέχιση της φοίτησής τους;
16. Πιστεύετε πως το εκπαιδευτικό σύστημα σέβεται και αναγνωρίζει τις πολιτιστικές τους αξίες;

17. Πραγματοποιούνται εκπαιδευτικές δράσεις οι οποίες ενισχύουν τη διαπολιτισμική κατανόηση και την κοινωνική δικαιοσύνη για όλους και προς όλους τους μαθητές;
18. Θεωρείτε πως η ένταξη και η παραμονή των μαθητών Ρομά στο σχολικό περιβάλλον αποτελεί σημαντικό όπλο ενάντια στον κοινωνικό αποκλεισμό τους;
19. Αναπτύσσονται στο σχολικό περιβάλλον οι αρχές της αποδοχής της διαφορετικότητας;
20. Το εκπαιδευτικό σύστημα απαιτεί από τους Ρομά να έχουν τις ίδιες γνώσεις και δεξιότητες με τους υπόλοιπους μαθητές;
21. Πότε πιστεύετε ένας εκπαιδευτικός είναι διαπολιτισμικά έτοιμος ;
22. Υπάρχει άνεση και ευκολία στη διαχείριση της διαφορετικότητας και της συνύπαρξης ομάδων με διαφορετικό πολιτισμό;
23. Αποδέχεστε τον πολιτισμό τους ως διαφορετικό ή ως κατώτερο;
24. Επιμορφώνεστε και αποκτάτε δεξιότητες που απαιτούνται ώστε να καταπολεμήσετε τις διακρίσεις και να άρετε τα φαινόμενα του κοινωνικού αποκλεισμού και της περιθωριοποίησης;
25. Έχετε αποδομήσει αποκρυσταλλωμένες απόψεις και πεποιθήσεις;
26. Είστε έτοιμος/η ή σας επιτρέπετε να αναλάβετε πρωτοβουλίες με σκοπό την ανάπτυξη κοινής δράσης και συνεργασίας σε όλα τα επίπεδα , έτσι ώστε να σχεδιάζετε και να υλοποιείτε προγράμματα κατά του ρατσισμού;
27. Αντιλαμβάνεστε έγκαιρα τα προβλήματα που μπορεί να αντιμετωπίζουν οι μαθητές Ρομά;
28. Ως εκπαιδευτικός εκπαιδεύετε και υποστηρίζετε από ειδικούς και διαπολιτισμικούς πρεσβευτές;

29. Θα επιθυμούσατε να αναφέρετε μια εμπειρία σας με μαθητές Ρομά που θα σας συνοδεύει στην εκπαιδευτική σας πορεία ;

ΟΔΗΓΟΣ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗΣ (2)

Παρακάτω παρουσιάζονται οι ερωτήσεις της συνέντευξης με τον Διευθυντή.

1. Πόση διδακτική εμπειρία έχετε;
2. Πόση διδακτική εμπειρία έχετε με μαθητές Ρομά;
3. Τι προβλήματα αντιμετωπίσατε όταν αναλάβατε τη θέση του Διευθυντή;
4. Έχετε αναπτύξει σχέσεις με τους γονείς;
5. Έχει μειωθεί το ποσοστό της σχολικής διαρροής;
6. Τηρείτε τη νόμιμη διαδικασία ελέγχου των απουσιών;
7. Όταν λείπει ένας μαθητής τι ενέργειες κάνετε; Έχετε συνεργαστεί με Πανεπιστήμια που τρέχουν παρεμβατικά εκπαιδευτικά προγράμματα με σκοπό τη «μείωση της εγκατάλειψης της εκπαίδευσης από παιδιά και εφήβους» προάγοντας με αυτόν τον τρόπο τη διαπολιτισμική εκπαίδευση;
8. Έχετε απευθυνθεί σε κάποιους φορείς για συνεργασία και δεν έχετε βρει ανταπόκριση;
9. Σύλλογος γονέων υπάρχει;
10. Οι μαθητές Ρομά γίνονται δεκτοί με σχετική επιείκεια, σε περίπτωση που δεν κατέχουν κάποιο πιστοποιητικό;
11. Πιστεύετε πως οι συνθήκες που επικρατούν στο σχολείο, οδηγούν τα παιδιά Ρομά στο να το εγκαταλείψουν;
12. Πώς πιστεύετε μπορεί να διασφαλιστεί η φοίτηση των παιδιών Ρομά στην υποχρεωτική εκπαίδευση;

13. Αποτελείτε έμπνευση για τους εκπαιδευτικούς και τους μαθητές, παρουσιάζοντας το ενδιαφέρον σας για τις ανάγκες του σχολείου;
14. Οι εκπαιδευτικοί του σχολείου έχουν λάβει την κατάλληλη επιμόρφωση για τον τρόπο ζωής, κουλτούρας, γλώσσας και σεξουαλικότητας των Ρομά;
15. Ολοκληρώνοντας ,όταν αντιλαμβάνεστε στερεοτυπικές στάσεις παρεμβαίνετε κατάλληλα;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 1

ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΕΜΠΕΙΡΙΑ: 15 χρόνια ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΕΜΠΕΙΡΙΑ ΜΕ ΡΟΜΑ: 8
χρόνια

1. Πώς αντιλαμβάνεστε τους Ρομά κατοίκους της περιοχής;

Θα ήθελα να μας γνωρίσουν μέσω της εκπαίδευσης, ώστε να θελήσουν να ενσωματωθούν.

2. Ποιες οι αντιλήψεις σας για την κουλτούρα τους;

Μας θεωρούν όλους εκμεταλλεύσιμους, απαξιώνουν την εκπαίδευση. Στόχοι τους είναι ο γάμος, η μονογονεϊκή οικογένεια, τα επιδόματα και οι μοναδικές επαγγελματικές τους προσδοκίες είναι το εμπόριο με τα σίδερα.

3. Κατά την έναρξη της σχολικής χρονιάς βάζετε στόχους για τους μαθητές Ρομά; Είναι καθορισμένοι;

Ναι οι στόχοι αυτοί είναι οι εξής: ο γραμματισμός, η κοινωνικοποίηση, η συνεργασία και η μείωση της σχολικής διαρροής.

4. Χρησιμοποιείτε εναλλακτικά μοντέλα διδασκαλίας, κατάλληλα διαμορφωμένα για πολυπολιτισμικά περιβάλλοντα; Επίσης πιστεύετε πως είναι αποτελεσματικά;

Δεν έχω ιδιαίτερη επιμόρφωση για πολυπολιτισμικά περιβάλλοντα. Δοκιμάζω τρόπους για ενεργοποίηση του ενδιαφέροντος και ενθάρρυνση των μαθητών, σύμφωνα πάντα με τις ιδιαιτερότητες του κάθε τμήματος.

5. Χρησιμοποιείτε διαφορετικό υλικό για τους μαθητές Ρομά;

Στην αρχή της σχολικής χρονιάς ναι, μετά χρησιμοποιώ το ίδιο υλικό διαβαθμισμένο κ περισσότερο οπτικοακουστικό.

6. Το περιεχόμενο της ύλης έχει προσαρμοστεί στους μαθητές;

Ναι, έχει προσαρμοστεί στο εκάστοτε επίπεδο των μαθητών.

7. Οι μαθητές Ρομά ανταποκρίνονται στις σχολικές απαιτήσεις;

Σε σχέση με τον μέσο όρο των σχολείων στις μέρες μας , θα έλεγα πως ανταποκρίνονται. Σε σχέση με τις δικές μου προσδοκίες , μόνο ένα μικρό ποσοστό ανταποκρίνεται.

8. Οι εκπαιδευτικοί έχουν τις ίδιες απαιτήσεις απ' όλους τους μαθητές;

Όχι , η μόνη κοινή απαίτηση απ' όλους τους μαθητές είναι η προσωπική τους βελτίωση και ο αλληλοσεβασμός.

9. Ποια θεωρείτε πώς είναι τα αίτια της σχολικής αποτυχίας αυτών των μαθητών;

Η σποραδική φοίτηση στο Δημοτικό σχολείο καθώς και το πολιτισμικό τους κεφάλαιο που απαξιώνει την εκπαίδευση τους στα ελληνικά σχολεία.

10. Ποιες πρακτικές εφαρμόζετε για την τακτική παρακολούθηση των Ρομά μαθητών:

Προφορική εξέταση , εργαστηριακές ασκήσεις , φύλλα εργασίας και συμμετοχή σε δραστηριότητες.

11. Ποιοι είναι οι παράγοντες που οδηγούν στον αποκλεισμό αυτών των μαθητών από την εκπαίδευση;

Το πολιτισμικό τους κεφάλαιο, η δυσκολία μετακίνησης από τον οικισμό τους προς το σχολείο και η αδυναμία πρόσβασης στο Internet(δημιουργεί τεράστιο πρόβλημα ειδικά στις περιόδους τηλεκπαίδευσης και την ασύγχρονη εκπαίδευση επίσης).

12. Ο ρόλος του εκπαιδευτικού είναι ενθαρρυντικός ,ώστε να ολοκληρώσουν οι Ρομά την υποχρεωτική εκπαίδευση;

Επιθυμώ την πρόοδο του κάθε μαθητή είτε είναι Ρομά είτε όχι, άρα ναι πιστεύω πως ασκεί θετική επιρροή.

13. Έχετε περιπτώσεις εκπαιδευτικών που έπαιξαν αρνητικό ρόλο;

Όχι δεν έχω υπόψη μου κάτι τέτοιο.

14. Πιστεύετε πως το εκπαιδευτικό σύστημα σέβεται και αναγνωρίζει τις πολιτιστικές τους αξίες;

Δεν γνωρίζω καμιά αξία η οποία εκφράζεται μέσα σε όρια ευπρέπειας, που να μη σέβεται το εκπαιδευτικό σύστημα.

15. Συντελούνται εκπαιδευτικές δράσεις οι οποίες ενισχύουν τη διαπολιτισμική κατανόηση και την κοινωνική δικαιοσύνη;

Βεβαίως. Όχι μόνο εκπαιδευτικές δράσεις αλλά και κοινωνικές παρεμβάσεις, όπως η διεκδίκηση δωρεάν μεταφοράς των μαθητών.

16. Θεωρείτε πως η ένταξη και η παραμονή των μαθητών Ρομά στο σχολικό περιβάλλον, αποτελεί σημαντικό όπλο ενάντια στον κοινωνικό αποκλεισμό τους;

Φυσικά, οι μαθητές από τη μία γνωρίζουν την κουλτούρα μας και η τοπική κοινωνία από την άλλη συμπεριλαμβάνει τους Ρομά μαθητές στις πολιτιστικές εκδηλώσεις. Αργότερα θα έχει ως αποτέλεσμα να τους δεχθεί σε δουλειές και θα σταματήσει τελικά ο αποκλεισμός τους.

17. Αναπτύσσονται στο σχολικό περιβάλλον η αρχή της αποδοχής της διαφορετικότητας ή το ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα « απαιτεί » από τους μαθητές Ρομά να έχουν ίδιες δεξιότητες με τους υπόλοιπους μαθητές;

Το ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα παρέχει τάξεις ΖΕΠ, ωστόσο για να περάσουν τη τάξη οι μαθητές απαιτεί ίδιες γνώσεις και δεξιότητες με τους υπόλοιπους. Οι καθηγητές όμως αποδεχόμαστε τη διαφορετικότητα και βοηθάμε.

18. Το προαναφερθέν αποτελεί ανασταλτικό παράγοντα για την πραγματοποίηση της ένταξής τους;

Όχι γιατί έχουν την ενθάρρυνση των καθηγητών τους.

19. Πότε πιστεύετε ένας εκπαιδευτικός είναι διαπολιτισμικά έτοιμος;

Όταν γνωρίζει τις επιμέρους κουλτούρες των μαθητών του.

20. Υπάρχει άνεση και ευκολία στη διαχείριση της διαφορετικότητας και της συνύπαρξης ομάδων με διαφορετικό πολιτισμό;

Όσον αφορά την εκπαιδευτική διαδικασία όχι, επίσης οι Ρομά δεν είναι εξοικειωμένοι με τη δική μας « καλή » συμπεριφορά και ευγένεια. Γίνεται ωστόσο ικανοποιητική προσπάθεια.

21. Αποδέχστε τον πολιτισμό τους ως διαφορετικό ή ως κατώτερο;

Ως διαφορετικό αλλά και πιο «σκληρό» συγκριτικά με τον δικό μας.

22. Επιμορφώνεστε και αποκτάτε δεξιότητες που απαιτούνται, ώστε να καταπολεμήσετε τις διακρίσεις και να άρετε τα φαινόμενα κοινωνικού αποκλεισμού και περιθωριοποίησής τους;

Αναφορικά με τους Ρομά δεν έχω κάποια ιδιαίτερη επιμόρφωση.

23. Έχετε αποδομήσει αποκρυσταλλωμένες απόψεις και πεποιθήσεις;

Ναι βεβαίως, είχα την άποψη πως στο σχολείο τα παιδιά θα κατακτήσουν νέα γνώση και κριτική σκέψη. Τώρα βλέπω πως είναι μεγαλύτερη η ανάγκη για κοινωνικοποίηση, συνεργασία και κατάκτηση δεξιοτήτων.

24. Σας επιτρέπετε να αναλάβετε πρωτοβουλίες με σκοπό την ανάπτυξη κοινής δράσης και συνεργασίας σε όλα τα επίπεδα , έτσι ώστε να σχεδιάζετε και να υλοποιείτε προγράμματα κατά του ρατσισμού;

Με την παρούσα διεύθυνση του σχολείου, είμαι απολύτως ελεύθερη να παίρνω πρωτοβουλίες, να κάνω τις κατάλληλες συνεργασίες και να υλοποιώ προγράμματα κατά του ρατσισμού.

25. Αντιλαμβάνεστε έγκαιρα τα προβλήματα που μπορεί να αντιμετωπίζουν οι μαθητές Ρομά;

Ναι , διότι έχω καθημερινή και ουσιαστική επαφή με τον κάθε μαθητή.

26. Ως εκπαιδευτικός που διδάσκει σε μικτές τάξεις , εκπαιδεύεστε και υποστηρίζεστε από ειδικούς καθώς και διαπολιτισμικούς πρεσβευτές;

Όχι.

Ολοκληρώνοντας θα μου ήταν ιδιαιτέρως χρήσιμο να αναφέρετε οποιαδήποτε εκπαιδευτική εμπειρία σας , με μαθητές Ρομά που νοιώθετε πως θα σας συνοδεύει στην εκπαιδευτική σας πορεία.

Η συμμετοχή τους στις σχολικές γιορτές, στις σχολικές δράσεις καθώς και στις παρελάσεις. Όλα αυτά τα απαθανατίζω σε τρίλεπτα αναμνηστικά βιντεάκια , τα οποία και δωρίζω στους μαθητές που αποφοιτούν, για να θυμούνται τις ωραίες στιγμές που μας σύνδεσαν και γεφύρωσαν τους πολιτισμούς μας.

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 2

ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΕΜΠΕΙΡΙΑ: 18 χρόνια ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΕΜΠΕΙΡΙΑ ΜΕ ΡΟΜΑ: 3
χρόνια

1. Πώς αντιλαμβάνεστε τους Ρομά κατοίκους της περιοχής;
Κατοικώ μακριά από το Κιάτο , δεν είχα καμία επαφή ,ε τους Ρομά , τώρα τους βλέπω ακριβώς όπως είμαστε και εμείς.
2. Ποιες οι αντιλήψεις σας για την κουλτούρα τους;
Προσπαθώ να αναγνωρίζω το διαφορετικό και να το αποδέχομαι, δεν πιστεύω πως υπάρχουν ανώτερες και κατώτερες κουλτούρες.
3. Κατά την έναρξη της σχολικής χρονιάς βάζετε στόχους για τους μαθητές σας;
Αυτό πάντα είναι υπό διαπραγμάτευση. Στόχος μου είναι κάθε μέρα μέσα στην τάξη να μαθαίνουν κάτι και ποτέ να μην φεύγουν από αυτήν κενοί. Γι' αυτό και για να τους γίνει πιο ελκυστικό το τμήμα υποδοχής ΖΕΠ, του δώσαμε μια άλλη ερμηνεία ΖΩ ΕΛΠΙΖΩ ΠΡΟΣΠΑΘΩ.
4. Χρησιμοποιείτε εναλλακτικά μοντέλα διδασκαλίας κατάλληλα διαμορφωμένα για πολυπολιτισμικά περιβάλλοντα;
Είμαι κατά της παραδοσιακής διδασκαλίας, με ενδιαφέρει η ανάπτυξη της ομαδοσυνεργατικότητας. Οι μαθητές Ρομά δεν θέλουν να συνεργάζονται, εμείς οι εκπαιδευτικοί θέλουμε να το σπάσουμε αυτό. Αντιδρούν αρχικά λέγοντας εγώ δεν το κάνω, αλλά τελικά αντιλαμβάνονται και απολαμβάνουν την αξία της συνεργασίας.
5. Χρησιμοποιείτε διαφορετικό υλικό για τους μαθητές Ρομά;

αντίστοιχο υλικό. Αντλώ υλικό από βοηθήματα της κόρης μου στο Δημοτικό.

Πολύ διαφορετικό. Το φτιάχνω μόνη μου, διότι δεν υπάρχει.

6. Το περιεχόμενο του εκπαιδευτικού υλικού έχει προσαρμοστεί στους μαθητές

Ρομά;

Πάντα, άλλο φύλλο εργασίας δίνουμε στους υπόλοιπους μαθητές, άλλο στους

Ρομά.

7. Οι μαθητές Ρομά ανταποκρίνονται στις σχολικές απαιτήσεις;

Ενίοτε όταν θέλουν και αποφασίσουν. Αυτή είναι και η μεγάλη πρόκληση για εμένα, είναι δύσκολο κοινό, με τον καιρό συνήθισαν και την ομαδοσυνεργατική.

8. Έχετε τις ίδιες απαιτήσεις από όλους τους μαθητές;

Όχι, συχνά βάζουμε ταμπέλες είναι η λεγόμενη αυτοεκπληρούμενη προφητεία.

9. Ποια θεωρείτε πως είναι τα αίτια της σχολικής αποτυχίας αυτών των μαθητών;

Η αποτυχία δεν είναι μόνο των Ρομά, αλλά και του εκπαιδευτικού συστήματος με τα απαρχαιωμένα αναλυτικά προγράμματα που δεν ανταποκρίνονται στις συγκεκριμένες ανάγκες.

10. Ποιες τακτικές εφαρμόζετε για την τυπική παρακολούθηση των μαθητών Ρομά;

Αυτό που κάνω είναι να τους αντιμετωπίζω ως ξεχωριστές προσωπικότητες, για να δώσω κίνητρο παρακολούθησης στον μαθητή. Για παράδειγμα, αν δεν έρθει για μια μέρα στο σχολείο ένας/μία μαθητής/τρια επικοινωνώ μαζί του. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα να μου αναφέρουν τους λόγους απουσίας τους και να προσπαθούμε από κοινού να βρούμε λύσεις.

11. Ποιοι είναι οι παράγοντες που οδηγούν στον αποκλεισμό αυτών των μαθητών από την εκπαίδευση;

Το Αναλυτικό Πρόγραμμα είναι πολύ απαιτητικό και οι συγκεκριμένοι μαθητές, εύκολα απογοητεύονται, η μέγγενη των εξετάσεων, δεν φοιτούν στο Δημοτικό

Σχολείο και αυτό έχει ως αποτέλεσμα να μην υφίσταται ορθή ροή στην εκπαίδευση.

12. Ο ρόλος σας είναι ενθαρρυντικός , ώστε να ολοκληρώσουν την υποχρεωτική εκπαίδευση;

Αυτός είναι και ο στόχος μου για να μάθουν να ερμηνεύουν τον κόσμο καλύτερα.

13. Έχετε παρατηρήσει περιπτώσεις εκπαιδευτικών που έπαιξαν αρνητικό ρόλο στη συνέχιση της φοίτησής τους;

Έχω περιπτώσεις στο μυαλό μου.

14. Πιστεύετε πως το εκπαιδευτικό σύστημα σέβεται και αναγνωρίζει τις πολιτιστικές τους αξίες;

Όχι, προς το παρόν δυστυχώς είναι αόρατοι.

15. Πραγματοποιούνται εκπαιδευτικές δράσεις οι οποίες ενισχύουν τη διαπολιτισμική κατανόηση και την κοινωνική δικαιοσύνη για όλους και προς όλους τους μαθητές;

Φέτος υλοποίησα τέτοιες δράσεις άλλωστε στην επιμόρφωση που κάνω μας ωθούν προς αυτήν την κατεύθυνση. Στόχος μέσα από αυτές τις δράσεις είναι να επικοινωνούν και να παίζουν μαζί στα διαλείμματα Έλληνες-Αλβανοί-Ρομά.

16. Θεωρείτε πως η ένταξη και η παραμονή των μαθητών Ρομά στο σχολικό περιβάλλον αποτελεί σημαντικό όπλο ενάντια στον κοινωνικό αποκλεισμό τους;

Έτσι πιστεύω.

17. Αναπτύσσονται στο σχολικό περιβάλλον οι αρχές της αποδοχής της διαφορετικότητας;

Το ελληνικό σχολείο προς το παρόν «επιθυμεί» να αφομοιώνει τους μαθητές Ρομά, σίγουρα είμαστε μακριά ακόμα από τη συμπερίληψη.

18. Το εκπαιδευτικό σύστημα απαιτεί από τους Ρομά να έχουν τις ίδιες γνώσεις και δεξιότητες με τους υπόλοιπους μαθητές;

Ναι.

19. Πότε πιστεύετε ένας εκπαιδευτικός είναι διαπολιτισμικά έτοιμος ;

Όταν είναι έτοιμος να δεχτεί αλλά και να εφαρμόσει αυτά που μαθαίνει, να ενδιαφέρεται μα γνωρίσει την κουλτούρα του άλλου, να επιμορφώνεται και να αναπτύσσει διαπολιτισμικές δεξιότητες, να έχει ενσυναίσθηση και να δέχεται την εποπτεία.

20. Υπάρχει άνεση και ευκολία στη διαχείριση της διαφορετικότητας και της συνύπαρξης ομάδων με διαφορετικό πολιτισμό;

Υπάρχουν πολλές δυσκολίες-αγκυλώσεις όσον αφορά την επικοινωνία και τη διαχείριση της διαφορετικότητας.

21. Αποδέχεστε τον πολιτισμό τους ως διαφορετικό ή ως κατώτερο;

Ως διαφορετικό, άλλωστε κατώτερος πολιτισμός δεν υπάρχει.

22. Επιμορφώνεστε και αποκτάτε δεξιότητες που απαιτούνται ώστε να καταπολεμήσετε τις διακρίσεις και να άρετε τα φαινόμενα του κοινωνικού αποκλεισμού και της περιθωριοποίησης;

Με πάρα πολύ μεγάλη προσπάθεια, πρώτα πρέπει εμείς οι ίδιοι να αλλάζουμε τις δικές μα αντιλήψεις για να γίνουμε αρωγοί σε αυτό.

23. Έχετε αποδομήσει αποκρυσταλλωμένες απόψεις και πεποιθήσεις;

Εντελώς.

24. Είστε έτοιμος/η ή σας επιτρέπετε να αναλάβετε πρωτοβουλίες με σκοπό την ανάπτυξη κοινής δράσης και συνεργασίας σε όλα τα επίπεδα , έτσι ώστε να σχεδιάζετε και να υλοποιείτε προγράμματα κατά του ρατσισμού;

Θα ήθελα πάρα πολύ αρκεί να είναι κάτι οργανωμένο και όχι να το στήνω μόνη μου. Ο Διευθυντής έχει πλεόνασμα ενσυναίσθησης και είναι εκείνος που μας δίνει κίνητρο να παίρνουμε πρωτοβουλίες.

25. Αντιλαμβάνεστε έγκαιρα τα προβλήματα που μπορεί να αντιμετωπίζουν οι μαθητές Ρομά;

Προσπαθώ να είμαι σε εγρήγορση...δεν είναι πάντα εύκολο. Έχω διάθεση να ανταλλάζουμε απόψεις, να διαφωνούμε εποικοδομητικά, να τους ακούω αλλά δεν παύει να παραμένει μια «ιδιαίτερη» κοινωνική ομάδα.

26. Ως εκπαιδευτικός εκπαιδεύετε και υποστηρίζετε από ειδικούς και διαπολιτισμικούς πρεσβευτές;

Πέρα από την επιμόρφωση που έκανα η οποία και μου έδινε κίνητρο, αντλούσα υλικό και ιδέες, δυστυχώς όχι.

27. Θα επιθυμούσατε να αναφέρετε μια εμπειρία σας με μαθητές Ρομά που θα σας συνοδεύει στην εκπαιδευτική σας πορεία ;

Μου έκανε εντύπωση όταν αποφασίσαμε στο ΖΕΠ να λάβουμε μέρος στη γιορτή της 25^{ης} Μαρτίου, άρα πιο πριν προηγήθηκε μάθημα Ιστορίας και ιστορικών γεγονότων. Οι μαθητές Ρομά τραγουδούσαν και απήγγειλαν τα ποιήματα με πόνο ψυχής , όπως τον Θούριο του Ρήγα και τους Ελεύθερους Πολιορκημένους του Σολωμού. Αυτό μου έκανε μεγάλη εντύπωση και μου προκάλεσε ιδιαίτερη συγκίνηση.

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 3

ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΕΜΠΕΙΡΙΑ: 26 χρόνια ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΕΜΠΕΙΡΙΑ ΜΕ ΡΟΜΑ: 6
χρόνια

1. Πώς αντιλαμβάνεστε τους Ρομά κατοίκους της περιοχής;
Δεν έχω επαφή-εμπειρία ,ωστόσο έχω ένα αρνητικό βίωμα διότι έχω υπάρξει θύμα κλοπής από Ρομά.
2. Ποιες οι αντιλήψεις σας για την κουλτούρα τους;
Είναι ιδιαίτεροι και μου αρέσουν πολύ, έχουν ενδιαφέροντα πολιτισμό και κουβεντιάζουμε διαρκώς για τις συνήθειες τους.
3. Κατά την έναρξη της σχολικής χρονιάς βάζετε στόχους για τους μαθητές σας;
Βεβαίως και είναι καθορισμένοι, ωστόσο αλλάζουν κατά τη διάρκεια της σχολικής χρονιάς.
4. Χρησιμοποιείτε εναλλακτικά μοντέλα διδασκαλίας κατάλληλα διαμορφωμένα για πολυπολιτισμικά περιβάλλοντα;
Όχι απαραίτητα.
5. Χρησιμοποιείτε διαφορετικό υλικό για τους μαθητές Ρομά;
Ναι τελείως διαφορετικό, το διαμορφώνω ανάλογα με το τμήμα.
6. Το περιεχόμενο του εκπαιδευτικού υλικού έχει προσαρμοστεί στους μαθητές Ρομά;
Ναι, αποκλειστικά πάνω στους μαθητές.
7. Οι μαθητές Ρομά ανταποκρίνονται στις σχολικές απαιτήσεις;
Στο μέτρο που μπορούν, συμμετέχουν.
8. Έχετε τις ίδιες απαιτήσεις από όλους τους μαθητές;
Όχι βέβαια, είναι πολλές «οι ταχύτητες» μέσα σε μια τάξη.
9. Ποια θεωρείτε πως είναι τα αίτια της σχολικής αποτυχίας αυτών των μαθητών;

Η κουλτούρα τους, οι απόψεις τους, δε δίνουν βαρύτητα στην εκπαίδευση-γνώση, υπάρχουν βέβαια φωτεινά παραδείγματα ωστόσο αποτελούν μειοψηφία.

10. Ποιες τακτικές εφαρμόζετε για την τυπική παρακολούθηση των μαθητών Ρομά;
Προσεγγίζοντάς τους και διαμορφώνοντας το μάθημα με τέτοιο τρόπο ώστε να συμμετέχουν όλοι.

11. Ποιοι είναι οι παράγοντες που οδηγούν στον αποκλεισμό αυτών των μαθητών από την εκπαίδευση;
Δίνουν μεγαλύτερη σημασία στα χρήματα και στην εργασία, όπως εκείνοι ορίζουν τον όρο εργασία, παντρεύονται νωρίς και το σχολείο το έχουν τελευταίο στη λίστα τους.

12. Ο ρόλος σας είναι ενθαρρυντικός, ώστε να ολοκληρώσουν την υποχρεωτική εκπαίδευση;
Βεβαίως.

13. Έχετε παρατηρήσει περιπτώσεις εκπαιδευτικών που έπαιξαν αρνητικό ρόλο στη συνέχιση της φοίτησής τους;
Όχι στο συγκεκριμένο σχολείο.

14. Πιστεύετε πως το εκπαιδευτικό σύστημα σέβεται και αναγνωρίζει τις πολιτιστικές τους αξίες;
Ναι, δίνοντας στον εκπαιδευτικό την ελευθερία να διαμορφώνει το εκπαιδευτικό υλικό ανάλογα με τις απαιτήσεις της τάξης.

15. Πραγματοποιούνται εκπαιδευτικές δράσεις οι οποίες ενισχύουν τη διαπολιτισμική κατανόηση και την κοινωνική δικαιοσύνη για όλους και προς όλους τους μαθητές;
Βεβαίως γίνονται πάρα πολλές δράσεις τις οποίες απολαμβάνουν τα παιδιά και κερδίζουν μέσα από αυτές.

16. Θεωρείτε πως η ένταξη και η παραμονή των μαθητών Ρομά στο σχολικό περιβάλλον αποτελεί σημαντικό όπλο ενάντια στον κοινωνικό αποκλεισμό τους;
- Φυσικά, αρχικά είναι ο μόνος δρόμος.*
17. Αναπτύσσονται στο σχολικό περιβάλλον οι αρχές της αποδοχής της διαφορετικότητας;
- Στο συγκεκριμένο σχολείο δεν υπάρχει αποκλεισμός των μαθητών, ούτε υπάρχει απαίτηση να έχουν τις ίδιες γνώσεις.*
18. Το εκπαιδευτικό σύστημα απαιτεί από τους Ρομά να έχουν τις ίδιες γνώσεις και δεξιότητες με τους υπόλοιπους μαθητές;
- Δυστυχώς ναι.*
19. Πότε πιστεύετε ένας εκπαιδευτικός είναι διαπολιτισμικά έτοιμος ;
- Όταν γνωρίζει τον πολιτισμό του άλλου και σιγά σιγά αφογκράζεται και αποδέχεται τη διαφορετικότητα.*
20. Υπάρχει άνεση και ευκολία στη διαχείριση της διαφορετικότητας και της συνύπαρξης ομάδων με διαφορετικό πολιτισμό;
- Ναι φυσικά μπορώ να τα συνδυάσω, άλλωστε το μάθημα των Αγγλικών τους αρέσει πολύ και συνεργαζόμαστε ιδανικά.*
21. Αποδέχεστε τον πολιτισμό τους ως διαφορετικό ή ως κατώτερο;
- Ως διαφορετικό από τον δικό μας.*
22. Επιμορφώνεστε και αποκτάτε δεξιότητες που απαιτούνται ώστε να καταπολεμήσετε τις διακρίσεις και να άρετε τα φαινόμενα του κοινωνικού αποκλεισμού και της περιθωριοποίησης;

Δεν έχει τύχει, μόνο μέσα από προσωπικές αναζητήσεις.

23. Έχετε αποδομήσει αποκρυσταλλωμένες απόψεις και πεποιθήσεις;

Φυσικά, δεν το συζητώ είχα διαφορετική άποψη και κατέρρευσε θετικά.

24. Είστε έτοιμος/η ή σας επιτρέπετε να αναλάβετε πρωτοβουλίες με σκοπό την ανάπτυξη κοινής δράσης και συνεργασίας σε όλα τα επίπεδα , έτσι ώστε να σχεδιάζετε και να υλοποιείτε προγράμματα κατά του ρατσισμού;

Ναι γιατί όχι.

25. Αντιλαμβάνεστε έγκαιρα τα προβλήματα που μπορεί να αντιμετωπίζουν οι μαθητές Ρομά;

Έγκαιρα όχι, για εμένα δεν είναι τόσο εύκολο διότι δεν έχω καθημερινή επαφή μαζί τους λόγω ειδικότητας, αν και από μόνοι τους λόγω της εξωστρέφειάς τους, επικοινωνούν οτιδήποτε τους απασχολεί.

26. Ως εκπαιδευτικός εκπαιδεύετε και υποστηρίζετε από ειδικούς και διαπολιτισμικούς πρεσβευτές;

Όχι δυστυχώς ούτε εκπαιδεύομαι ούτε υποστηρίζομαι.

27. Θα επιθυμούσατε να αναφέρετε μια εμπειρία σας με μαθητές Ρομά που θα σας συνοδεύει στην εκπαιδευτική σας πορεία ;

Θα πω κάτι που έγινε φέτος, έχω αναπτύξει μια ιδιαίτερη σχέση με μία μαθήτριά η οποία με κάλεσε και στον γάμο της και πολύ γλυκά μου ανέφερε πως θα ήθελε να μάθω Αγγλικά στα παιδιά που θα κάνει στο μέλλον.

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 4

ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΕΜΠΕΙΡΙΑ: 4 χρόνια ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΕΜΠΕΙΡΙΑ ΜΕ ΡΟΜΑ: 2 χρόνια

1. Πώς αντιλαμβάνεστε τους Ρομά κατοίκους της περιοχής;

Η μόνη μου επαφή με Ρομά είναι με τα παιδιά στο σχολείο η οποία μου δημιουργεί μια θετική αντίληψη για αυτούς.

2. Ποιες οι αντιλήψεις σας για την κουλτούρα τους;

Τη βρίσκω ενδιαφέρουσα, τους κάνω διαρκώς ερωτήσεις για να μου πουν πως ζουν, τον τρόπο που γιορτάζουν, διαπιστώνω πως είναι πολύ θρήσκοι αν και διαφωνώ με τον τρόπο που συμπεριφέρονται στα κορίτσια.

3. Κατά την έναρξη της σχολικής χρονιάς βάζετε στόχους για τους μαθητές σας; Στην αρχή έχω συγκεκριμένους στόχους ωστόσο στη διάρκεια της χρονιάς κάποιοι ανατρέπονται και κάποιοι όχι.

4. Χρησιμοποιείτε εναλλακτικά μοντέλα διδασκαλίας κατάλληλα διαμορφωμένα για πολυπολιτισμικά περιβάλλοντα;

Πριν να υπάρξει το ΖΕΠ ναι, για να τους κάνω το μάθημα ελκυστικό.

5. Χρησιμοποιείτε διαφορετικό υλικό για τους μαθητές Ρομά;

Πολύ λίγες αλλαγές κάνω.

6. Το περιεχόμενο του εκπαιδευτικού υλικού έχει προσαρμοστεί στους μαθητές Ρομά;

Αρκετά.

7. Οι μαθητές Ρομά ανταποκρίνονται στις σχολικές απαιτήσεις;

Θεωρώ πως ναι, στο συγκεκριμένο σχολείο.

8. Έχετε τις ίδιες απαιτήσεις από όλους τους μαθητές;

Όχι.

9. Ποια θεωρείτε πως είναι τα αίτια της σχολικής αποτυχίας αυτών των μαθητών;

Η κουλτούρα τους, οι οικογένειές τους. Βλέπουν τα παιδιά τους ως εργατικά χέρια και βιάζονται να τα παντρέψουν.

10. Ποιες τακτικές εφαρμόζετε για την τυπική παρακολούθηση των μαθητών Ρομά;

Τους κάνω να νοιώθουν οικεία στο σχολείο, προσπαθώ να τους καταρρίψω κάθε ρατσιστική αντίληψη και τους τονίζω πως όλοι είμαστε ίσοι.

11. Ποιοι είναι οι παράγοντες που οδηγούν στον αποκλεισμό αυτών των μαθητών από την εκπαίδευση;

Είναι η γλώσσα τους αφού τα Ελληνικά τους δυσκολεύουν ,όπου είναι απόρροια της μη τακτικής παρακολούθησης στο Δημοτικό.

12. Ο ρόλος σας είναι ενθαρρυντικός , ώστε να ολοκληρώσουν την υποχρεωτική εκπαίδευση;

Πάρα πολύ και είναι χαρά μας που έχουμε τους ίδιους μαθητές από την αρχή μέχρι το τέλος της σχολικής χρονιάς.

13. Έχετε παρατηρήσει περιπτώσεις εκπαιδευτικών που έπαιξαν αρνητικό ρόλο στη συνέχιση της φοίτησής τους;

Όχι.

14. Πιστεύετε πως το εκπαιδευτικό σύστημα σέβεται και αναγνωρίζει τις πολιτιστικές τους αξίες;

Θα έλεγα πως δεν είναι τόσο ευέλικτο δυστυχώς και αυτό αποτελεί ανασταλτικό παράγοντα ουσιαστικής ένταξής τους.

15. Πραγματοποιούνται εκπαιδευτικές δράσεις οι οποίες ενισχύουν τη διαπολιτισμική κατανόηση και την κοινωνική δικαιοσύνη για όλους και προς όλους τους μαθητές;

Ναι προσπαθούμε με ομαδικές δράσεις, με ποιήματα που δημιουργούμε οι ίδιοι, τραγούδια στα ελληνικά αλλά και στη Ρομανί, διότι έτσι αντιλαμβάνονται πως και μεν υπάρχουν διαφορές αλλά υπάρχουν και ομοιότητες.

16. Θεωρείτε πως η ένταξη και η παραμονή των μαθητών Ρομά στο σχολικό περιβάλλον αποτελεί σημαντικό όπλο ενάντια στον κοινωνικό αποκλεισμό τους;

Ναι, τους κάνει να νοιώθουν αποδεκτοί.

17. Αναπτύσσονται στο σχολικό περιβάλλον οι αρχές της αποδοχής της διαφορετικότητας;

Αναπτύσσονται από τη μεριά των εκπαιδευτικών, άλλωστε αυτός είναι και ο απότερος στόχος του εκπαιδευτικού συστήματος.

18. Το εκπαιδευτικό σύστημα απαιτεί από τους Ρομά να έχουν τις ίδιες γνώσεις και δεξιότητες με τους υπόλοιπους μαθητές;

Ναι.

19. Πότε πιστεύετε ένας εκπαιδευτικός είναι διαπολιτισμικά έτοιμος ;

Όταν έχει τη διάθεση ως άνθρωπος να συνεργαστεί, να αποδεχτεί το διαφορετικό και να επιμορφώνεται ώστε να διαχειρίζεται τις προκλήσεις με τον καλύτερο δυνατό τρόπο.

20. Υπάρχει άνεση και ευκολία στη διαχείριση της διαφορετικότητας και της συνύπαρξης ομάδων με διαφορετικό πολιτισμό;

Σιγά σιγά ναι, άλλωστε και η ελληνική κοινωνία γίνεται ολοένα και πιο ανεκτική δεν είναι όπως παλιά. Υπάρχουν ωστόσο στο σχολείο μικρό-ζητήματα μεταξύ των συμμαθητών(Έλληνες, Αλβανοί και Ρομά), όμως στο τέλος όλοι τους συμπεριφέρονται ισότιμα ο ένας ως προς τον άλλο.

21. Αποδέχεστε τον πολιτισμό τους ως διαφορετικό ή ως κατώτερο;

Ως διαφορετικό.

22. Επιμορφώνεστε και αποκτάτε δεξιότητες που απαιτούνται ώστε να καταπολεμήσετε τις διακρίσεις και να άρετε τα φαινόμενα του κοινωνικού αποκλεισμού και της περιθωριοποίησης;

Ναι, είναι απαραίτητο.

23. Έχετε αποδομήσει αποκρυσταλλωμένες απόψεις και πεποιθήσεις;

Σίγουρα, η άποψή μου για τη φυλή τους έχει αλλάξει.

24. Είστε έτοιμος/η ή σας επιτρέπετε να αναλάβετε πρωτοβουλίες με σκοπό την ανάπτυξη κοινής δράσης και συνεργασίας σε όλα τα επίπεδα , έτσι ώστε να σχεδιάζετε και να υλοποιείτε προγράμματα κατά του ρατσισμού;

Λόγω της μικρής μου εμπειρίας όχι ακόμα, ωστόσο στο μέλλον θα το ήθελα..

25. Αντιλαμβάνεστε έγκαιρα τα προβλήματα που μπορεί να αντιμετωπίζουν οι μαθητές Ρομά;

Έχοντας ενσυναίσθηση θα απαντήσω ναι. Δεν περιμένω να έρθουν να μου μιλήσουν το κάνω εγώ πρώτη.

26. Ως εκπαιδευτικός εκπαιδεύεστε και υποστηρίζετε από ειδικούς και διαπολιτισμικούς πρεσβευτές;

Όχι.

27. Θα επιθυμούσατε να αναφέρετε μια εμπειρία σας με μαθητές Ρομά που θα σας συνοδεύει στην εκπαιδευτική σας πορεία ;

Ξεχωρίζω εκείνη με μια μαθήτριά μου η οποία έλειπε για δύο ημέρες από το σχολείο και εγώ ρωτούσα τους συμμαθητές της αν γνώριζαν κάτι για την απουσία της. Τα παιδιά μου ανέφεραν πως αρραβωνιάστηκε ενώ η ίδια δεν το επιθυμούσε και προσπαθούσε με κάθε δυνατό τρόπο να αλλάξει τη γνώμη του πατέρα της. Χαρακτηριστικά του έλεγε πως θα πήγαινα εγώ να τη σώσω. Τελικά έπεισε τον πατέρα της πως το μόνο που θέλει είναι να συνεχίσει το σχολείο, να μάθει

γράμματα και να πάει στα ΕΠΑΛ για να μάθει κομμωτική. Ήταν πολύ συγκινητικό που διεκδίκησε έναν άλλο δρόμο από αυτόν που επιθυμούσαν οι δικοί της και πάλεψε για αυτό.

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΕΜΠΕΙΡΙΑ: 35 χρόνια ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΕΜΠΕΙΡΙΑ ΜΕ ΡΟΜΑ: 10 χρόνια

1. Τι προβλήματα αντιμετωπίσατε όταν αναλάβατε τη θέση του Διευθυντή;

Νέα δεδομένα, νέες προκλήσεις. Διαφορετική κουλτούρα και ιδιαίτερη καχυποψία από τους μαθητές πως θα τους αντιμετωπίζω από απόσταση, κάτι που βέβαια δεν ίσχυσε. Αφουγκράζομαι τις ανησυχίες τους και προσπαθώ να βοηθήσω τους μαθητές. Αντιμετώπισα παραβατικές συμπεριφορές επίσης.

2. Έχετε αναπτύξει σχέσεις με τους γονείς;

Αν και τους κρατάω ενήμερους για την πρόοδο των παιδιών τους καθώς και των αριθμό των απουσιών τους, για να μην επαναλάβουν την ίδια τάξη, δε θα έλεγα πως έχω την ουσιαστική σχέση που θα έπρεπε. Υψώνουν τείχος, προς το παρόν βέβαια, θεωρούν πως το μόνο που πρέπει να μάθουν τα παιδιά τους είναι να διαβάζουν και τίποτα άλλο. Σκοπός των γονιών είναι γρήγορα να εργαστούν τα αγόρια και να παντρευτούν τα κορίτσια.

3. Έχει μειωθεί το ποσοστό της σχολικής διαρροής;

Στην πάροδο των ετών με χαρά θα σας απαντήσω πως ναι. Με την απόκτηση μεταφορικού μέσου, τμημάτων υποδοχής ΖΕΠ, απόκτηση οπτικοακουστικού υλικού και ευελιξίας από πλευράς των εκπαιδευτικών μέσω των εκπαιδευτικών

δράσεων και διαμορφώνοντας το εκπαιδευτικό υλικό με τις εκάστοτε απαιτήσεις του τμήματος , έχουμε θετικό πρόσημο στη μείωση του ποσοστού σχολικής διαρροής.

4. Τηρείτε τη νόμιμη διαδικασία ελέγχου των απουσιών;

Εννοείται.

5. Όταν λείπει ένας μαθητής τι ενέργειες κάνετε; Έχετε συνεργαστεί με Πανεπιστήμια που τρέχουν παρεμβατικά εκπαιδευτικά προγράμματα με σκοπό τη «μείωση της εγκατάλειψης της εκπαίδευσης από παιδιά και εφήβους» προάγοντας με αυτόν τον τρόπο τη διαπολιτισμική εκπαίδευση;

Δυστυχώς δεν έχω συνεργαστεί με Πανεπιστήμια και δεν έχω γνώση των παρεμβατικών εκπαιδευτικών προγραμμάτων τους. Όσον αφορά το πρώτο ερώτημα επικοινωνώ αμέσως με τους γονείς, επειδή πρέπει να μάθω αν οι γονείς τα έστειλαν κάπου για εργασία ή έφυγαν από τον καταυλισμό οικογενειακώς για να το δηλώσω ή αν νοιώθουν μια απλή αδιαθεσία.

6. Έχετε απευθυνθεί σε κάποιους φορείς για συνεργασία και δεν έχετε βρει ανταπόκριση;

Εννοείται, ωστόσο έχουμε κάποια φωτεινά παραδείγματα όπως η διεκδίκηση από την Περιφέρεια μεταφορικού μέσου η οποία και με μεγάλη μας χαρά υλοποιήθηκε. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα τη μείωση του φαινομένου της σχολικής διαρροής.

7. Σύλλογος γονέων υπάρχει;

Όχι αν και τους το έχω προτείνει, για να είναι πιο ενεργοί στη σχολική ζωή των παιδιών τους.

8. Οι μαθητές Ρομά γίνονται δεκτοί με σχετική επιείκεια, σε περίπτωση που δεν κατέχουν κάποιο πιστοποιητικό;

Ναι.

9. Πιστεύετε πως οι συνθήκες που επικρατούν στο σχολείο, οδηγούν τα παιδιά Ρομά στο να το εγκαταλείψουν;

Σαφέστατα. Δεν υπάρχει η κανονική εκπαιδευτική ροή Νηπιαγωγείο-Δημοτικό και μετά Γυμνάσιο. Έρχονται στη μέση εκπαίδευση μη γνωρίζοντας να γράφουν και τους φαίνονται όλα βουνό. Επίσης η έλλειψη ενημέρωσης των γονέων για τη σημαντικότητα της εκπαίδευσης, έτσι ώστε με τη σειρά τους να τη μεταδώσουν στα παιδιά είναι ένας ακόμα λόγος. Επίσης το Αναλυτικό Πρόγραμμα έτσι όπως είναι διαμορφωμένο δεν μπορεί να υλοποιηθεί μέσα σε μια τάξη, αφού τα περισσότερα παιδιά δεν γνωρίζουν ανάγνωση, με λίγα λόγια ούτε λόγος για συμπερίληψη.

10. Πώς πιστεύετε μπορεί να διασφαλιστεί η φοίτηση των παιδιών Ρομά στην υποχρεωτική εκπαίδευση;

Να ενημερωθούν από τους τοπικούς φορείς για τη σπουδαιότητα της εκπαίδευσης οι κοινότητες των Ρομά. Να γίνει σύσταση συλλόγου γονέων και κηδεμόνων. Με το να τηρείται η κανονική φοίτησή τους στο σχολείο Πρωτοβάθμια-Δευτεροβάθμια. Διευκόλυνση της μετακίνησής προς το σχολείο από τους καταυλισμούς. Να μην δημιουργείται η αίσθηση της αφομοίωσής τους αλλά της αποδοχής της κουλτούρας τους.

11. Αποτελείτε έμπνευση για τους εκπαιδευτικούς και τους μαθητές, παρουσιάζοντας το ενδιαφέρον σας για τις ανάγκες του σχολείου;

Θέλω να πιστεύω πως ναι. Ακούω τους προβληματισμούς τους, τις ιδέες τους και όλοι μαζί διεκδικούμε και πολλές φορές καταφέρνουμε να αποκτήσουμε οτιδήποτε εξυπηρετεί την ομαλή έκβαση της εκπαιδευτικής διαδικασίας.

12. Οι εκπαιδευτικοί του σχολείου έχουν λάβει την κατάλληλη επιμόρφωση για τον τρόπο ζωής, κουλτούρας, γλώσσας και σεξουαλικότητας των Ρομά;

Επιμόρφωση όχι όλοι, έχουν γνώση και αρκετές φορές και στερεοτυπικές πεποιθήσεις, οι οποίες αναιρούνται με το που βιώσουν το ταπεραμένο των συγκεκριμένων παιδιών και πράττουν τα μέγιστα για να βοηθήσουν τους μαθητές τους.

13. Ολοκληρώνοντας ,όταν αντιλαμβάνεστε στερεοτυπικές στάσεις παρεμβαίνετε κατάλληλα;

Αυτό είναι το μόνο σίγουρο, αν και τα τελευταία χρόνια διαπιστώνω πως στερεοτυπικές στάσεις και πεποιθήσεις καταρρίπτονται. Υπάρχει η θέληση από πλευράς μας να βοηθήσουμε τον μαθητή Ρομά να παραμείνει στο σχολείο, αφού αυτό θα αποτελέσει την καλύτερη δυνατή ένταξη του στην τοπική κοινωνία.